

OMRIN DYNASTIAN AIKA:
Mitä annettavaa tekstikritiikillä on
Kuningasten kirjojen kronologian tutkimukselle?

Timo Tekoniemi
Vanhan testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2014

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Eksegetiikan laitos	
Tekijä – Författare Timo Tapani Tekoniemi			
Työn nimi – Arbetets titel Omrin dynastian aika: mitä annettavaa tekstikritiikillä on Kuningasten kirjojen kronologian tutkimukselle?			
Oppiaine – Läroämne Vanhan testamentin eksegetiikka			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu-tutkielma		Aika – Datum 21.10.2014	Sivumäärä – Sidoantal 114
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielma pyrkii selvittämään, voidaanko tekstikritiikin avulla saada vastauksia Omrin dynastian ajan kronologisiin ongelmiin. Tämä tapahtuu vertailemalla erityisesti jokaisen ajan kuninkaan kreikkankielisiä (erityisesti lukiaaniset käsikirjoitukset ja Codex Vaticanus) ja masoreettisia hallintayhteenvetoja. Masoreettisessa tekstissä huomattavat muutokset valtaannousukaavoissa ja narratiivisten kokonaisuuksien järjestyksessä vaikuttaisivatkin olevan yhteydessä Josafatin hallintanarratiivin (1. Kun. 22:41-51) siirtoon myöhemmäksi alkuperäisestä kreikkalaisesta sijainnista 16:28a-h. Tämä siirto vaikuttaisi johtuvan erityisesti halusta identifioida Juudan kuningas Moabin sotaretkinarratiivissa 2. Kun. 3 hurskaaksi Josafatiksi lukiaanisten käsikirjoitusten nimeämän Ahasjan sijaan. Masoreettisen tekstin voidaan myös osoittaa tekevän useita muita kronologisia ja kronologian muutoksesta johtuvia muutoksia tekstiin, jotka joissain kohdin rikkovat Kuningasten kirjojen narratiivista logiikkaa.</p> <p>Koska kyseisen ajan rekonstruointiin otetaan usein avuksi nk. yhteishallintateoria, ottaa tutkielma myös tähän kantaa. Koska yhteishallintateorioitsijat ovat varsin harvoin ottaneet huomioon tekstikriittisen tutkimusaineiston, tuodaan tämä tässä työssä esiin kokonaisuudessaan. Lopputulos onkin, että yhteishallintateorian puolesta usein siteeratut kohdat (erityisesti jakeiden 2. Kun. 1:17 ja 8:16 sisältämät ”ylimääräiset” kronologiset huomiot) ovat tekstikriittisen tarkastelun jälkeen osoitettavissa myöhäisiksi lisäyksiksi tekstiin. Näin ollen näitä kohtia ei voi käyttää kronologian rekonstruoinnissa, mikä pudottaa pohjan varsin useilta yhteishallintateorioilta.</p> <p>Tutkielmassa käydään läpi erityisesti Omrin kaoottinen ”sisällissotannarratiivi” 1. Kun. 16:15-23, jonka usein nähdään olevan ajan kronologian ongelmien syy, mutta joka vaikuttaisi olevan hätäkoity johtopäätös, Josafatin hallintayhteenveto sekä sen kreikkalaisissa että masoreettisessa muodossaan, jakeen 16:28g/22:50 alun perin luultavasti nimettömän Israelin kuninkaan nimeämisen problematiikka jakeessa 22:50, mikä vaikuttaisi johtuvan masoreettisesta Josafatin hallintanarratiivin siirrosta, Ahabin valtaannousukaava (16:29) sekä hänen hallintanarratiivissaan sijaitsevien profeettakertomusten (luvuissa 20-22) sisältämät kronologiset vihjeet, jotka osoittavat masoreettisen tekstin helpottavan kertomusta teologisesti, Ahasjan (22:52) valtaannousukaava, Israelin Joram (2. Kun. LXX 1:18a/3:1 MT) valtaannousukaavan problematiikka sekä jakeen 1:17 kronologinen plussa, Moabin sotaretkinarratiivi luvussa 3 ja sen sisältämät kronologiset implikaatiot, Juudan Joram hallintayhteenveto 8:16-17 ja sen luomat erittäin raskaat narratologiset ongelmat kreikkalaisessa kronologiassa sekä Juudan Ahasjan molemmat hallintayhteenvedot jakeissa 8:25 ja 9:29, jotka vaikuttaisivat jälleen puhuvan masoreettisen kronologian muutoksista.</p> <p>Työ ei pyri luomaan omaa rekonstruktiotaan aikakaudesta, vaan tuo esiin näkemyksiä, jotka tulisi ottaa vastaisuudessa huomioon aikakauden historiaa rekonstruoidessa ja tutkittaessa. Näistä tärkein onkin vanhakreikkalaisen kronologian todennäköinen alkuperäisyys masoreettiseen systeemiin verrattuna.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Tekstikritiikki, Omrin dynastia, Kuningasten kirjat, kronologia, Josafat			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto, Teologia			
Muita tietoja			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	3
1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen metodologia	3
1.2 Miksi Omerin dynastian aika on tutkimukselle niin olennainen?	5
1.3 Tutkimushistoria	6
1.4 Tutkimuksen kannalta relevantit tekstit.....	10
1.5 Septuagintan ”yleinen luonne” ja suhde masoreettiseen tekstiversioon.....	11
1.6 Katsaus erilaisiin ajanlaskullisiin mahdollisuuksiin.....	14
1.7 Raamatun ulkopuoliset lähteet ajan kronologian tutkimuksessa.....	16
1.8 Kuningasten kirjojen narratiivinen logiikka	18
2. Dynastian nousu: Omerin valtaannousukaava ja sen ongelmat	21
2.1 Synkronismi vai ei? Jakeen 16:15 aikamääreiden ongelmat	21
2.2 Sisällissota ja Omerin valtaannousu: minä vuonna Omeri nousi valtaan?.....	25
2.3 Yhteenveto Omerin valtaannoususta.....	36
3. Myrskyn silmässä: Josafatin hallintanarratiivin muutokset.....	37
3.1 Johdatus Josafatin hallintanarratiiviin	37
3.2 Kreikkalaisten käsikirjoitusten suhteet toisiinsa.....	37
3.3 Kreikkalaisen ja masoreettisen tekstin erot ja vertailu	43
3.4 Josafat ja ”Israelin kuningas” jakeessa 16:28g – todiste Josafatin hallintanarratiivin siirrosta?	47
3.5 Yhteenveto Josafatin hallintanarratiivista.....	52
4. Ahabin ja Ahasjan hallintanarratiivit.....	54
4.1 Ahabin valtaannousukaava	54
4.2 Profeettakertomusten vaikutus Ahabin ja Josafatin kronologiaan.....	58
4.3 Ahasjan aloituskaava	61
4.4 Yhteenveto Ahabin ja Ahasjan hallintanarratiiveista	63
5. Israelin Joramien hallintanarratiivi.....	65
5.1 Ahasjan lopetuskaava ja Joram-I:n valtaannousu.....	65
5.2 Moabin sotaretki ja ”Juudan kuninkaan” arvoitus.....	71
5.3 Yhteenveto Joram-I:n hallintanarratiivista	77
6. Juudan Joramien hallintanarratiivi ja kahden Joramien dilemma	79
6.1 Juudan Joramien hallintayhteenveto.....	79
6.2 Joramien järjestyksen ongelmallisuus kreikkalaisessa systeemissä	83
6.3 Sivuhuomio: olivatko Juudan ja Israelin Joram yksi ja sama henkilö?	87
6.4 Yhteenveto Joram-J:n hallitusnarratiivista	89
7. Juudan Ahasjan hallintanarratiivi	90
7.1 Ahasjan hallintanarratiivi: yleiskatsaus	90
7.2 Ahasjan ensimmäinen hallintayhteenveto	91

7.3 Ahasjan toinen valtaannousukaava	93
7.4 Yhteenveto Ahasja-J:n hallitusnarratiivista	95
8. Johtopäätökset.....	96
Liitteet.....	100
Liite 1: Käsiteltyjen kuninkaiden valtaannoususynkronismien jaenumerot	100
Liite 2: Kuninkaiden synkronismit ja hallinta-ajat	100
Liite 3: Vanhacreikkalainen, masoreettinen ja c ₂ :n kronologia taulukoissa....	101
Liite 3.1: Vanhacreikkalainen kronologia	102
Liite 3.2: Masoreettinen kronologia	103
Liite 3.3: Käsikirjoitus c ₂ :n kronologia.....	103
Liite 4: 2. Kun. 10:36+ kokonaisuudessaan kreikaksi ja latinaksi.....	104
Liite 4.1: L 10:36+.....	104
Liite 4.2: L ₉₁₋₉₅ 10:36+.....	104
Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	105
Käytetyt lyhenteet	105
Lähteet.....	105
Kirjallisuus	105

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen metodologia

Tämä tutkielma pyrkii selvittämään, miten tekstikritiikki voisi auttaa ratkaisemaan kysymyksen Omrin dynastian ajan kuninkaiden¹ kreikkalaisen ja masoreettisen kronologian eroista Kuningasten kirjoissa, niiden syistä ja mahdollisesta suhteesta toisiinsa. Kun on selvitetty, miten kronologiat eroavat toisistaan, pyritään selvittämään, miksi kronologiat näin tekevät: onko toisen kronologian muutokselle ja mahdollisesta pohjautumisesta toiselle löydettävissä vakuuttavaa tekstuaalista todistusaineistoa?² Ennen kaikkea pyritään saamaan vastaus siihen, voisiko tekstikritiikki auttaa ajan kronologian tutkimuksessa. Voisiko tekstikritiikki tarjota kouriintuntuvaa evidenssiä näistä muutoksista? Voidaanko näin esimerkiksi havainnollistaa jonkinlaisia säännönmukaisia malleja näiden muutosten tai muuttumattomuuksien todistamiseksi eri tekstitraditioissa?

Näihin kysymyksiin parhaat vastaukset saadaankin tarkastelemalla rinta rinnan kreikkalaisia³ ja heprealaisia kuninkaiden valtaannousukaavoja⁴, hallintayhteenvetoja⁵ ja joiltain osin myös muita heidän hallintanarratiiviensa⁶ sisältöjä. Työ käy läpi kaikkien Omrin dynastian ajan kuninkaiden

---

¹ Nämä kuninkaat ovat Israelissa Omri, Ahab, Ahasja ja Joram sekä Juudassa Asa, Josafat, Joram ja Ahasja. Lisäksi tutkielmassa käydään hieman läpi Omrin edeltäjän Simrin sekä Omrin dynastian kaataneen Jehun hallintakautta. Samannimisistä kuninkaista käytetään tässä tutkielmassa nimiä Joram-I[srael] ja Joram-J[uuda] sekä Ahasja-I[srael] ja Ahasja-J[uuda] silloin, kun heidän identifikaationsa ei täysin tule ilmi tai heidän sukuaan halutaan korostaa.

² Usein tutkimuksessa oletetaan juuri kreikkalaisen kronologian pohjautuvan masoreettisen mukaiselle kronologialle. Tässä tutkielmassa kysytään kuitenkin myös yhtä lailla, voisiko masoreettinen kronologia pohjautua kreikkalaiseen systeemiin. Lähtökohtaisesti molemmat ovat yhtä mahdollisia vaihtoehtoja.

³ Useimmiten tämä tarkoittaa lähinnä B:n ja lukiaanisten käsikirjoitusten huomioimista. Muut käsikirjoitukset (myös latinalaiset) pyritään kuitenkin tuomaan yhtä lailla keskusteluun silloin, kun ne vaikuttaisivat sisältävän relevanttia dataa.

⁴ Termillä ”valtaannousukaava” tarkoitetaan erityisesti kaavakonstruktiota, joka muodostuu yleensä rakenteella ”Vuonna [vuosiluku] Israelin/Juudan kuninkaan [nimi] (valtakautta) hallitsi/nousi kuninkaaksi [nimi] Israelissa/Juudassa”. Israelin kuninkaat saavat lähes aina varsinaisen valtaannousukaavansa osaksi myös hallinta-aikansa, joka sijoittuu kaavan loppuun muodossa ”Tirsassa/Samariassa [vuosimääre] vuotta”. Juudan kuninkailla tilanne on hieman eri: varsinaisen valtaannousukaavan jälkeen heistä kerrotaan yleensä heidän ikänsä noustessaan valtaan ja vasta tämän jälkeen heidän hallinta-aikansa. Juudan kohdalla voisikin tästä kokonaisuudesta pikemminkin puhua eräänlaisena ”hallintayhteenvetona” (”regnal résumé”).

⁵ Termiä käytetään sisältämään kuninkaiden valtaannousukaava ylipäänsä (Israelin kuninkailla voidaankin heidän valtaannousukaavansa muodon takia puhua vain yksinkertaisesti ”valtaannousukaavasta”) sekä ennen kaikkea Juudan kuninkailla myös heidän ikänsä valtaan noustessaan ja hallinta-aikansa.

⁶ Termi ”hallintanarratiivi” viittaa koko kuninkaan valtaannousu- ja lopetuskaavojen ja niiden väliinsä sisältämään kokonaisuuteen, joka voi joillain kuninkailla (esimerkiksi Ahabilla luvusta 16 lukuun 22 saakka) käsittää jopa useita kokonaisia lukuja.

hallintayhteenvedot,⁷ joissa suurin osa relevantista kronologisesta datasta ja todistusaineistosta aiheen kannalta sijaitsee. Kaiken toiminnan keskiöön nouseekin lopulta kysymys Josafatin hallintanarratiivista ja sen alkuperäisestä sijainnista: onko kreikkalaiselle kronologialle omalaatuinen sijainti jakeissa 16:28a-h vain myöhempää masoreettisen järjestyksen (jakeissa 22:41-51) muuntelua? Vai onko asiassa kenties mahdollista argumentoida myös toiseen suuntaan?

Näiden kysymysten lisäksi kuninkaiden hallintanarratiiveista nostetaan esiin joitain tekstuaalisia ja narratologisia eroavaisuuksia, jotka ovat aiheen kannalta relevantteja. Näistä tärkeimpiä ovat Israelin ”sisällissotanarratiivi” jakeissa 1. Kun. 16:21-22, nimettömän ”Israelin kuninkaan” problematiikka jakeissa LXX 16:28g /22:50 MT, Joramien ongelmallinen järjestys kreikkalaisessa kronologiassa sekä profeettallisten kertomusten kronologiset implikaatiot luvuissa 20-22 ja 2. Kun. 3. Näistä erityisesti profeettanarratiivit vaikuttaisivat olevan olennaisessa roolissa selitettäessä systeemien erojen synnyn syitä.

Tekstikriittinen näkökulma kronologian kannalta tärkeisiin jakeisiin on lisäksi ensisijaisen olennainen jo siksi, että sen avulla voidaan osoittaa vääräksi joitain masoreettisen tekstin pohjalta tämän ajan kronologian tutkimuksessa ja rekonstruoinnissa tehtyjä käytännössä lähes perusteettomia lähtöoletuksia.⁸ Koska pitkälti kaikki muu kuin heprealainen todistusaineisto on tutkimuksessa jo pitkään jätetty lähes huomiotta, on jälleen korkea aika tuoda kreikkalaiset (ja jossain määrin myös latinalaiset) todistajat mukaan keskusteluun.

Tekstikritiikin apupariksi otetaan tietyissä kohdin myös kirjallisuuskritiikki. Kun eri traditioiden tekstuaaliset erot ja mahdolliset korruptoitumat on käsitelty, käydään kohdat läpi niiden sisällön, muodon ja tekstierojen todennäköisten kertomuksessa saavuttamien funktioiden (esimerkiksi teologisten ongelmallisuuksien silottelu) suhteen. Syy tähän on yksinkertainen: tekstikritiikki yksinään on usein metodina riittämätön traditioiden keskinäisen suhteen määrittelyssä. Menetelmät ovatkin osittain päällekkäiset ja toisiaan täydentävät.⁹

⁷ Läpi käytävät yhteenvedot ovat 1. Kun. 16:15 (Simri), 16:23 (Omri), 16:28a-b(LXX)/22:41-42(MT) (Josafat), 16:29 (Ahab), 22:52 (Ahasja-I), 2. Kun. 1:17-18a(LXX)/3:1(LXX, MT) (Joram-I), 8:16 (Joram-J) ja 8:25 sekä 9:29 (Ahasja-J).

⁸ Näistä oletuksista eniten huomiota kiinnitetään tässä työssä nk. ”yhteishallintakausiin”, joiden voidaan – ainakin Omrin dynastian aikana – tämän tutkielman perusteella todeta olevan perusteettomia ja edustavan siten kronologian tutkimuksessa arveluttavaa metodologiaa.

⁹ Tämän metodologisen näkökulman tärkein puolestapuhuja onkin Julio Trebolle (2010a, 76–77): ”Textual variants...pile up at the junctures of the literary units that make up a composition. When two pericopae get juxtaposed or when one is introduced inside the other, their text

Työ ei siis pyri luomaan minkäänlaista kronologista rekonstruktiota ajan tilanteesta – moinen vaikuttaisikin tutkielman löydösten pohjalta vähintään haasteelliselta. Pikemminkin työssä pyritään tuomaan esille asioita ja huomioita, jotka tulisi ottaa Omrin dynastian ajan kronologiasta puhuttaessa vastaisuudessa huomioon.

1.2 Miksi Omrin dynastian aika on tutkimukselle niin olennainen?

Omrin dynastian aikaan paneutuminen on tärkeää useastakin syystä: aikakausi on jo lähtökohtaisesti tärkeä, sillä kyseessä on ensimmäinen myös Heprealaisen Raamatun ulkopuolella noteerattu israelilainen tai juudalainen kuningassuku.¹⁰ Tästä syystä esimerkiksi koko Kuningasten kirjojen kronologisten rekonstruointien ankkurointi tähän aikaan ja Heprealaisen Raamatun ulkopuoliseen todistusaineistoon on usein ollut kronologisen keskustelun pohjana.¹¹ Onkin erittäin tärkeää käydä läpi kaikki ajan kronologian tulkintavaihtoehdot, sillä raamatullisen kronologian rekonstruktioita on joskus käytetty hyväksi myös joidenkin muiden aikakauden kulttuurien kronologioita laskettaessa.¹²

Toisaalta aihe on yksi koko Kuningasten kirjojen tutkimuksen kiistanalaisimpia, sillä on harvoja asioita, joista edes suurin osa tutkijoista voisi olla samaa mieltä. Lisäksi lähes kaikki Kuningasten kirjojen kronologian suuremmista ongelmista sijaitsevat juuri tällä aikakaudella. Omrin dynastian aika muodostaakin eräänlaisen oman ”alalokeronsa” Israelin historiassa: Omrin dynastia on ensimmäinen pitkäikäinen hallitsijasuku Israelissa ja aikakausi

---

undergoes an adaptation... Therefore after having analyzed the variants according to their typology (omission, additions, transpositions, etc.), it is necessary to assess them according to the function they accomplish in the context.” Lisäksi Tov (1981, 308): ”Literary criticism may express a judgment on the priority of a certain stage, stratum or story to another one, but it does not speak in terms of preference as textual criticism does.” Ongelmallista tietenkin on, että kyseessä ei ole täydellisen objektiivinen metodi: eri tutkijat saattavat painottaa eri funktioita tai muodollisia piirteitä. Saman voi kuitenkin sanoa myös tekstikritiikistä, ja kyseessä onkin pikemminkin oma ”taiteenlajinsa”, kuten Aejmelaeus (2007b, 184) toteaa.

¹⁰ Salmanasser III:n Kurkhin steelassa esiintyy henkilö nimeltään ”*A-ha-ab-bu Sir-ila-a-a*”, mikä vaikuttaisi viittaavan Israelin kuninkaaseen Ahabiin, Omrin poikaan. Toinen tärkeä maininta jo itse Omrista tulee niin kutsutusta Mesan steelasta, jossa mainitaan ”Omrin huone”.

¹¹ Useimmiten juuri Ahabin esiintymistä Kurkhin steelassa on käytetty myös Omria edeltäneiden kuninkaiden ajoittamisessa.

¹² Tästä mahdollisesti tärkein esimerkki lieneekin Egyptin kuningas Sheshonq I, jonka egyptiläisissä lähteissä erittäin epäselvää valtakauden ajoitusta on usein pyritty pönkittämään 1. Kun. 14:25 ajoituksella ”Jerobeamin 5. hallitusvuotena”. Usein tätä Sheshonqin ajoitusta on tämän jälkeen käytetty pönkittämään vuorostaan raamatullista kronologiaa. Hughes (1990, 192) huomioikin hyvin: ”Egyptian chronologists, without always admitting it, have commonly based their chronology of this period on the *Biblical* synchronism for Shoshenq’s invasion”.

vaikuttaisi päättyvän kronologisesti erittäin miellyttävästi yhteen pisteeseen yhdessä aikakauden viimeisen Juudan kuninkaan kanssa luoden varsin selvärajaisen jatkumon. Näistä syistä Omrin dynastian aikaa voidaan perustellusti tarkastella omana kokonaisuutenaan.

Jokseenkin paradoksaalisesti yhtenä syynä voi nähdä myös tutkimuksen vähyyden: vaikka aihe on varsin loppuun kaluttu, pitää tämä paikkansa lähinnä masoreettisen tekstin suhteen. Sen sijaan kreikkalaiset käsikirjoitukset ja niiden heijastama kronologia¹³, joka eroaa juuri tänä aikakautena varsin huomattavasti masoreettisesta versiosta,¹⁴ on varsinkin modernimmassa tutkimuksessa jäänyt paitsioon, vaikka tällä olisi todennäköisesti enemmän annettavaa aiheelle kuin on haluttu myöntää. Toisaalta osa tutkimuksessa käytetystä metodologiasta vaikuttaisi vähintäänkin kyseenalaiselta. Käsillä olevan aiheen ja aikakauden ongelmallisuudet ovatkin pitkäikäisyydessään erittäin tärkeä ratkaisuaan yhä odottava kiistakysymys.

1.3 Tutkimushistoria

Kuningasten kirjojen kronologia onkin jo itsessään tuottanut tutkimuksessa suuria ongelmia jo vuosisatojen, ellei peräti vuosituhansien, ajan. Näkemykset ovat vaihdelleet laidasta laitaan aina synkronismien mahdollisesta alkuperäisyydestä ja toisaalta niiden historiallisesta luotettavuudesta lähtien. Erilaiset kronologiset rekonstruktiot ovat kuitenkin aina olleet muodissa niin juutalaisissa kuin kristillisissäkin piireissä.

Yksi vaikutusvaltaisimmista näkemyksistä on ollut käsitys siitä, että Kuningasten kirjojen (ja joissain teorioissa koko Vanhan testamentin) kronologinen data muodostaa yhden suuren, mahdollisesti tiettyä teologista ideaalia heijastavan kronologisen kokonaisuuden, joka olisi suhteellisen myöhäistä perua. Tämä jo Julius Wellhausenin¹⁵ ja sittemmin esimerkiksi Walter Wifallin edustama teoria onkin ollut varsin suosittu, ja viimeaikaisimpia

---

¹³ Termillä ”kreikkalainen kronologia” ei tässä työssä tarkoiteta minkäänlaista myöhäisempää nimenomaisesti kreikkalaista inventiota, vaan sitä käytetään yleisenä terminä sille kronologiselle systeemille, mikä vaikuttaisi olevan Vanhalle kreikalle (ja todennäköisesti siten jo sen Vorlagelle) ominaisin.

¹⁴ Kts. kronologioiden eroista tutkielman liitteinä olevat havainnollistavat taulukot molempien tekstitradiitioiden kronologioista.

¹⁵ Wellhausenin (1899, 275–276) mukaan Kuningasten kirjojen kirjoittaja laskee Juudan historiaa Salomonista lähtien skemaattisissa 40 vuoden ryhmissä (yhteensä 430 vuotta), jotka muodostavat lopulta yhdessä pakkosiirrosta vietetyn ajan kanssa (Wellhausenin mukaan 50 vuotta) 480 vuoden ajanjakson. Teoriansa tueksi Wellhausen joutuu kuitenkin jossain määrin muuntelemaan hallinta-aikoja. Käytännössä yksikään teoria ei ole kyennyt luomaan täysin muuntelusta vapaata systeemiä.

tämänkaltaisia näkemyksiä ovat esittäneet muiden muassa Jeremy Hughes¹⁶ ja Gerhard Larsson¹⁷. Kirjoista ei siis kannattaisi tällöin välttämättä lähteä etsimään kronologisesti erityisen merkittävää dataa.

Vastakkainen näkemys taas luottaa ainakin jossain määrin annettuihin lukuihin ja on valmis käyttämään näitä historian tutkimuksessa. Tässä kohtaa näkemykset kuitenkin usein eroavat: toiset ovat olleet valmiita ottamaan suorilta käsin vastaan kaiken (masoreettisen) lukudatan ja käyttäneet sitä rekonstruktioissaan luoden jopa täydellisesti harmonisoituja kronologioita, kun taas toiset ovat olleet asian suhteen skeptisempiä ja olleet valmiita tekemään joitain myönnytyksiä joko synkronismien tai hallinta-aikojen suhteen.¹⁸ Erityisesti 1800-luvulta eteenpäin tutkimuksen tietoon saatu mesopotamialainen ja osittain myös Israel-Juudan lähialueiden tekstuaalinen vertailuaineisto onkin pönkittänyt Kuningasten kirjojen (ja joidenkin muiden kirjojen) vähintäänkin osittaisen historiallisuuden asemaa: useat tarinat vaikuttaisivat täsmäävän ainakin suurin piirtein vertailuaineiston antamien tietojen kanssa.¹⁹ Harvoin tiedot käyvät kuitenkaan täysin yhteen, ja mitä aikaisemmaksi historiassa kuljetaan, sitä vähäisemmäksi käytettävä aineisto luonnollisesti käy.

Kronologian tutkimuksessa useimmin siteerattu henkilö lienee Edwin Thiele (1951)²⁰, joka edustaa masoreettisia lukuja täysin harmonisoivaa koulukuntaa.²¹ Thielen metodologian ja teorian ongelmat on jo useaan otteeseen kerrattu,²²

---

¹⁶ Hughes (1990) ottaa teoksessaan jossain määrin huomioon myös kreikkalaisen kronologisen datan, mitä suinkaan kaikki tutkijat eivät tee.

¹⁷ Larsson perustaa näkemyksensä edelleen Knut Stenringin (erityisesti Stenring, *The Enclosed Garden*, Almqvist & Wiksell, 1966) näkemyksiin. Larssonin lähinnä erilaisiin matemaattisiin malleihin – eikä niinkään tekstin itsensä tutkimukseen – ja yhteishallintakausiin perustuva metodologia (*“This purely mathematical solution is thus in complete agreement with all the chronological information given in Reg and Chr, but does not take the external history into account.”* (Larsson 2002, 228)) on kuitenkin huteralle pohjalle rakentuva ja tieteellisessä keskustelussa käytännössä hyödytön.

¹⁸ Käytännössä kaikki rekonstruktiot muuttavat hallinta-aikoja tai synkronismeja jollain verukkeella. Galilin (1996, 9) mukaan ”noin 90%” kaikesta datasta on kuitenkin harmonisoitavissa. Tadmorin (1979, 45, 59) mukaan säilyneestä datasta varsin suuri osa lieneekin korruptoitunutta. Myös Albright (1945, 17–19) kyseenalaistaa ainakin osan datan alkuperäisyyden, vaikkakin uskoo, että hänen rekonstruktionensa vuosiluvut ovat ”tuskin enemmän kuin viisi vuotta väärässä.

¹⁹ Cogan 1992, 1006; 2008, 7–8.

²⁰ Thielen mullistavan teoksen ”The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings” ensimmäinen editio ilmestyi vuonna 1951, toinen vuonna 1965 ja tässä tutkielmassa lähinnä siteerattu kolmas editio vuonna 1983. Eri editioiden näkemykset ja rekonstruktiot eroavat jossain määrin toisistaan.

²¹ Thielen onnistuu rekonstruoida täysin koko Kuningasten kirjojen kronologia erilaisten enemmän tai vähemmän historiallisesti todennäköisten oletusten avulla. Työssään hän käyttää apuneuvoina myös useita Raamatun ulkopuolisia lähteitä, kuten assyrialaista eponymikalenteria ja mesopotamialaisia kuningasinskriptioita.

²² Varsin kattavan viimeaikaisen kokoelman Thielen argumenttien ongelmista ja niiden kumoamisesta voi lukea esimerkiksi Tetleyltä (2005), vaikka hänen oma rekonstruktionensa vaikuttaisikin niin ikään juuttuvan vähintään yhtä useaan sudenkuoppaan kuin Thielenkin. Kts.

mutta ”thieleläinen koulukunta”, jonka viimeaikaisista edustajista tunnetuimpia lienee Leslie McFall, on edelleen varsin hyvin tuettuna tutkimuksessa,²³ ja hänen metodologiansa ja tuloksensa toimivatkin usein eräänlaisena lähtökohtana Kuningasten kirjojen kronologiasta keskusteltaessa. Tämä Thielen täydellinen harmonisointi ja sen saavuttama menestys vaikuttaisikin synnyttäneen eräänlaisen kronologisen paradigman, jossa kreikkalaiseen systeemiin verrattuna ”ainakin masoreettinen teksti sisältää johdonmukaisen kronologian”²⁴. Se, kuinka tosi tämä usein toistettu väite todellisuudessa on, näkyy jo tämän tutkielman liitteenä olevasta masoreettisen kronologian taulukosta. Ilman hyvinkin radikaaleja teoretisointeja kyseisestä systeemistä on vaikea saada ainakaan Omrin dynastian ajalla johdonmukaista.²⁵ Yksi tällaisen täysin harmonisoivan näkökannan suurimmista ongelmista onkin se, että se ei ota usein lainkaan huomioon tekstikriittisiä löytöjä tai varsinkaan kreikkalaista kronologista dataa.

Kreikkalaisen aineiston jättäminen huomiotta onkin 1900-luvun Kuningasten kirjojen tutkimukselle leimaa-antava piirre yleensä.²⁶ Siinä missä vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella useimmat tutkijat ottivat myös muun materiaalin tosissaan,²⁷ on kreikkalaista materiaalia myöhemmin usein vähätelty ja leimattu pelkäksi masoreettisen tekstin tulkinnaksi,²⁸ mikä on luonnollisesti tarkoittanut myös sitä, että kronologian tutkimuksessa tämän aineiston olemassaoloa ei ole usein käytännössä edes mainittu. Nykyaikaista kreikkalaisen (ja latinalaisen) aineiston tosissaan ottavaa kommentaaria ei olekaan toistaiseksi julkaistu. Varsin usein tämä vähättely vaikuttaisi johtuneen jo siitä, että tutkijat eivät ole täysin ymmärtäneet kreikkalaisten käsikirjoitustraditioiden

---

tarkemmin Teteleyn kirjan kriittinen arvio esimerkiksi Frank Shaw:lta (*Review of Tetley, M. Christine, The Reconstructed Chronology of Divided Kingdom.*, BIOSCS 38 (2005), 140–148).

²³ Esimerkiksi Simon De Vries (1985), Leslie McFall (1991) ja Jack Finegan (1998) seuraavat Thielen metodia. Myös Albright (1945, 16–17), joka tosin pysyi jokseenkin skeptisenä vuosilukujen alkuperäisyyden suhteen, hyväksyi suurimmilta osiltaan Thielen rekonstruktion.

²⁴ Green 1983, 169. Samoin argumentoivat muiden muassa Gooding (1970, 123) ja Finegan (1998, 248). Cogan (1992, 1010) menee vielä tätäkin pidemmälle ja kuvaa kreikan korjaavan ”imagined difficulties in MT’s chronology”.

²⁵ Sweeney (2007, 43) näkeekin MT:n kronologian jopa ”mahdottomana”.

²⁶ Kts. aiheesta hyvät tutkimushistoriat myös Lawilta (2011) ja Hugolta (2006).

²⁷ Näin muiden muassa Klostermann (1887), Benzinger (1899), Burney (1903) ja Stade (1904).

²⁸ Kreikkalaiselle todistukselle varsin vähän painoa ovat kommentaareissaan antaneet esimerkiksi John Gray (1964), Mordechai Cogan (2000) ja viimeisimpinä Marvin Sweeney (2007). Usein kreikkalaiset lukutavat otetaan avuksi vasta silloin, kun heprealainen teksti on käytännössä täysin turmeltunut. Ajatusta Vanhasta kreikasta masoreettisen tekstin eksegeettisenä tulkintana tai ”midrashina” (joko kreikan tai jo Vorlagen tasolla) ovat kannattaneet esimerkiksi ajatuksen eräänlaisena oppi-isänä toiminut D.W. Gooding (vaikkakin ajatus oli tunnettu jo ennen häntä), Emanuel Tov sekä yhtenä viimeisimmistä Andrzej Turkanik (2008). Kts. tosin Hugon (*Review of Turkanik, Andrzej S., Of Kings and Reigns.* Journal of Hebrew Scriptures Volume 10 (2010)) kriittinen arvio Turkanikin työn laadusta.

suhteita toisiinsa. Viime aikoina tilanne on kuitenkin Kuningasten kirjojen kreikkalaisen tekstimateriaalin ja kronologian huomioon ottamisen suhteen parantunut erityisesti Qumranin tekstilöytöjen²⁹ sekä Julio Trebollen ja Adrian Schenkerin myös kronologian suhteen urauurtavan työn ansiosta.³⁰

Tärkeimmän sysäyksen ja perustuksen Kuningasten kirjojen vanhakreikkalaisen³¹ tekstimuodon ja erityisesti sen kronologian tutkimukselle antoi eittämättä James Shenkel (1965)³², jonka perusteeksi oli, että Kuningasten kirjojen vanhakreikkalaisen tekstimuodon ja kronologian voidaan tekstikriittisin ja kirjallisuuskriittisin perustein osoittaa edeltävän myöhemmin redaktoitua masoreettista tekstiä. Samoihin aikoihin yhtäläiseen tulokseen päätyi myös Maxwell Miller.³³ Tekstikriittinen ja kreikkalaisen aineiston huomioon ottava tutkimus aiheesta on kuitenkin Shenkelin jälkeen lähinnä yksittäisiä silloin tällöin ilmestyneitä artikkeleita³⁴ lukuun ottamatta ollut edelleen erittäin vähäistä. Oma tutkielmani lieneekin ainoita suomenkielisiä esityksiä aiheesta.

Itse kronologian tutkimukseen Vanhan kreikan ensisijaisuutta korostavat argumentit eivät olekaan yleensä vaikuttaneet: esimerkiksi viimeaikaisista tutkijoista Gershon Galilin rekonstruoima kronologia vuodelta 1996 toimii masoreettisen tekstin pohjalta ja hän jättääkin Shenkelin tulokset varsin vähäiselle huomiolle rekonstruktiossaan. Useimmiten kreikkalaisen kronologian nähdäänkin pohjautuvan masoreettisen tekstin heijastamalle systeemille. Aivan uusimmasta tutkimuksesta kreikkalaisen aineiston kiitettävän tosissaan ottavat kuitenkin

---

²⁹ Qumranin löydöt auttoivat sekä ymmärtämään paremmin kreikkalaisen tekstin historiaa että uudelleen nostamaan vanhakreikkalaisen tekstin arvostusta. Toinen äärimmäisen tärkeä löytö olivat Nahal Heverin käärot, joiden pohjalta Dominique Barthélemy (*Les devanciers d'Aquila*. VTS 10, 1963) teki kenties 1900-luvun Septuaginta-tutkimuksen tärkeimmän löydön kaige-resensiosta.

³⁰ Kts. kyseisten tutkijoiden kirjoituksia kirjallisuusluettelosta. Erittäin huomionarvoista on myös Philippe Hugon (2006) viimeaikainen työ Kuningasten kirjojen profeettakertomusten parissa. Trebollen lisäksi espanjalaisista erityisesti Jose Ramon Busto Saiz ja Natalio Fernandez Marcos ovat tehneet arvokasta työtä Kuningasten kirjojen kreikkalaisten todistajien parissa. Erityismaininnan saakin heidän työnsä lukiaanisen tekstin kriittisen edition parissa, mitä myös tämä tutkielma hyödyntää.

³¹ Termillä ”Vanha kreikka” (englanniksi ”Old Greek”) tai ”vanhakreikkalainen” tarkoitetaan tässä tutkielmassa sitä aikaisinta käännöksen kerrosta, johon on Septuagintan tutkimuksessa toistaiseksi mahdollista päästä käsiksi. Ihanteellisessa tapauksessa tämä tarkoittaa pääsyä käsiksi itse alkuperäiseen käännökseen.

³² Shenkelin väitöskirja julkaistiin jo vuonna 1965, mutta tämänkin tutkielman lähteistöissä käytetään hänen väitöstutkimuksensa tarkistettua versiota vuodelta 1968.

³³ Miller 1966; 1967.

³⁴ Esimerkiksi Steven McKenzie on ottanut työssään kantaa Kuningasten kirjojen kronologian tekstikritiikkiin. Viimeisintä tutkimusta edustaa Ronald Hendelin (2012) artikkeli, jossa itse tekstikritiikki jää tosin kuvaavasti varsin minimaaliseksi.

erityisesti Christine Tetley³⁵ ja toisaalta David Miano, joka palaa sekä kreikkalaista että masoreettista dataa sekoittavassa rekonstruktiossaan jo Joachim Begrichin³⁶ näkemykseen molempien tekstitradiitioiden käytön hyödyllisyydestä.

1.4 Tutkimuksen kannalta relevantit tekstit

Miksi kreikkalaiset käsikirjoitukset sitten ovat Kuningasten kirjojen tekstikritiikille niin tärkeitä? Vastaus piilee vanhakreikkalaisen Heprealaisen Raamatun käännöksen ajoituksessa: kun vanhakreikkalaiset käännökset tuotettiin 300-100-luvuilla eaa., on meille säilynyt vakiintunut masoreettinen teksti peräisin aikaisintaan ensimmäiseltä vuosisadalta jaa.³⁷ Kuningasten kirjat käännettiin luultavasti 200-luvun eaa. jälkimmäisellä puoliskolla.³⁸ Näin ollen vanhakreikkalainen tekstimuoto on huomattavan varhainen todistaja, joka todennäköisesti säilyttää useita hyvin varhaisia lukutapoja.³⁹

Kuningasten kirjojen suhteen tilanne on kuitenkin ongelmallisempi: kirjoissa vanhakreikkalaiselle tekstimuodolle uskollisin käsikirjoitus Codex Vaticanus (tästä eteenpäin vain lyhyesti B) sisältää vanhakreikkalaisen tai sitä hyvin lähellä olevan tekstimuodon vain jakeissaan 1. Kun. 2:12-21:29 (ns. γ -jakso). Tämän jälkeen B sisältää kuitenkin pääosin todistettavan myöhäisiä lukutapoja. Mikä siis neuvoksi?

Tällaisissa tilanteissa paras todistaja onkin usein niin kutsuttu lukiaaninen käsikirjoitusperinne, jonka lukutapoja on säilynyt erityisesti käsikirjoituksissa $b(=b, b')oc_2e_2$ ⁴⁰. Tämä on kuitenkin hankala todistajajoukko: sen lisäksi, että nämä ”lukiaaniset käsikirjoitukset” ovat myöhäisen lukiaanisen resension läpikäyjiä, sisältävät ne usein myös niin ikään myöhäisiä heksaplaarisia lukutapoja.⁴¹ Lukiaanista käsikirjoituksista tekee erittäin käyttökelpoisia kuitenkin se, että niiden heijastaman lukiaanisen resension käyttämä kreikkalainen

---

³⁵ Tetleyn metodologia on kuitenkin jokseenkin epäjohdonmukaista, mihin tässäkin tutkielmassa tullaan puuttumaan.

³⁶ Joachim Begrich, *Chronologie der Könige von Israel und Juda. Die Quellen des Rahmens der Königsbücher*, Tübingen: Verlag von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1929. Alfred Jepsen (1953) jatkoi pitkälti Begrichin jalanjäljillä työstäen hänen näkemystään edelleen.

³⁷ Gray 1964, 44–46; Treballe 1998, 279–280, 303, 379; Fernandez 2001, 68, 76; Aejmelaeus 2012b, 187; Schenker 2012, 291–293. Schenker (2000, 147, 152–153) näkee kirjojen masoreettisen redaktion tapahtuneen vuosien 140-130 eaa. aikoihin.

³⁸ Hugo 2007, 16.

³⁹ Gray 1964, 46; Treballe 1998, 379; Aejmelaeus 2012b, 187–188. Sweeney (2007, 36): ”...the underlying Hebrew text is earlier than the present form of the MT...”

⁴⁰ Rahlfsin numerotjärjestelmässä b' : 19; b : 108; o : 82; e_2 : 93; c_2 : 127. Fragmentaarinen r (700) on usein myös hyvä lukiaanisten lukutapojen todistaja. (Shenkel 1968, 127.)

⁴¹ Fernandez 2001, 230–232. Tästä heksaplaarisesta vaikutuksesta selkeimpänä merkinä ovatkin selvät heksaplaariset merkinnät (obelokset ja asteriskit) käsikirjoituksessa c_2 .

pohjateksti⁴² vaikuttaisi olleen joko alkuperäistä Vanhan kreikan tekstiä tai ainakin hyvin lähellä sitä.⁴³ Tästä syystä erityisesti 2. Kuningasten kirjaa ei juuri voida tarkastella tekstikriittisesti ilman lukiaanisia todistajia. Ongelmien suuruutta havainnollistaakin se, että kriittistä editiota Kuningasten kirjojen kreikkalaisesta tekstistä ei ole toistaiseksi saatu aikaan.

Kreikkalaisten käsikirjoitusten lisäksi tutkielma pyrkii ottamaan vanhalatinalaiset tekstimuodot (*Old Latin, Vetus Latina*) huomioon silloin, kun se niiden fragmentaarisen ja monimuotoisen luonteen huomioiden on mahdollista. Vanhalatinalaiset tekstit, vaikka ovatkin jo itsessään niin ikään erittäin ongelmallisia todistajia,⁴⁴ ovat usein mitä oivin keino todentaa lukiaanisen tekstin pohjautuvan jo varhaisemmalle vanhakreikkalaiselle pohjalle,⁴⁵ ja sisältävätkin siten usein varhaisina todistajina niin ikään varteenotettavia aikaisia lukutapoja, joiden huomioiminen tekstikritiikissä on ensiarvoisen tärkeää.⁴⁶

1.5 Septuagintan ”yleinen luonne” ja suhde masoreettiseen tekstiversioon

Yksi suurimmista kysymyksistä onkin pitkään ollut, heijastavatko Septuagintan Kuningasten kirjojen huomattavahkot eroavaisuudet⁴⁷ masoreettiseen tekstiin

---

⁴² Tätä aikaista kerrostumaa kutsutaankin usein nimellä proto-lukiaaninen teksti tai proto-lukiaaninen resensio. Siitä, onko lukiaanisisessa pohjatekstissä jo havaittavissa jonkinlaisen erillisen Vanhan kreikan *resension* merkkejä, kiistellään tutkimuksessa. Koska varmat argumentit tämän puolesta vaikuttaisivat toistaiseksi puuttuvan, lienee turvallista toistaiseksi olettaa lukiaanisen tekstin sisältävän vähintään kaksi ”kerrosta”: vanhakreikkalaisen pohjatekstin (jonka Tov (1999, 479) kuvaa olevan ”either the OG translation or any OG translation”) ja sen pohjalta laaditun lukiaanisen resension. Kauhasen (2012) huomioiden perusteella erillinen proto-lukiaaninen redaktiokerros vaikuttaakin epätodennäköiseltä.

⁴³ Fernandez 2001, 232, 236; Treballe 2010a, 55–56. Tov (1981, 266): ”...it seems likely that the proto-lucianic layer of all sections of Sam.-Ki.reflects the OG translation.” Kreuzer (2009, 43–44; 2010, 90–91) tosin näkee lukiaanisen tekstimuodon olevan Vanhaa kreikkaa *kaikkineen* (”in general”) mikä vaikuttaisi kuitenkin olevan virheellinen näkemys, kuten tullaan tässäkin tutkielmassa jokusessa kohdassa argumentoimaan. Kts. debatista tarkemmin Kauhanen&Law (2010) ja Robker (2010).

⁴⁴ Vanhalatinalaiset tekstit on käännetty edelleen kreikasta ja ne ovat olleet kaiken aikaa alttiina kreikkalaisten resensioiden ja Vulgatan vaikutuksille. (Fernandez 1994, 153–154, 160.) Näiden todistajien kanssa toimiessa tuleekin olla erityisen tarkkana.

⁴⁵ Kauhanen 2012, 189–191. Vanhalatinalaiset tekstit ovatkin satoja vuosia lukiaanista resensiota (n. 300-luvulla jaa.) aikaisempia todistajia, mikä tekee niistä erityisen käyttökelpoisia tekstikritiikissä.

⁴⁶ Treballe 1984b, 17–18, 35–36.

⁴⁷ Suurimman ongelman muodostavat (selvästi erilaisen kronologian lisäksi) jotkin LXX:n varsin laajat plussat sekä sen MT:stä useissa kohdin poikkeava järjestys. Erityistä huomiota ovat herättäneet eroavaisuudet luvuissa 2-12 (ns. ”sekalaiset” huomioid (englanniksi ”Miscellanies”)) sekä pitempien kertomuskokonaisuuksien ja jopa kokonaisten kappaleiden (MT:n 21 = 20 LXX:ssä) siirtyminen paikasta toiseen, kuten Josafatin hallintanarratiivin sijainnin ero jakeissa 16:28a-h (MT:ssä 22:41-51). Nämä kertomusmateriaalien siirrot ovatkin yksi tämän tutkielman tärkeimmistä kysymyksistä. Näkemykset tämän kreikkalaisen materiaalin luonteesta eroavatkin varsin suuresti: mm. Tov (2008, 286–287) näkee materiaalin myöhempänä (kuitenkin jo *heprealaisena*) muunteluna, van Keulen (2005, 302, 305) ja Fernandez (2001, 96–97) taas myöhempänä kreikkalaisena redaktionena. Sen sijaan esimerkiksi Trebollen (2010b, 263)

näiden myöhäistä kreikkalaisen redaktion muuntelua vai onko näiden erojen taustalla jo eroava hepreankielinen Vorlage. Tällöin seuraa lisäksi kysymys siitä, missä suhteessa nämä heprealaiset tekstit toisiinsa ovat: onko kyseinen Vorlage syntynyt masoreettisen tekstin pohjalta vai mahdollisesti päinvastoin masoreettinen teksti muokkaantunut tästä Vorlagesta eteenpäin. Jotkin tutkijat ovatkin laittaneet masoreettisesta traditiosta erkanevan kronologian kronologiasta ymmärtämättömän myöhemmän kreikkalaisen redaktorin syyksi,⁴⁸ joka olisi luonut toiminnallaan masoreettista tekstiä selittävää eksegeettistä, usein niin kutsutusti ”midrashilaiseksi tulkinnaksi”⁴⁹ leimattua, materiaalia. Tällainen teoria kreikkalaisesta redaktiosta on kuitenkin varsin epätodennäköinen.⁵⁰ Useimmiten eroavaisuuksien nähdäänkin nykytutkimuksessa tulevan jo eroavan heprealaisen Vorlagen tasolta.⁵¹ Kaikkein selvintä vaikuttaisikin olevan, että suurimmat erot ja plussat eivät syntyneet ainakaan käännösprosessin itsensä aikana.⁵²

Huomattavasti merkittävämpi onkin näistä päätelmistä syntyvä debatti: mikä sitten oli Vanhan kreikan Vorlagen suhde masoreettiseen tekstiin ja onko jo tällä

---

mukaan ”the so called ”supplements”... should now be considered as Hebrew materials that entered the biblical tradition in two different ways prompting the formation of two different editions of 1 Kings.” Tutkimuskenttä onkin siis aiheen suhteen varsin jakautunut.

⁴⁸ Thiele 1983, 91–93; Galil 1996, 142–143; Sweeney 2007, 37, 40, 43–44; Larsson 2008, 71; Fernandez 2001, 96–97. Hayes&Hooker (1988, 15) vaikuttaisivat jopa näkevän kääntäjän syyllisenä eroaviin vuosilukuihin ja täten hylkäävät kreikkalaisen evidenssin varsin suoralta kädeltä: ”In later translations and translation revisions, efforts were made to correct and harmonize the conflicting evidence of the Masoretic text.”

⁴⁹ Kreikan useat duplikaatit ja eriävät näkemykset erinäisistä tarinoista on usein nähty myöhemminä alkuperäisiä tarinoita selittävinä ja tulkitsevina lisäyksinä. (Sweeney 2007, 37.) Mahdollisesti tärkein tätä näkemystä edustanut tutkija onkin D.W. Gooding, jonka mukaan kreikkalaisen tekstin eroavaisuuksien taustalla on ennen kaikkea pyrkimys teologisesti ymmärrettävämpään tekstiin. (Gooding 1969, 26–29.) Yksi tällainen ”midrashilainen” piirre kreikkalaisessa versiossa onkin hänen mukaansa esimerkiksi sen Ahabista antama ambivalentti kuva (ns. Ahabin ”valkopesu”): Ahab haluttiin hänen mukaansa myöhemmin nähdä vähemmän pahana henkilönä kuin alkuperäisessä masoreettisessa tekstissä. (Gooding 1964, 277–279.) Goodingin näkemys onkin edelleen vahvasti edustettuna tutkimuksessa, vaikka tätä varsin ympäröivää ”midrashilaista tekniikkaa” harvoin vaivaudutaan tarkemmin kuvailemaan tai perustelevaan. Kts. Septuagintan midrashin tarkemmasta määrittelystä Trebolle 1998, 436–438.

⁵⁰ Kts. tarkemmin Lawin (2011) ja erityisesti Pierre-Maurice Bogaertin (Compte Rendu: D.W. Gooding, *Relics of Ancient Exegesis.*, Revue theologique de Louvain vol. 9, no. 1, 1978, 95–100.) käsittelyt aiheesta. Päällimmäisin kysymys, jonka Bogaert ja Law esittävät, olisikin, miksi juuri Vanha kreikka, joka oletettavasti heijastaisi myöhempiä redaktiota, olisi toiminut tällä tavoin *poispäin* masoreettisesta tekstistä, kun kaikkien muiden myöhempien kreikkalaisten redaktioiden (niin kaige, heksaplaarinen kuin lukiaaninenkin) voidaan todeta toimivan tismalleen päinvastoin eli *kohti* masoreettista tekstiä. Myös useat käännöstekniset huomiot Vanhan kreikan todennäköisesti heprealaisesta Vorlagesta asettavat ajatuksen hyvin kyseenalaiseksi. (Tov 2008, 286–287.)

⁵¹ Gray 1964, 46; Hugo 2007, 2; Tov 2008, 287; Law 2011, 296; Hendel 2012, 107. Jopa Gooding (1970, 29) piti tätä lopulta (vaikkakin vain hyvin etäisesti) mahdollisena.

⁵² Nykytutkimuksen konsensus Vanhan kreikan käännöksen suhteen on pitkälti se, että kyseessä on suurimmilta osin varsin tarkka ja jopa sananmukainen käännös. Tällöin suurin osa nimen omaan kääntäjän toiminnasta syntyvistä tekstivarianteista sijaitsevat luonteeltaan kielen, eivätkä niinkään merkityksen tasolla. (Tov 2008, 287.)

Vorlagella ollut jonkinlainen selvästi erottuva (tulkinnallinen) luonne? Emanuel Tovin näkemyksen mukaan kreikkalaisen käännöksen Vorlage on jo itsessään ollut proto-masoreettisen tekstin mukaelmaa, jopa ”midrashia”, ennen kaikkea 1. Kuningasten kirjassa.⁵³ Schenker taas kääntää argumentin pääläelleen: nimenomaan masoreettisesta tekstistä on löydettävissä laajoja myöhempiä teologisia ja ideologisia muutoksia ja tendenssejä, jotka paljastuvat vertailtaessa eri tekstitraditioita keskenään.⁵⁴

Mielenkiintoista onkin, että tutkijat käyttävät usein pitkälti samoja argumentteja todistamaan tekstien ensi- tai toissijaisuutta, mutta täysin päinvastaisista näkökulmista ja lähtökohdista päätyen siten täysin päinvastaisiin lopputuloksiin.⁵⁵ Tämä alleviivaakin varsin kuvaavasti tutkimusongelmaa: tällaisenaan tekstiversioiden ensisijaisuutta on vaikea todistaa täysin aukottomasti varsinkaan yleisellä tasolla ja varsin useat argumentit ovat yleensä käännettävissä molempiin suuntiin. Tästä johtuen tulisikin pidättäytyä tekemästä johtopäätöksiä (tai ylipäänsä toteamuksia) tekstien laajemmista suhteista ja yleisistä luonteista ainoastaan tällaisin perustein ja ottaa kaikki mahdollisuudet huomioon.⁵⁶ Metodologisesti huomattavasti turvallisempaa ja hedelmällisempää onkin käydä tekstejä läpi aina yksittäinen kohta ja jae kerrallaan, sillä definitiiviset argumentit tekstitradioiden (niin eri kreikkalaisten käsikirjoitusten kuin masoreettisenkin tekstin suhteen) ensisijaisuudesta antavat vielä odottaa itseään.⁵⁷

---

⁵³ Tov 2008, 289–291. Näin myös Hendel (2012, 114). Tovin (2008, 290–292) näkemyksessä on kuitenkin erikoista se, että hän näkee ainoastaan 1. Kuningasten kirjan tällaisena uudelleentulkintana, muttei 2. Kuningasten kirjaa tai 1-2 Samuelia. Tästä johtuen hän joutuukin teoretisoimaan, että 1. Kun. kääntäjä käytti mahdollisesti tämän kirjan kohdalla laadultaan ”huonompaa” käännöstä, mikä osittain selittäisi kirjan suuret eroavaisuudet muihin kokoelman teoksiin ja toisaalta kaige-resension erikoisen jakautumisen 1. Kuningasten kirjassa B:ssä vain sen alkuun ja loppuun. Tovin näkemys on hankala siksikin, että 2. Kun.:sta ei ole säilynyt kaigesta vapaata käännöstä, jolloin on vaikea sanoa Vanha kreikan käännöksen tästä osasta juuri mitään. Lisäksi hänen teoriansa erillisistä rullista on hankala, sillä vaikuttaisi pikemminkin siltä, että Kuningasten kirjat ovat alun perin olleet hepreassa yhtenä kokonaisuutena. Siinäkin tapauksessa, että rullat olisivat olleet erillisiä, on vaikea sanoa tarkkaan, mistä kohdin nämä olisivat alkaneet: esimerkiksi käsikirjoitus B:ssä kaige-jaksossa 2. Kun. 1:18a-d vaikuttaisi olevan vielä nähtävissä selviä Vanhan kreikan piirteitä. Alkoiko ”toinen rulla” siis sittenkin vasta tämän jakeen jälkeen? Kts. aiheesta myös Trebollen (2006) artikkeli.

⁵⁴ Schenker 2004, 175–178. Näin myös esimerkiksi McKenzie (1991, 97–98), Hugo (2007, 3) ja Law (2011, 296).

⁵⁵ Tähän ilmiöön tullaankin tässä työssä useampaan otteeseen törmäämään. Kts. aiheesta myös Law&Kauhanen (2010, 81–82, 86–87) sekä Schenker (2010).

⁵⁶ Law&Kauhanen 2010, 86–87. Aejmelaeus (2012b, 204) summaakin näkökulman hyvin: ”... it is no longer sound methodology in the era after Qumran to do one's best to explain divergent readings of the Septuagint as somehow reflecting the MT, either interpreting or misinterpreting it... whenever there is evidence of different formulations or different editorial stages of the text, this evidence needs to be dealt with.”

⁵⁷ Näin kehottaa tekemään myös Aejmelaeus (2007a, 106): ”However, when it comes to making text-critical decisions about the original Hebrew text or the original Greek text, we cannot rely on

1.6 Katsaus erilaisiin ajanlaskullisiin mahdollisuuksiin

Masoreettisen kronologian rekonstruointiryityksille leimaa-antava piirre ovat erilaiset teoretisoinnit mahdollisista ajanlaskullisista käytänteistä. Näistä käytetyimpiä ja kiistellyimpiä ovat kuningaskunnissa käytetty kalenteriajanlasku ja valtaannousuvuoden mahdolliset erilaiset merkitsemistavat. Huomionarvoista molemmista kuitenkin on, että kummastakaan ei ole säilynyt meille varmoja todisteita – tällaiset esioletukset johtavatkin usein hyvinkin huteriin ratkaisuihin, joissa yhdenkin esioletuksen todentaminen vääräksi voisi käytännössä romuttaa koko teorian.⁵⁸

Kalenteriajanlaskusta on tutkimuksessa monia näkemyksiä: toiset näkevät sekä Israelin että Juudan seuranneen samaa kalenteria,⁵⁹ toiset taas olettavat ajanlaskun alkaneen kuningaskunnissa eri kuukaudesta.⁶⁰ Tällainen mahdollinen kalenterien ero tarkoittaisi sitä, että kuninkaiden hallituskausien alkamisia laskettaisiin kuningaskuntien mahdollisesti yli puolikin vuotta epätahdissa, mikä ymmärrettävästi saattaisi vaikuttaa jossain määrin myös synkronismeihin ja kronologiaan.⁶¹

Toinen hankaluus liittyy kuninkaiden valtaannousun merkitsemiseen. Ajan Lähi-idässä⁶² käytettiin kahta pääkeinoa kuninkaiden hallinta-ajan aloituksen merkitsemiseen: joko valtaannousuvuodellista (”accession year”) tai -vuodetonta (”non-accession year”) systeemiä.⁶³ Tutkijat ovatkin teoretisoineet erilaisten

---

the general characteristics of the witnesses, but we have to take one item of the text at a time and look at all the information we have in all the extant sources.”

⁵⁸ Usein eri ajanlaskumalleilla on myös taipumus teorioissa tukea toisiaan, mikä johtaa helposti kehäargumentin syntymiseen.

⁵⁹ Näin esimerkiksi Albright (1945, 20), joka kuitenkin näki asian olevan käytännössä ratkaisemattomissa. Wifallin (1968, 319) mukaan alkuperäinen, muuntelematon kronologia seurasi samaa kalenteria molemmissa kuningaskunnissa.

⁶⁰ Muiden muassa Cogan (1992, 1006) ja Galil (1996, 9–10) näkevät Juudan käyttäneen nisan-kuusta (omassa kalenterissamme noin maaliskuun puolestävälisestä eteenpäin) alkanutta systeemiä ja Israelin tishri-kuusta (noin syyskuun puolivälisestä alkaen) alkavaa kalenteria. Thiele (1983, 51–54) sen sijaan kääntää nämä toisin päin. Hayes&Hooker (1988, 13) näkevät Juudan seuranneen tishri-kalenteria ja Israelin marheshvan-kalenteria (lokakuu). Mianon (2011, 46) mukaan Juuda aloitti ajanlaskunsa syksyllä ja Israel keväällä. Galil (1996, 10) huomauttaakin oikein: ”All the testimonies discovered by researchers...are unconvincing, and cannot provide a decisive answer to this question.”

⁶¹ Varmaa tosin ei ole sekään, oliko kalenteri kuu- vai aurinkokalenteri vai näiden yhdistelmä. (Tadmor 1979, 47.) Miano (2011, 48) näkee kalenterin olleen näiden yhdistelmä, vaikkei tästä varmoja todisteita olekaan.

⁶² Assyriassa ja Babyloniassa uudelle kuninkaalle laskettiin aina valtaannousuvuosi. Sen sijaan Egyptissä käytettiin suurimmilta osiltaan sen historiaa valtaannousuvuodetonta systeemiä. (Cogan 1992, 1006.)

⁶³ Erillisen ”valtaannousuvuoden” lisääminen ennen kuninkaan ensimmäistä täyttä hallintavuotta mahdollisti sen, että vanhan kuninkaan viimeinen vuosi (joka luettiin hänelle kokonaisena vuotena) ei lomittanut uuden kuninkaan ensimmäisen vuoden kanssa luoden illuusiota yhdestä ylimääräisestä vuodesta kronologiassa (jota hänelle ei näin luettu oikeastaan ollenkaan), kuten valtaannousuvuodettomassa systeemissä.

mallien mahdollisilla yhdistelmillä.⁶⁴ Näiden lisäksi kysymyksiä herättää mahdollinen hallinta-aikojen pyöristely ylös- tai alaspäin,⁶⁵ ja mahdollisen kuninkaallisen tai kultillisen uudenvuoden eroava laskutapa käytetyn maanviljelyskalenterin laskutavan kanssa.⁶⁶ Ajanlaskumalleilla leikittely mahdollistaakin monenlaisia rekonstruktioita.

Kuitenkaan edes näiden systeemien käyttö yhdessä ei täysin mahdollista masoreettisen kronologian harmonisointia. Yleensä tällöin apuun otetaan suoraan joko kausien pituuksien muuntelu syystä tai toisesta tai useammin niin sanotut ”yhteishallintakaudet”, joiden aikana uusi kuningas mahdollisesti hallitsi yhdessä isänsä kanssa.⁶⁷ Yhteishallintakausien olettamisen suurin ongelma kuitenkin on, että missään Kuningasten kirjoissa niistäkään ei puhuta suorasanaisesti kertaakaan. Käytännössä kyseessä onkin heprealaisten kuningaskuntien suhteen erittäin teoreettinen konstruktio: yleensä teorian tueksi otetaan masoreettisesta tekstistä löytyvät erilaiset duplikaatit⁶⁸ tai muuten ristiriitaiset aikamääreet⁶⁹. Näillä keinoin masoreettisen (ja miksei kreikkalaisenkin) kronologian tarjoama aivopähkinä on kuitenkin monin tavoin ratkaistavissa.

Koska ajanlaskuun liittyy niin paljon ratkaisemattomissa olevia muuttujia, lienee metodologisesti tekstikritiikissä turvallisinta jättää ajanlaskusysteemien

---

⁶⁴ Cogan (1992, 1006) katsoo molempien kuningaskuntien käyttäneen valtaannousuvuodetonta järjestelmää, kun taas esimerkiksi Miano (2011, 123) näkee Israelin käyttäneen valtaannousuvuodetonta ja Juudan valtaannousuvuodellista systeemiä. Thielen teoriassa kuningaskunnat jopa vaihtelivat systeemien välillä milloin mistäkin syystä.

⁶⁵ Näin näkevät aikoinaan tehdyn esimerkiksi Tadmor (1979, 51) ja Tetley (2005, 118). Tadmoria tästä metodologiasta kritisoi Galil (1996, 6), joka pitää pyöristelyä eräänlaisena temppuna, jolla vuosiluvut on helppo harmonisoida ongelmatilanteissa keskenään.

⁶⁶ Tadmor (1979, 50) näkeekin kuninkaallisen uudenvuoden seuranneen kultillista uutta vuotta keväällä.

⁶⁷ Yhteishallintakaudet eivät kuitenkaan ole täysin yksiselitteisiä nekään: jotkin tutkijat ovat lajitelleet näiden kausien toimintaa erilaisiin kategorioihin. Esimerkiksi Na'aman (1984, 88–89) jakaa yhteishallintakaudet toimimaan neljällä eri tavalla: a) synkronismi merkitsee yksinhallintakauden alkua, mutta hallinta-aika sisältää vielä edeltävän kuninkaan kauden viimeisen vuoden, b) synkronismi osoittaa yhteishallinnan alun ja hallinta-aika käsittää molemmat kaudet, c) synkronismi osoittaa yhteishallinnan alkua, mutta hallinta-ajaksi on merkitty vain yksinhallinta sekä d) synkronismi ja hallinta-aika osoittavat vain yksinhallintakauden, vaikka kuningas olisikin hallinnut yhdessä isänsä kanssa. Hieman samantapaisen listauksen tekee myös McFall (1991, 3). Näiden yhteishallintakausien tekstistä löytämisen metodologia on kuitenkin varsin huteralla pohjalla, kuten tullaan tässä tutkielmassa huomaamaan. Antti Laadon (1986, 212) sanoin: ”If it is assumed that some king was coregent, the assumption must be justified. It is not enough justification that coregencies enable chronological problems to be solved!” Ongelmana on myös, että mitään kielellisiä perusteita tällaisille yhteishallintakausien lajityyppien erottelulle ei käytännössä ole, vaan ajatus ja käännös nousee käytännössä vain kääntäjän esiyymmärryksestä.

⁶⁸ Esimerkiksi Ahasja-J:n kaksi eri synkronismia Joram 11. tai 12. vuonna ja Joasin kaksinkertainen hallintanarratiivin tuonti tarinaan.

⁶⁹ Näin esimerkiksi Joram-J:n nousu valtaan toisaalta jakeessa 2.Kun. 1:17 ja ”Josafatin ollessa vielä elossa” jakeessa 8:16.

soveltaminen muihin yhteyksiin.⁷⁰ Tässä työssä sekä kreikkalaisesta että masoreettisesta kronologiasta puhuttaessa käytetäänkin vain niiden antamaa ”raakaa” dataa ilman oletuksia erilaisista ajanlaskullisista malleista. Uskoakseni tämä lähestymistapa antaa teksteille parhaat mahdollisuudet puhua täysin omilla ehdoillaan ja ilman tutkijan niille antamaa esiyymmärrystä.⁷¹

1.7 Raamatun ulkopuoliset lähteet ajan kronologian tutkimuksessa

Omrin dynastian ajan kronologian tutkimuksen lisäongelmana tai -mahdollisuutena on lisäksi se, että tältä ajalta ovat löydettävissä ensimmäiset varmat viitteet raamatullisista henkilöistä ja tapahtumista Raamatun ulkopuolisista lähteistä. Näistä lähteistä ovat tärkeimpiä moabilainen Meshan steela, assyrialainen Salmanasser III:n Kurkhin monoliitti sekä hänen musta obeliskinsa.⁷² Lähteiden käyttö raamatullisen kronologian rekonstruoinnissa on kuitenkin varsin kyseenalaista, sillä joko lähteet itse ovat erittäin monitulkintaisia tai toisaalta tutkijat ovat tulkinneet niitä hyvin eri tavoin.

Assyrialainen Kurkhin monoliitti on siitä tärkeä lähde, että se toisaalta vaikuttaisi todistavan Israelin olleen tuona aikana alueellinen mahtitekijä,⁷³ ja toisaalta sen, että Omrin dynastia ja Israelin kuningas Ahab ylipäänsä on todella hallinnut suurin piirtein niihin aikoihin kuin Kuningasten kirjat ja useimmat tutkijat hänet ajoittavat. Steelassa, joka on ajoitettavissa vuoden 852 paikkeille, kerrotaan Qarqarin taistelusta (vuonna 853, joka oli Salmanasser III:n kuudes

---

⁷⁰ Toisaalta vaikka joitain näistä systeemeistä käytettäisiinkin tekstien antamiin lukuihin, ei tämä juuri muuttaisi masoreettisen tekstin osalta tilannetta: sen ongelmat vaikuttaisivat olevan niin suuria, etteivät sitä hetkauttaisi muutamakaan vuoden vaihtelut suuntaan tai toiseen.

⁷¹ Täysin takaperosta metodologiaa edustaakin Thielen (1974, 177–178) näkemys, jossa luodaan ensin säännöt kronologian ja ajanlaskun toiminnalle (pahimmillaan mahdollisesti vieläpä ”mittatilaustyönä” jomman kumman kronologisen systeemin pohjalta, mikä luonnollisesti tekee toisen kronologian toiminnan samoilla säännöillä mahdottomaksi) ja vasta tämän jälkeen tehdään näiden alkuoletusten perusteella päätelmiä eri kronologioiden ensisijaisuudesta. Tämä on puolueellinen näkökulma, ja ongelmaa lisää se, että näin myös mahdolliset tekstikriittiset löydöt, jotka tasavertaisessa arvioinnissa saattaisivat osoittaa näin rekonstruoidun kronologian virheellisyyden, voidaan selittää helposti ulkoisen ”todistusaineiston” perusteella aina parhain päin.

⁷² Lisäksi ajan loppuvaiheilta enemmän tai vähemmän tärkeänä todisteena on käytetty Tel Danin steela, jonka sisältöön ei kuitenkaan tässä pureuduta. Kts. tarkempaa keskustelua kyseisistä lähteistä esimerkiksi Hanna Salmiston mainiosta pro gradu-työstä ”*Omrin dynastia Raamatussa ja Raamatun ulkopuolisissa kirjallisissa lähteissä* (2009)” (Meshan ja Tel Danin steelat), kokoelmateoksesta ”*Studies in Mesha Inscription and Moab*. ed. Andrew Dearman (1989)” (Meshan steela) ja Mordechai Coganin teoksesta ”*The Raging Torrent* (2008)” (mesopotamialaiset lähteet).

⁷³ Miller&Hayes 2006, 310; Grabbe 2012, 76–77. Kuningasten kirjat yrittävätkin selvästi vähätellä tätä Israelin vaurauden kautta. Vauraudesta kertoo kuitenkin jo se, että Ahabin kerrotaan avustaneen Assyrian vastaista ”12 kuninkaan liittoumaa” jopa 2000 (mikä saattaa tosin olla vain kirjoitusvirhe luvusta 200, joka on tosin sekin huomattava määrä) sotavaunulla, mikä on enemmän kuin millään muulla kuningaskunnalla.

vuosi), jonka Salmanasser III omien sanojensa mukaan voitti.⁷⁴ Koska Ahab mainitaan tässä inskription, on tämä saanut teoretisoijat ja tutkijat innostumaan, mutta asiassa piilee ongelma: jos Ahab oli vielä vuonna 853 e.aa., luo tämä ongelmia myöhemmän kronologian kannalta. Tätä onkin selitelty usein erilaisilla malleilla, erityisesti olettamalla Ahabin kuolleen kyseisenä vuonna.⁷⁵ Tämä on kuitenkin pelkkä raamatullisen kronologian esiyymärryksen kautta tehty oletus, jota on mahdotonta todentaa. Yhtä hyvin taistelu on voinut sattua jo aiemmin Ahabin kaudella.⁷⁶

Meshan steela, jota on vaikea ajoittaa tarkasti, mutta joka on todennäköisesti peräisin noin 800-luvun loppupuolelta tai 700-luvun alkupuolelta eaa.,⁷⁷ kertoo niin ikään Israelin mahdista Omrin dynastian ajalla: siinä Moabin kuningas Mesha, jonka myös 2. Kun. 3 huomattavasti mainitsee, ylpeilee päässeensä eroon ”Omrin huoneen” vallasta tämän alistettua Moabia ”40 vuotta”. Tätä lukumäärettä onkin käytetty myös kronologisten rekonstruktioiden ja teorioiden apuna,⁷⁸ mutta luvussa piilee varsin suuri ongelma: steelassa käytetty kieli on kohdassa erittäin monitulkintaista ja epäselvää.⁷⁹

⁷⁴ Cogan 2008, 13, 16. Todennäköisesti tämä taistelu päättyi kuitenkin joko Assyrian tappioon tai jonkinlaiseen tasatulokseen, sillä Assyria ei tämän jälkeen vähään aikaan enää edennyt kyseisellä rintamalla. (Cogan 2008, 20–21; Grabbe 2012, 62.)

⁷⁵ Näin olettavat esimerkiksi Gray (1964, 59–60), Thiele (1983, 95), Galil (1996, 34, 37), Finegan (1998, 248) ja Cogan (2000, 498).

⁷⁶ On esitetty teorioita, että 1. Kun. 22 kuvastaisi aramealaissodan sijaan Ahabin taistelua assyrialaisia vastaan Qarqarissa, missä hän saisi surmansa. Tämä on kuitenkin epätodennäköistä, sillä toisaalta luvun 22 tarina tuskin on alun perin Ahabin kaudelta (kts. Miller (1966), joka ajoittaa lukujen 20 ja 22 tarinat Jehun tai hänen poikiensa kausiin) ja toisaalta Ahabin kuoleman taistelussa odottaisi tällöin esiintyvän myös propagandistisena huomiona Salmanasserin steelassa – varsinkin, jos hän hävisi taistelun, kuten nykyään laajalti uskotaan. (Grabbe 2012, 70.) Myös huomio Ahabin lopetuskaavasta, jollainen annetaan vain luonnollisesti kuolleille kuninkaille, sekä useat muut tarinan jännitteet luovat tumman epäilyksen varjon luvun 22 narratiivin ja Ahabin väkivaltaisen sodassa kuoleman ylle. (Miller 1966, 444–446.) Lisäksi on hyvin epätodennäköistä, että Ahab olisi sotinut entistä liittolaistaan vastaan heti Qarqarin taistelun jälkeen – varsinkin, kun ”12 kuninkaan liitto” vaikuttaisi olleen pystyssä vielä Joram-I:n päiviin saakka. (Hayes&Hooker 1988, 29; Grabbe 2012, 62–63.)

⁷⁷ Särkiö 2006, 148; Grabbe 2012, 66.

⁷⁸ Näin esimerkiksi Shenkel (1968, 93–94) ja Tetley (2005, 126–127).

⁷⁹ Steelan 8. rivi lukee: ”וּיִשָּׁב (עַמְרִי) בְּהִימָה וְחָצִי יָמֵי בְנֵה אַרְבַּעַן שָׁנָה”. ”Ja hän (Omri) asui siellä päivänsä ja puolet/summan poika(i)nsa päivästä; 40 vuotta.” Kohdassa on useita kieliopillisia ongelmia: onko sana חָצִי tarkoitus lukea luontevampana ”puolikkaana” vai kenties ”summana” (Lemaire 1994, 33; Tetley 2005, 126–127)? Onko ”poika(i)nsa” tarkoitettu yksiköksi vai monikoksi? Pitäisikö lauseen subjektiksi lukea Omrin lisäksi myös ”hänen poikansa” (Mittmann 2002, 35) ja tarkoittaako ”poika” tässä Omrin suoraan jälkeläistä vai kenties lapsenlasta? Pitäisikö יָמֵי lukea pikemminkin ”puolet minun (Meshan) ajastani”, kuten Mittmann (2002, 35)? Hallitseeko Omri yhä ”poika(i)nsa päivinä”? Onko ”Omri” steelassa ylipäänsä erityisen henkilön (Israelin kuninkaan) nimi vai pikemminkin yleisnimitys koko Israelille, kuten Thompson (2007, 249) uskoo? Miten tällainen laskutoimitus (Omrin päivät sekä puolet/summa poika(i)nsa päivästä) pitäisi käytännössä suorittaa? Voiko varsin selvästi skemaattista lukua 40 todella käyttää historialliseen rekonstruktioon? Miksi Mesha ilmoittaisi ajanjakson näin kryptisesti, jos hänellä oli tarkkaa tietoa Omrin hallinnasta Moabissa? Ongelmana on sekin, että suurin osa (tai käytännössä

Salmanasserin mustan obeliskin kuvaamat tapahtumat ovat jälleen varsin tarkasti ajoitettavissa Salmanasserin 18. vuoteen (vuosi 841).⁸⁰ Tämä steela on siitä tärkeä todiste, että se antaa osittaisen todennuksen Jehun vallankaappaukselle: steelassa tosiaan mainitaan ”Jehu, Omrin poika”.⁸¹ Tämä luo kuitenkin jo mainitun kronologisen dilemman: Ahabin ensimmäisestä ja viimeisestä esiintymisestä (853) Jehun ensiesiintymiseen (841) kuluu aikaa vain 12-13 vuotta. Kuitenkin Israelin kuninkaille annetut kausien pituudet vaikuttaisivat yhteenlaskettuina ylittävän tämän molemmissa kronologisissa systeemeissä,⁸² mikä on usein toiminut tärkeänä rajoittimena ja ongelmakohtana erilaisille teorioille.

Näistä lähteiden useista ongelmallisuuksista johtuen onkin oltava erityisen varovainen tai jopa osittain pidättäytyttävä niiden käytöstä, kun tehdään kronologisia harmonisointeja Raamatun ulkopuolisen datan perusteella. Tästä syystä tämä tutkielma ei otakaan kyseisiin lähteisiin, jotka kuitenkin eittämättä ovat ajan kronologian tutkimukselle äärimmäisen tärkeitä, kantaa. Kuningasten kirjojen kronologian annetaankin tällä kertaa puhua täysin omilla ehdoillaan.

1.8 Kuningasten kirjojen narratiivinen logiikka

Suurin osa Kuningasten kirjojen Israelin ja Juudan kuninkaiden kronologiasta saatavasta tiedosta on peräisin jokaiselle täysivaltaiselle kuninkaalle merkityistä kaavamaisista rakenteista. Vaikka kaavat ovat pitkälti yhteneväisiä, löytyy niistä kuitenkin varsin suuriakin eroja niin kuningaskuntien kuin tekstitraditoidenkin

---

kaikki) keskustelu Kuningasten kirjojen ja Meshan steelan välillä on käyty masoreettisen tekstin ja sen kronologisen ymmärryksen kanssa – tällöin voi olla osittain vaikea tai mahdotonta peilata eri teorioita kreikkalaiseen tekstiin ja sen kronologiseen ymmärrykseen. Näkemykset jo koko steelan luotettavuudesta eroavat suuresti ja esimerkiksi Thompson (2007) ei uskokaan steelan sisältävän laisinkaan historiallisesti luotettavaa tietoa. Tällaisenaan steelan antamat kronologiset huomiot kannattaneekin teoretisoinnissa jättää sikseen. Kent Jacksonin (1989, 110) näkemys (”[T]he translation will need to be determined on historical, not linguistic grounds.”) rivin käännöksestä onkin siis mitä ongelmallisintä. Tällainen voi johtaa helposti kehäargumentaatioon.

⁸⁰ Cogan 2008, 26–27.

⁸¹ ”*Ia-u-a ma-ar Hum-ri*”. Debattia on aiheuttanut Jehun ”Omrin poikuus”, mikä ei 2. Kuningasten kirjan perusteella pidä paikkaansa. ”Omrin huone” lieneekin ollut yleinen Israelin nimitys Assyriassa, sillä samantyyppisestä kirjuritoiminnasta (”X:n poika” kansallisuuden, ”valtion” tai dynastian merkityksessä) on useita merkkejä. (Cogan 2008, 26; Grabbe 2012, 70.)

⁸² Vaikka Ahab kuolisikin vuonna 853 (mikä ei ole lainkaan selvää), ongelmaksi muodostuu se, että Joram-I:n (12 vuotta) ja Ahasjan (2 vuotta) kaudet ovat liian pitkiä tälle ajanjaksolle. Lisäksi ei ole varmaa, milloin Jehun kapina tapahtui ja toisaalta miten pitkä aika häneltä olisi kulunut lähettää tribuuttia Assyriaan. Niinpä tässä tapauksessa joudutaankin tekemään useita varsin epävarmoja oletuksia, että onnistutaan harmonisoimaan sekä assyrialainen että heprealainen data keskenään. Tämä ongelma kohtaa masoreettistakin tekstiä erityisemmin kreikkalaista kronologiaa, sillä se, toisin kuin masoreettinen vastinparinsa, ei välttämättä salli samalla lailla esimerkiksi yhteishallintakausien olettamista. Onkin hyvin mahdollista, että kumpikaan Kuningasten kirjojen kronologia ei ole historiallisesti (ainakaan täysin) todenmukainen.

välillä. Molempien tekstitradioiden ensisijaisuutta onkin pyritty korostamaan näiden erojen avulla. Kuninkaiden hallintanarratiiveja rajaavilla erinäisillä aloitus- ja lopetuskaavarakenteilla nähdään myös yleisesti olevan suuri rooli Kuningasten kirjojen narratiivisen kehikon ja logiikan rakentumisen suhteen.

Kuningasten kirjojen muodon suhteen teoksen kokoajalla näyttäisikin olleen kaksi pääprinsiippiä: toisaalta molempien kuningaskuntien kuninkaiden järjestys kulkee teoksessa limittäin,⁸³ ja toisaalta jokainen erillinen kertomusyksikkö (esimerkiksi profeetta- ja sotanarratiivit) pyritään sisällyttämään jonkin kuninkaan hallintanarratiivin sisään.⁸⁴ Nämä molemmat prinssiipit ja tekstien niistä poikkeaminen ovatkin tämän tutkielman kannalta erityisen keskeisiä ilmiöitä, sillä tästä logiikasta poikkeaminen mitä luultavimmin tarkoittaa tekstissä tapahtuneen jonkinlaista muuntelua.⁸⁵

Tekstikritiikin kannalta erittäin olennainen ero onkin juuri näissä kuninkaiden valtaannousukaavoissa sijaitsevien erojen vertailu. Yleensä molemmat tekstitradiot seuraavat samaa järjestystä, jossa ensimmäisenä kaavassa mainitaan synkronismi ja vasta tämän jälkeen kuninkaan nimi ja hallinta-aika. Kuitenkin eri traditioissa yhteensä kuuden⁸⁶ kuninkaan kohdalla järjestys on käännetty: näissä kohdin kuninkaan nimi mainitaankin ensin ja vasta tämän jälkeen seuraa hänen synkronisminsa. Erittäin mielenkiintoisesti valtaannousukaavojen sisäisen järjestyksen tavanomaisesta eroavien muotoilujen huomataankin sijaitsevan masoreettisessa tekstissä useimmiten lähellä juuri Josafatin hallintanarratiivia, jonka väitetään vaihtaneen paikkaa jommassa kummassa tekstitradiossa. Miksi nämä eroavaisuudet ovat havaittavissa juuri näissä kohdissa? Voiko kyseessä olla pelkkä sattuma?⁸⁷ Koska näin tuskin on,

---

⁸³ Kun yhden kuningaskunnan kuningas aloittaa hallintansa (aloituskaava), kulkee tämän kuninkaan narratiivi loppuun (lopetuskaava), vaikka toisessa kuningaskunnassa valta vaihtuisikin hänen aikanaan jopa useampaan kertaan. Tämän ensimmäisen kuninkaan kuoltua narratiivi hyppää toiseen kuningaskuntaan, jonka tapahtumat käydään kuningas kerrallaan läpi niin pitkään kuin toisessa kuningaskunnassa valta jälleen vaihtuu.

⁸⁴ Trebolle 2010a, 63; 2010b, 482.

⁸⁵ Trebolle 2010a, 76.

⁸⁶ Kyseiset kuninkaasivat ovat sekä MT:ssä että LXX:ssä: Nadab (1. Kun. 15:25), Joram-I (MT, B 2. Kun. 3:1; LXX L, B 1:18a) ja Sallum (15:13). Sen sijaan Josafatilla (22:41), Ahabilla (16:29) ja Ahasja-I:lla (22:52) MT käyttää nimi ensin-kaavaa, kun Vanha kreikka käyttää normaalimpaa synkronismi ensin-kaavaa. Lisäksi MT antaa Joasin (2. Kun. 12:1) valtaannousukaavassa ennen synkronismia erikoisesti hänen ikänsä – lukiaaninen teksti sisältää kohdassa tavallisemman järjestyksen, joka vaikuttaisikin olevan Vanhalle kreikalle ominainen.

⁸⁷ Shoshana Bin-Nunin (1963, 418, 426–427) mukaan kyseessä ei suinkaan ole sattuma: hallintokaavat ovat hänen mukaansa monimuotoisuudessaan alkuperäisiä MT:ssä. Erilaisuudet kaavoissa eivät suinkaan selity myöhemmällä muuntelulla, vaan osana alkuperäistä Kuningasten kirjojen kokoajan lähdeä, josta jokaisen kuninkaan kaavat ovat peräisin. Bin-Nunin selitysmallit eivät kuitenkaan ole erityisen vakuuttavia ja käsitellessään hurskaan Josafatin (ainoa Juudan

huomataan, että kronologian tutkimuksessa on tutkittava tekstiä myös pelkän yksinkertaisen synkronistisen ja hallinta-ajallisen datan ulkopuolelta.

Tästä erosta seuraakin debatin tärkein kiistakysymys: kumpi tekstitraditioista säilyttää alkuperäisemmät muodot? Esimerkiksi Hendel tukeutuen huomioihin toisen tempelin ajan kirjuritoiminnasta argumentoi MT:n olevan monimuotoisempina lukutavoiltaan alkuperäisempi, sillä myöhempi kreikkalainen redaktori olisi hänen mukaansa ollut taipuvainen yhtenäistämään lukutapoja eikä suinkaan päinvastoin.⁸⁸ Kreikka olisi siis tällöin helpottanut ja harmonisoinut masoreettisen tekstin moninaisia lukutapoja.

Monimuotoisempien kaavojen voidaan kuitenkin myös argumentoida olevan myöhempi redaktorien innovaatio.⁸⁹ Trebollen mukaan tämä tekstin muutos on suoraa seurausta Josafatin (Vanhassa kreikassa 16:28a) hallintanarratiivin siirtämisestä uuteen paikkaan (masoreettisessa tekstissä 22:41), mikä pakotti muuntelemaan myös Josafatin läheisyydessä sijainneiden kuninkaiden kaavoja ja synkronismeja uuteen järjestykseen sopivaksi. Vanhan kreikan sisältämä yhtenäinen lukutapa olisi näin ollen alkuperäisempi.⁹⁰

Yksistään näillä argumenteilla ongelma ei ole ratkaistavissa. Onkin siis aika sukeltaa syvälle Kuningasten kirjojen kronologisen tekstikritiikin syövereihin.

---

kuningas, jonka aloituskaavassa sijaitsee tällainen muunnos), Ahabin ja hänen jälkeläistensä kaavoja hän toteaa huomionarvoisesti, että tällaisenaan ei vaikuttaisi olevan mitään syytä, miksi kirjoittaja antaisi kolmelle Omrin suvun kuninkaalle – joukkiolle, jota pidetään kirjoissa pahimpina roistoina – valtaannousukaavoissa tällaisen ”erityiskohtelun”. (Bin-Nun 1963, 425.) Eynikel (1996, 127) onkin kärkkäästi tarjoamassa syytä tälle ”erityiskohtelulle”: kuten Trebollekin jo huomioi, tämä erikoisuus olisi mahdollista selvittää tekstikriittisesti. Tällöin ei tarvitsisikaan olettaa tekstin taustalle hankalia ja monimutkaisia malleja, redaktio- tai lähdekerrostumia, kuten Eynikel (1996, 127) toteaa: ”In other words, Bin-Nun’s whole complicated explanation (‘an alliance between Ahab and Jehoshaphat is the reason’) is unnecessary!”

⁸⁸ Hendel 2012, 111–112. Kuitenkin Hendelkin myöntää, että asia ei ole täysin tyhjentävästi ratkaistavissa: ”the direction of change ... cannot be determined unequivocally”. (Hendel 2012, 111.) Hendel tukeutuu Tovin (1985) huomioihin, mutta hänen puutteellisen nootituksensa takia on vaikea tarkalleen tietää, mihin hän Tovin työssä viittaa. Tovin artikkeli ei suoranaisesti vaikuttaisi tukevan Hendelin näkemystä, vaikkakin myös hänen mukaansa tällaiset toistuvat kaavat kokivat helposti harmonisointia. (Tov 1985, 16.)

⁸⁹ Trebolle 1982, 20–21.

⁹⁰ Trebolle 1982, 20.

2. Dynastian nousu: Omrin valtaannousukaava ja sen ongelmat

2.1 Synkronismi vai ei? Jakeen 16:15 aikamääreiden ongelmat

Vaikka Simri, Omrin lyhytaikainen edeltäjä Israelin valtaistuimella, ei vielä suoranaisesti Omrin dynastian aikaan kuulukaan, on hänen ajoittamisensa tärkeää Omrin itsensä kannalta, sillä Simrin ajoitus liittyy olennaisesti Omrin mahdollisten kapinavuosien ja tarkan valtaannousuvuoden ajoituksen ratkaisuun. Kreikkalaisessa kronologiassa Simrin hallinta-aikana esiintyvät molemmat ajoitukset (7 vuotta tai 7 päivää) voivat periaatteessa molemmat kuulua sen alkuperäiseen kronologiaan, vaikkakin ”7 päivää”-lukutavalla Omrin valtaannousun (Asan 31. vuosi) ja Simrin kuoleman (oletettavasti Asan 22. vuosi) väliin jää lähes 10 vuoden selittämätön aukko. Simrin kuoleman vuosi vaikuttaakin olennaisesti myös Omrin todennäköisimpään valtaannousun vuoteen.

B 16:15αβ	L 16:15αβ	MT 16:15αβ
15α 15β και Ζαμβρι έβασίλευσεν έπτά έτη έν Θερσα ...	έν τῷ είκοστῷ και δευτέρῳ έτει Ασα βασιλέως Ιούδα έβασίλευσε Ζαμβρι έν Θερσα έπτά ήμέρας ...	בשנת עשרים ושבֿע שנה לאסא מלך יהודה מלך זמרי ... שבעת ימים בתרצה

Jakeen 16:15 B:n masoreettisesta ja lukiaanisesta kronologiasta eroava Simrin hallintakauden pituus (7 vuotta) on saanut tutkimuksessa usein jopa suhteettoman suuresti painoarvoa. Jotkin tutkijat⁹¹ ovat nähneet tämän jopa yhtenä tärkeimmistä syistä hylätä ”kreikkalainen kronologia”. Tämä on kuitenkin hieman epäreilu ja osittain jopa virheellinen päätelmä, sillä varsin luultavasti kyseessä on jonkinlainen tekstuaalinen, luultavasti kirjurin vahingossa tekemä, virhe: koska kuninkaiden kaudet annetaan pääsääntöisesti juuri vuosina, ei olisi ihme, jos kirjuri olisi vahingossa ”päivien” sijaan vain epähuomiossa täydentänyt perinteisen kaavan ”vuosilla”.⁹² Näin voisi päätellä ennen kaikkea siitä, että vaikka lukiaaninen teksti antaa Simrin kaudeksi 7 päivää, se seuraa B:n kanssa samaa kronologista systeemiä. Erinäisistä vaihtoehdoista tämä vaikuttaakin todennäköisimmältä.

⁹¹ Gooding 1970, 124–125; Thiele 1983, 89–90; De Vries 1985, 198; Cogan 1992, 1010; 2000, 103.

⁹² Yleensä virheen nähdään tapahtuneen juuri B:ssä. Näin Stade 1904, 146; Shenkel 1968, 36; Jones 1984, 293; Galil 1996, 136; Tetley 2005, 33, 142. Koska kuninkaiden kaudet annetaan pääsääntöisesti juuri vuosina, ei olisi ihme, jos kirjuri olisi vahingossa ”päivien” sijaan vain epähuomiossa täydentänyt perinteisen kaavan ”vuosilla”.

Jos kyseessä olisi erillinen tarkoituksellinen muutoksensa, voisi sen tällöin odottaa heijastuvan myös Omria seuraavien kuninkaiden ajoituksiin. B kuitenkin yhtenee tätä ennen ja tämän jälkeen täysin kreikkalaiseen kronologiaan. B on lukutapansa kanssa varsin yksin,⁹³ ja suurin osa todistajista lukeekin kauden pituuden seitsemänä päivänä.⁹⁴ Näin pitkä vuosien ajanjakso ei tuntuisi myöskään sopivan kontekstiin,⁹⁵ jossa Omrin pikaisen kuninkaaksi huutamisen jälkeen armeija lähtee kohti pääkaupunkia. Jos piiritys todella kesti vuosikausia, voisi siitä odottaa jääneen jälkiä myös tekstiin.⁹⁶

Toisaalta on myös mahdollista, että ”B-ryhmä” yksinään säilyttää tässä alkuperäisimmän tradition.⁹⁷ Tällöin loput kreikkalaiset käsikirjoitukset olisivatkin luultavasti mukautuneet aikamääreeltään masoreettiseen tekstiin. Pelkän kronologisen datan avulla ongelmaa on vaikea selvittää, vaikka B:n 7 vuotta vaikuttaisikin toimivan kreikkalaisessa kronologiassa paremmin kuin 7 päivää: näin pitkä ajanjakso Elan kuoleman ja Omrin valtaannousun välillä täytyisi erittäin mukavasti.⁹⁸ Pelkän vaikeamman enemmistölukutavan (tässä tapauksessa ”7 päivää”) avulla kohtaa ei siis kannata selvittää. Toisaalta olisi periaatteessa myös mahdollista, että kreikkalaiset tekstit ovat kaikki tässä korruptoituneita,⁹⁹ ja että eriävät lukutavat ”7 päivää/vuotta” johtuvat tästä sekaannuksesta.

---

⁹³ Yhdessä B:n kanssa Simrin valtakaudeksi antavat 7 vuotta myös etiopialainen käännös sekä käsikirjoitus a₂. Brockin (1996, 15–16) mukaan nämä todistajat muodostavatkin oman ”B-ryhmänsä” (Bya₂ Eth), joka usein säilyttääkin hyviä ja vanhoja lukutapoja. Lukutavan ”7 vuotta” antaa myös 400-luvun kristillinen kirjoittaja Sulpicius Severus (Chronicorum libri 2, 1,42,6): ”*sed Zambri ante hunc septem annos, et cum eodem duodecim regnavit*”.

⁹⁴ Huomioitavasti myös vanhalatinalainen Codex Vindobonensis lukee kauden 7 päivänä ja lyhyessä, B:n mukaisessa synkronismittomassa muodossa: ”*Et regnavit zambri in thersa VII dies.*”

⁹⁵ Näin myös Gray (1964, 330) ja Galil (1996, 136).

⁹⁶ Toisaalta on vaikea sanoa, voiko tätä Omrin vallankaappausnarratiivia ottaa suorilta käsin täysin historiallisena faktana. Näin varsinkin siitä syystä, että tällaisenaan jakeet 16:21–22 sijoittuvat käytännössä yhdenkään kuningasnarratiivin ulkopuolelle, mikä saattaa kertoa narratiivin myöhäisyydestä. Tetley (2005, 75, 79) hylkääkin tekstin tästä syystä kokonaan. Jakeet kuitenkin löytyvät kaikista todistajista, joten on vaikea sanoa mitään kohdan alkuperästä. Esimerkiksi Jepsen (1953, 32) hyväksyykin kertomuksen sen pidemmässä kreikkalaisessa muodossa, vaikka seuraakin pitkälti masoreettista kronologiaa. Jotkin tutkijat (esimerkiksi Noth (1968, 206–207, 350) ja Soggin (1975, 52)) huomioivat sisällissotanarratiivin myös alkavan hepreassa varsin epämääräisellä termillä רָגַל (”silloin”), jolla heidän mukaansa korvataan alkuperäisiä virallisista dokumenteista peräisin olevia aikamääreitä. Tällöin kyseessä voisi periaatteessa olla jopa Tibnin tekstistä sittemmin kadonnut synkronismi. Kts. kuitenkin Van Seters (1983, 299–301), joka asettaa ajatuksen tällaisista aikamääreistä kyseenalaiseksi.

⁹⁷ Toisaalta se, että lähinnä vain yksi tietty käsikirjoitusryhmä säilyttää saman lukutavan, voi kertoa myös siitä, että juuri tämän ryhmän esiasteessa olisi tapahtunut virhe, joka jatkoi näihin myöhempiin käsikirjoituksiin, mutta ei ymmärrettävästi juurikaan muihin traditioihin.

⁹⁸ Näin paljon helpompi lukutapa onkin jokseenkin epäilyttävä.

⁹⁹ Vertaa tilannetta myöhemmin tässä tutkielmassa käsiteltävään Juudan Joramiin, jonka kreikkalainen alkuperäinen kronologinen data on ilmeisesti kadonnut kaikista kreikkalaisista käsikirjoitustraditioista.

Hallinta-aikaa vielä jossain määrin monimutkaisempi ongelma on saman jakeen kysymys siinä esiintyvistä Simrin synkronismeista. Masoreettinen teksti kertoo Simrin hallinneen Asan 27. vuonna.¹⁰⁰ Mielenkiintoista onkin, että koko synkronismi (16:15 α) on Syyroheksaplassa merkitty asteriskin sisään ja vaikuttaisi siten kuulumattomalta vanhakreikkalaiseen tekstiin. Sen sijaan kaksi lukiaanista käsikirjoitusta be_2 antavat synkronismiksi Asan 22. vuoden. B taas yhdessä lukiaanisen o:n sekä Codex Vindobonensiksen¹⁰¹ kanssa jättää synkronismin kokonaan pois tekstistä. Kaiken lisäksi viides, kronologialtaan kuitenkin keinotekoisesti todettu, lukiaaninen käsikirjoitus c_2 antaa vuosiluvuksi Asan 31. vuoden,¹⁰² ja Josefus sekoittaa pakkaa antamalla synkronismiksi Asan 30. vuoden.¹⁰³ Kuitenkin myöhemmin jakeessa 16:23 lähes kaikki versiot ovat, kuten todettua, yhtä mieltä siitä, että Omri hallitsi 12 vuotta ja tuli kuninkaaksi Asan 31. vuonna.¹⁰⁴ Mistä on kyse?

Lukiaanisten käsikirjoitusten be_2 lukumääreet ovatkin jokseenkin epäilyttäviä.¹⁰⁵ Luku 22 onkin hyvin saattanut syntyä pelkän myöhemmän tekstin tulkinnan kautta: koska Eela nousee kreikkalaisessa systeemissä valtaan Asan 20. vuonna, joka on edelleen Baesan 18. vuosi, ja hallitsee 2¹⁰⁶ vuotta, be_2 ovat saattaneet jakeessa 16:15 vain tehdä yksinkertaisen yhteenlaskun.¹⁰⁷ Näin ollen Simrin synkronismit voi asettaa ylipäänsä kyseenalaisiksi.¹⁰⁸ B:n synkronismin täydellisen puutteen voikin nähdä vaikeimpana lukutapana jakeeseen, ja siten

¹⁰⁰ Näin myös A, g ja Arm.: ”εν ετει εικοστω και (Arm. om και) εβδωμω...”

¹⁰¹ Kts. Codex Vindobonensiksen lukutapa nootissa 94.

¹⁰² Käsikirjoitus i yhtyy tässä c_2 :een (” $\lambda\alpha'$ (=31)”). Kts. c_2 :n keinotekoisesta kronologiasta tarkemmin Shenkel (1968, 28–31). Tämä lukutapa voidaankin helposti jättää huomiotta.

¹⁰³ Galil 1996, 137. Myös Josefuksen synkronismi voidaan kuitenkin asettaa kyseenalaiseksi. (Galil 1996, 137.)

¹⁰⁴ Käsikirjoitukset $Nvxy$ antavat vuodeksi Asan 27. vuoden. Shenkelkin (1968, 131) huomioi tämän ja näkee kyseisten käsikirjoitusten korjanneen luvun myöhään harmonisoidakseen masoreettista kronologiaa.

¹⁰⁵ Fernandez&Busto Saiz (Fernandez&Busto Saiz 1992, xxiv–xxvi) sekä Busto Saiz (1986, 307–308) huomioivat b-ryhmän – erotuksena oc_2e_2 -ryhmälle – olevan usein näitä huonompi lukiaanisen tekstin edustaja. Busto Saizin (1986, 308) mukaan tämä tarkoittaa yleensä sitä, että oc_2e_2 -ryhmä sisältää useammin eriävissä tilanteissa vanhakreikkalaisia lukutapoja. Shenkelin (1968, 35) mukaan b myös yhtyy kahdessa kohdassa c_2 :n ajoituksiin, mikä saattaisi hyvinkin varoittaa luottamasta liikaa b:n ajoituksiin epäselvissä tilanteissa. Tilanne onkin tästä johtuen lukiaanisten käsikirjoitusten suhteen varsin vaikea, sillä koska kohta on kronologisesti olennainen, on c_2 käyttökelvoton. Tällöin yleensä hyväksi todetut o ja e_2 ovat ristiriidassa keskenään ja b onkin saattanut tässä korruptoituneella tekstillään myöhemmin vaikuttaa myös e_2 :een.

¹⁰⁶ Robinson (1972, 183) huomauttaa tämän ”2 vuoden” tarkoittavan lähinnä ”enemmän kuin 12 kuukautta”, mutta ei suinkaan läheskään täyttä 2 vuotta. Tilanne olisi tällöin verrannollinen Ahasja-I:n ”2 vuoden” hallinta-aikaan ja toisaalta Ahasja-J:n ”yhteen vuoteen”.

¹⁰⁷ Miller 1967, 283; Gooding 1970, 125; Robker 2010, 210–211; Miano 2011, 132.

¹⁰⁸ Näin myös Robker 2012, 133.

olettaa sen heijastelevan alkuperäisintä Vanhaa kreikkaa.¹⁰⁹ Useiden eri ajoitusten voisikin nähdä syntyneen myöhemmin selvennyksinä juuri tällaisesta epäselvästä synkronismitilanteesta.

Kreikkalaisen kronologian ongelmat menevät vielä Simriä ja Eelaakin syvemmälle, sillä Baesa tulee molemmissa traditioissa jakeessa 15:33 kuninkaaksi Asan 3. vuonna ja hallitsee 24 vuotta, mutta kreikkalaisessa kronologiassa hän kuoleekin jo 16:6 Asan 20. vuonna, toisin sanoen hallittuaan vain 17 vuotta. Niinpä Omrin ja Elan välisen ajan suhteen ei voida kreikkalaisessa kronologiassa olla täysin varmoja oikeastaan mistään. Gershon Galil huomioi kuitenkin hyvin sen, että yksinomaan synkronismeja ja hallinta-aikoja tutkiskelemalla masoreettinen teksti vaikuttaisikin tässä tapauksessa kreikkalaisen systeemin helppoudesta, sillä se lukee Baesalle koko hänen 24-vuotisen kautensa ja vaikuttaisi harmonisoivan seuraavien kuninkaiden kaudet toimimaan tämän mukaan varsin mallikkaasti.¹¹⁰ Kreikkalainen sekasotku onkin tällaisenaan totisesti vaikein – vaikkakaan ei suoranaisesti mahdoton – kohtaan löydettävä lukutapa.

Millerin mukaan tämän 10 vuoden ongelman ei tarvitsekaan olla ylitytsevä: hänen mielestään myöhemmän jakeen 16:23 Omrin synkronismi Asan 31. vuoden kanssa ei ole alkuperäinen, vaan se on saattanut esimerkiksi syntyä kirjurivirheenä mahdollisesti alkuperäisen vuosiluvun (Asan 20./21. vuosi) pohjalta.¹¹¹ Huomattavaa onkin myös, että täyttä varmuutta koko synkronismin alkuperästä ei ole: jotkin tutkijat näkevät Asan 31. vuoden olevan kreikkalaisen kronologian aiheuttama korruptoituma masoreetiseen tekstiin tai

---

¹⁰⁹ Robker 2010, 210. Samalla lukutapa on myös *lectio brevior*-periaatteella todennäköisimmin alkuperäinen.

¹¹⁰ Galil 1996, 137. Samaan tapaan argumentoi myös Miano (2011, 130), jonka mukaan esimasoreettinen redaktori siirsi Eelan valtaannousun vasta Baesan 24. vuoden jälkeiseksi huomattessaan erikoisuuden tekstissä. Muiden muassa koko tämän ajan ongelmallisuuden vuoksi onkin vaikea sanoa kuten Hendel ((2012, 113) ja osittain De Vries (1985, 182), että kronologian ongelmallisuudet olisivat ankkuroituneet juuri nimenomaisesti Omriin ja hänen kautensa erilaisiin tulkintoihin.

¹¹¹ Miller 1967, 283–284. Tetley (2005, 124) näkee tämän olleen alun perin ”esimasoreettinen” synkronismi, joka tuli myöhemmin kreikkaan. Asan hallinta-ajan pituus (41 vuotta) onkin tällaisenaan omiaan herättämään epäilyksiä sen historiallisuudesta: lähes saman varsin legendaariselta kalskahtavan ajan hallitsivat esimerkiksi myös niin ikään hyveelliset Daavid (1. Kun. 2:11) ja Salomon (11:42). Tadmor (1979, 60) ja Liverani (2010, 78–79) näkevätkin tämän kaltaiset luvut tyypologisina, eikä niillä siten ole historiallisissa rekonstruktioissa suurtakaan arvoa. Mielenkiintoisesti Liverani (2010, 80) huomioi myös Omrin kohdalla Samarian ”legendaarisen” perustamisen Tirsan 6 vuoden hallinnan jälkeen, näin ollen siis Omrin 7. vuonna (luku 7 on vähintäänkin yhtä ”legendaarinen” määre kuin 40). Voisiko tämä siis viitata Omrin synkronismien ja hallinta-ajan mahdolliseen skemaattisuuteen?

päinvastoin.¹¹² Täyttä varmuutta asiasta onkin mahdoton saada, sillä nykyisellään synkronismi toimii enemmän tai vähemmän hyvin ja olennaisena osana molemmissa systeemeissä.

Näistä syistä onkin hankalaa sanoa Omrin ja Tibnin käyneen kreikkalaisessakin tekstissä valtataisteluaan mitään tiettyä ajanjaksoa,¹¹³ sillä teksti ei juuri vaikuttaisi antavan tähän edellytyksiä. Kronologian tutkimuksen kannalta kohta onkin harmillinen, sillä tällaisenaan jo Omrin dynastian perustajankin mahdollisen sisällissodan aikaisen hallinnan valtaannousuvuosi, millaisen ainakin masoreettinen teksti vaikuttaisi oletttavan, jää jokseenkin vaille varmistusta.

2.2 Sisällissota ja Omrin valtaannousu: minä vuonna Omri nousi valtaan?

Simrin ongelmallisen kuoleman jälkeen Omrin valtaannousun problematiikka vain mutkistuu jakeissa 15:16-23, missä Omrin käymä valtataistelu kulminoituu toisen vallantavoittelijan, Tibnin, tappioon. Kohtaan liittyy useita niin tekstikriittisiä, kirjallisuuskriittisiä kuin kronologisiakin ongelmia. Pällimmäinen kysymys kuuluu tälläkin kertaa, milloin Omri teksteissä itse asiassa nousee kuninkaaksi, sekä se, onko kyseessä tällöin myös sama vuosi, jona Simri kuolee. Vaikka asiaa pidetään usein lähes itsestäänselvänä, on tilanne tosiasiasa varsin mutkikas.

---

¹¹² Esimerkiksi Benzinger (1899, xix), Burney (1903, xli) ja Hughes (1990, 127) näkevät synkronismin olevan masoreettisessa tekstissä peräisin kreikkalaisesta kronologiasta. Se, että masoreettinen teksti vaikuttaisi joutuvan tekemään osittain tekstin ulkopuolisen oletuksen ajanlaskusta, saattaisi puhua tämän näkemyksen puolesta. Kohta on kuitenkin vähintään yhtä hankala kreikassa verrattaessa Omria aiempiin kuninkaisiin, joten täyttä varmuutta on mahdotonta saada.

¹¹³ Usein valtataistelun nähdään kestäneen masoreettisen tekstin implikoimat 4 vuotta (näin jopa Shenkel (1968, 39–40), jonka mukaan tämä aika tulisi ilmi jo Vanhassa kreikassa, mistä Tetley (2005, 139) häntä oikeutetusti kritisoikin), mutta kuten on huomattu, valtataistelu saattoi kestää kreikkalaisessa kronologiassa Simrin hallinta-ajasta (7 päivää tai vuotta) riippuen 1-10 vuotta – olettaen, että Tibni ei ollut tänä aikana missään vaiheessa täysivaltainen kuningas, mikä on sinänsä täysin mahdollista. Jos tämä mahdollisuus hyväksytään, Omrin kapinan pituudesta olisi vielä vaikeampi sanoa mitään.

B 15:16β, 21-23	L 15:16β, 21-23	MT 15:16β, 21-23
16β ...καὶ ἐβασίλευσαν ἐν Ἰσραὴλ τὸν Ἀμβρι τὸν ἡγούμενον τῆς στρατιᾶς ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῇ παρεμβολῇ.	...καὶ ἐβασίλευσεν ὁ λαὸς τὸν Ἀμβρι τὸν ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῇ παρεμβολῇ.	וַיִּמְלֹכוּ כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶת־עַמְרִי שֶׁר־צָבָא עַל־יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא בַּמַּחֲנֶה
21 τότε μερίζεται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ἡμισυ τοῦ λαοῦ γίνεται ὀπίσω Θαμνι υἱοῦ Γωναθ τοῦ βασιλεῦσαι αὐτόν καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ λαοῦ γίνεται ὀπίσω Ἀμβρι	τότε μερίζεται ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ἡμισυ αὐτοῦ γίνεται ὀπίσω Θαβεννεί υἱοῦ Γωνωθ τοῦ βασιλεῦσαι αὐτόν καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ λαοῦ γίνεται ὀπίσω Ἀμβρι τοῦ βασιλεῦσαι αὐτόν	אִז יִחַלַק הָעָם יִשְׂרָאֵל לְחָצִי חָצִי הָעָם הָיָה אַחֲרַי תְּבִנִי בְּדָגִינַת לְהַמְלִיכוֹ וְהַחָצִי אַחֲרַי עַמְרִי
22 ὁ λαὸς ὁ ὢν ὀπίσω Θαμνι υἱοῦ Γωναθ. καὶ ἀπέθανεν Θαμνι καὶ Ἰωραμ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ ἐβασίλευσεν Ἀμβρι μετὰ Θαμνι	ὁ λαὸς ὁ ὢν ὀπίσω Ἀμβρι ὑπερεκράτησε τὸν λαὸν τὸν ὀπίσω Θαβεννεί υἱοῦ Γωνωθ. καὶ ἀπέθανε Θαβεννεί καὶ Ἰωραμ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ ἐβασίλευσεν Ἀμβρι μετὰ Θαβεννεί	וַיִּזְק הָעָם אֶשְׁר אַחֲרַי עַמְרִי אֶת־הָעָם אֶשְׁר אַחֲרַי תְּבִנִי בְּדָגִינַת וַיָּמָת תְּבִנִי וַיִּמְלֹךְ עַמְרִי פ
23 ἐν τῷ ἔτει τῷ τριακοστῷ καὶ πρώτῳ τοῦ βασιλέως Ἀσα βασιλεύει Ἀμβρι ἐπὶ Ἰσραὴλ δώδεκα ἔτη. ἐν Θερσα βασιλεύει ¹¹⁴ ἕξ ἔτη.	ἐν τῷ τριακοστῷ καὶ πρώτῳ ἔτει τοῦ Ἀσα βασιλέως Ἰούδα βασιλεύει Ἀμβρι ἐπὶ Ἰσραὴλ δώδεκα ἔτη. ἐν Θερσα βασιλεύει ἕξ ἔτη.	בשנת שלשים ואחת שנה לאסא מלך יהודה מלך עמרי על־ישראל שתים עשרה שנה בתרצה מלך שש־שנים

Omrin ”varsinaisen” valtaannousun ja sen ajoituksen problematiikka onkin yksi Omrin dynastian ajan kronologian hankaluuksien kulmakivistä. Vaikka sekä masoreettinen teksti että Septuaginta antavat Omrin hallitusvuosiksi 12 vuotta, ne kuitenkin ymmärtävät tämän luvun hyvin eri tavoin, kuten on B:n, Codex Vindobonensiksen¹¹⁵ ja lukiaanisten käsikirjoitusten jakeen 16:22 plussasta ”Tibnin jälkeen” (μετὰ Θαμνι) havaittavissa: masoreettinen teksti aloittaa Omrin hallintoajan laskemisen jo jakeen 16:16 kuninkaaksi huutamisesta (”καὶ ἐβασίλευσαν ἐν Ἰσραὴλ τὸν Ἀμβρι ... ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ”), kun taas Septuaginta aloittaa laskun vasta jakeessa 16:23, missä Omrin virallinen valtaannousukaava sijaitsee.

Masoreettinen traditio siis näyttäisi lukevan tämän neljän vuoden ”sisällissodan” jo osaksi Omrin virallista 12 vuoden hallintoa ja jakeen

¹¹⁴ Mielenkiintoisesti myös Cod. Vind. antaa toisen verbimuodon tässä latinalaisille käännöksille harvinaisehkona historiallisena preesensinä, mahdollisesti tyylillisenä vaihteluna useamman perfektin jälkeen: ”in anno tricesimo et primo regis asafi regnavit zambri in israel XII annis in thersa regnat VI annis”.

¹¹⁵ Erittäin huomionarvoisesti Vind. sisältää tarkasteltavissa jakeissa lähes täysin vanhakreikkalaisen tekstimuodon mukaisen tekstin ja siten siis molemmat ”siihen aikaan/sinä päivänä”-huomiot, ”Joram, hänen veljensä”-plussan sekä ”Tibnin jälkeen”-plussan.

16:23 synkronismin huomiona Omrin yksinvaltiuden alkamisesta,¹¹⁶ kun taas kreikkalainen kronologia vaikuttaisi lukevan Tibnin yhdeksi täysvaltaisista kuninkaista, jonka jälkeen Omrista tuli kuningas – tai ainakaan tätä välissä olevaa, Simrin valtakauden pituudesta ja alkamisajankohdasta riippuen mahdollisesti varsin pitkääkin, ajanjaksoa ei lueta Omrin nimiin. Tutkijoiden näkemykset alkuperäisestä tekstimuodosta eroavat ymmärrettävästi suuresti, vaikka suurimmassa osassa tutkimusta masoreettisen tekstin ensisijaisuus otetaankin itsestäänselvyytenä.¹¹⁷

Joidenkin tutkijoiden mukaan juuri tämä Omrin valtaannousun ajoituksen erilainen ymmärrys eri traditioissa johti seuraavien kuninkaiden synkronismien muunteluun ja siten toisistaan poikkeavien kronologioiden syntyyn.¹¹⁸ Tällaisen arvion tekeminen on kuitenkin varsin hankalaa, sillä kuten on aiemmassa kappaleessa huomioitu, jakeet 16:15-23 ovat molemmissa traditioissa selvästi osa suurempaa ongelmavyyhtiä ja ovat voineet siten itse helpostikin syntyä jonkin toisen muutoksen vaikutuksesta mahdollisesti jo ennen Omria,¹¹⁹ osana suurempaa kokonaisuutta tai mahdollisesti jopa osana koko kronologian suurempaa muutosta.¹²⁰ Tällaisenaan teorioiden tukeminen vain tälle olettamalle ei olekaan paras mahdollinen valinta, vaan mahdollisia syitä kronologioiden muutoksiin on etsittävä kokonaisvaltaisemmin koko Omrin dynastian – tai jopa sitä edeltävältä – ajalta.

Muiden muassa Ronald Hendel argumentoi Omrin kohdalla masoreettisen lukutavan alkuperäisyyden puolesta, sillä hänen mielestään se edustaa selvästi vaikeampaa (jopa epäloogista) ja täten alkuperäisempää lukutapaa: ilman kreikkalaista selventävää ja ”ylitulkitsevää” myöhempää lisäystä Tibnistä kohdan

---

¹¹⁶ Tämä on perinteinen näkemys, jonka kannalla ovat muiden muassa Gray (1964, 63), Thiele (1983, 88–89), Montgomery (1986, 284), ja Hayes&Hooker (1988, 27).

¹¹⁷ Cogan (2000, 103) näkee jopa LXX:n virheellisesti korjaavan ”MT:n kronologian kuviteltuja ongelmia ('imagined difficulties')”. Kun masoreettisenkin kronologian ongelmat ovat kuitenkin varsin hyvin tiedossa (kuten tämäkin tutkielma tulee osoittamaan), on vaikea ymmärtää, mikä tekee niistä vain ”kuviteltuja”.

¹¹⁸ Galil 1996, 143; Hendel 2012, 99.

¹¹⁹ Tetley (2005, 138) näkeekin Abiamin kauden muutoksen vaikuttaneen Omrin kauden aloituksen ongelmiin. Kuitenkin esimerkiksi Gooding (1970, 136) näkee Simrin eriävien hallinta-aikojen vaikuttaneen koko systeemin muutokseen. Gooding on tosin väitteensä kanssa varsin heikolla perustalla, sillä esimerkiksi Galil (1996, 136) huomioi aivan oikein, että jotta Goodingin huomio voisi pitää paikkansa, B:n pitäisi erota lukiaanisesta kronologiasta, mitä se ei kuitenkaan tee.

¹²⁰ Tämä on myös luultavaa. Kts. erityisesti myöhemmistä luvuista 4.2 ja 5.2 keskustelua mahdollisista teologisista selityksistä kronologian laajempiin muutoksiin. Esimerkiksi Shenkel (1968, 111) näkee Hendelistä poiketen Josafatin valtaannousukaavan sijainnin vaihdon (Vanhan kreikan alkuperäisestä 16:28a-h:sta masoreettiseen 22:41-51:een) vaikuttaneen myös Omrin hallinta-ajan ymmärrykseen. Hendelin ymmärryksen tavoin tämä olisi tapahtunut niin ikään ”hurskaan redaktorin” toimesta. Miller (1967, 279–280) yhtyy Shenkelin näkemykseen.

voisi tosiaan huolimattomalla lukemisella ymmärtää molemmilla tavoilla.¹²¹

Vaikka kreikkalainen kronologia ymmärtääkin kohdan oikein Kuningasten kirjojen yleisen valtaannousukaavan näkökulmasta, se ei ota tässä varsin sotkuisessa tekstikatkelmassa kuitenkaan huomioon tekstin välitöntä kontekstia, jonka masoreettinen traditio on aivan oikein tulkinnut.¹²² Näin ollen kreikka ”helpottaisi” lukutapaa kahdellakin tavalla.

Hendel nostaa esiin myös toisen tärkeän huomion: olisiko masoreettinen sanamuoto voinut syntyä kreikan heijastaman tekstin pohjalta?¹²³ Tässä on varmasti Hendelin näkemyksen osittainen vahvuus, sillä kreikan lukutavan ”Tibnin jälkeen” voisi helposti olettaa syntyneen pyhää kirjaansa johdonmukaisemmaksi korjaavan ”hurskaan toimittajan” uudelleentulkintana kuten Hendel kuvailee.¹²⁴

Kuitenkin voi kysyä, eikö tilanne voisi olla myös päinvastainen: mitä jos ”hurskas toimittaja” onkin huomannut kreikan mukaista Vorlagea lukiessaan Omrin itse asiassa tulleen jakeen 16:23 sijaan kuninkaaksi jo jakeessa 16:16 – kuten niin ”selvää” on – ja tämän perusteella poistanut selvästi virheellisen huomion ”Tibnin jälkeen”¹²⁵, joka ei sovi kohtaan laisinkaan – Tibni kun ei selvästikään ole hallintakaavojen puutteesta päätellen kuningas – ja muuttanut samalla myös tätä seuraavia vuosilukuja?¹²⁶

Nyt kreikka itse asiassa sisältää tekstissään masoreettisesta tekstistä puuttuvan kronologisen ja kerronnallisen jännitteen: Omri tosiaan ”tehdään kuninkaaksi” jo Gibbetonilla jakeessa 16 ”sinä päivänä”¹²⁷ eli ilmeisesti samaan

---

¹²¹ Hendel 2012, 103–104.

¹²² Hendel 2012, 104.

¹²³ Hendel 2012, 104.

¹²⁴ Hendel 2012, 101. Hendel ei tosin jostain syystä ota huomioon kreikan toista plussaa ”ja Joram, hänen veljensä, siihen aikaan”, jonka tuskin voi nähdä olevan pelkkä ”hurskas helpotus” tekstiin, ja jonka useat tutkijat argumentoivat olevan alkuperäistä materiaalia (kts. nootti 162).

¹²⁵ Tämä ei tietenkään välttämättä selitä veli-huomion poistumista, mutta näiden kahden ilmiön ei välttämättä tarvitsekaan sinänsä liittyä yhteen. Mahdollisesti tällainen redaktori olisi kuitenkin saattanut poistaa samalla kaikki ”ylimääräiset” huomiot Tibnistä.

¹²⁶ Mielenkiintoinen yhtäläisyys Omri-narratiiviin löytyy edellisestä luvusta, jossa Baesa kaappaa vallan Nadabilta Asan 3. vuonna, jona hän tulee myös kuninkaaksi (15:27-28, 33). Molemmissa tarinoissa ”koko Israel” on kokoontuneena Gabatoniin filistealaisia vastaan ja molemmissa vallankaappaus liittyy israelilaisten leiriin (Baesa tappaa kuninkaan ja nousee hänen sijaansa – Omri huudetaan kuninkaaksi). Jos oletettaisiin MT:n muuttaneen kronologiaa, voisi olla mahdollista, että toimittaja sai syykkeen tästä kohdasta: Omri olisi tullut Baesalle analogisesti kuninkaaksi heti leirissä ja/tai tappaessaan kuninkaan (Simri), eikä vasta mahdollisen sisällissodan jälkeen.

¹²⁷ Muiden muassa Millerin (1968, 394) ja Montgomeryn (1986, 34) mukaan myös ”siihen aikaan” on eräänlainen annalistinen huomio, joka on tässä definiittisen ilmauksen sijaan. Kts. kuitenkin van Setersin (1983, 300–301) aiheen kritiikki. On vaikea sanoa, mihin ”sinä päivänä” tässä viittaa. Kontekstin perusteella tämä vaikuttaisi olevan samaan aikaan kun Simri tekee salaliittonsa, mutta tilannetta mutkistaa jossain määrin myöhempi ”siihen aikaan”, jolloin Tibni ja hänen veljensä

aikaan Simrin kapinan kanssa, mutta hänen valtaannousunsa kerrotaan tapahtuneen vasta myöhemmin, vieläpä erikoisesti ”Tibnin (joka veljineen kuolee niin ikään erikoiseen ”siihen aikaan”, ”ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ”) jälkeen” (16:22), mikä ilmeisesti olisi lopulta Asan 31. vuonna (16:23), mistä Omrin hallinta-aikaa aletaan vasta kreikkalaisessa systeemissä laskea. Kreikassa Omrille annetaan siis peräkkäin peräti 3 eri βασιλεύειν-verbillä ilmaistua valtaannousun ajoitusta. Miksi ”hurskas redaktori” muuttaisi tekstiä näin paljon jännitteisempään suuntaan?

Masoreettinen teksti, vaikka sisältääkin niin ikään kruunauksen Gibbetonilla ja ristiriitaisen synkronismin, ei sisällä samanlaista ongelmaa, sillä sen ajanlaskun voi kuitenkin aloittaa helposti ilman hämmentävää ”siihen aikaan...Tibnin jälkeen”-huomiota jo ensimmäisestä kruunauksesta Gibbetonilta, ja sen voikin tällä perusteella nähdä olevan jopa kreikkaa helpompi lukutapa.¹²⁸ Käytännössä lopulta erona olisi kuitenkin vain kysymys siitä, olisiko tekstin muuttaja kohdassa lisännyt vai poistanut sanoja. Kohdan tekstuaalisen suunnan ja eron voikin tällaisenaan selittää molempiin suuntiin, mikä on heikon argumentin merkki.¹²⁹

Yhtenä lisätukena Septuagintan ”ylitulkitsevasta luonteesta” voisi toimia lukiaanisen¹³⁰ tekstin jakeen 16:21 lopun tulkitseva plussa ”τοῦ βασιλεῦσαι αὐτόν”, ”kruunatakseen hänet”. Kyseisen plussan pohjalta ei ole enää laisinkaan epäselvää, etteikö Omrin varsinainen kruunaus ja valtaannousu tapahtuisi vasta jakeessa 16:23. Ongelman kuitenkin muodostaa vertailu B:n kanssa: B:ssä tätä plussaa ei ole, eikä sen katoaminen esimerkiksi kopiointivirheen seurauksena näytä erityisen todennäköiseltä.

Tekstejä vertailemalla käykin ilmi, että kyseessä on mitä todennäköisimmin myöhäisen lukiaanisen resension tekemä tyylillinen muokkaus, joka tietäen tai todennäköisemmin tietämättään tekee myös varsin tärkeän kronologiaan vaikuttavan tulkinnan (joka tässä tapauksessa tosin on täysin kontekstin ja kreikan

---

kuolevat. Tarkoittavatko molemmat huomiot samaa vuotta, jolloin kaikki kyseiset tapahtumat tapahtuivat?

¹²⁸ Lopulta ”helpommat” ja ”vaikeammat” lukutavat ovatkin varsin subjektiivisia käsitteitä ja riippuvat lähinnä näkökulmasta. Tällaisinaan molemmat traditiot voi lukea sekä helpompina että vaikeampina lukutapoina.

¹²⁹ Schenker (2010, 53–55, 63) tuokin hyvin esiin, miten suuri osa yksittäisistä puhtaasti tekstikriittisistä argumenteista on käännettävissä, kuten vaikuttaisi olevan tässäkin kyse: ”hurskas toimittaja” on voinut periaatteessa toimia sekä masoreettisen että kreikkalaisen tekstin suuntaan. Schenker peräänkuuluttaakin aina useamman argumentin antamista kerralla, jotta käänteisen vasta-argumentin luominen hankaloituisi. Tässä apuun tuleekin usein kirjallisuuskritiikki.

¹³⁰ Tässä lukutapaan yhtyy myös käsikirjoitus i.

kronologisen ymmärryksen mukainen).¹³¹ Toinen vaihtoehto olisi, että B poistaisi kohdan ja näin mahdollisesti harmonisoisi alkuperäisen pidemmän muodon masoreettista lukutapaa vastaavaksi, mutta tämä ei B:n vanhakreikkalaisen luonteen tässä tuntien vaikuta todennäköiseltä.¹³²

Ajanlaskun suhteen voi kuitenkin argumentoida myös kreikkalaisen tekstimuodon alkuperäisyyden puolesta. Koska yleisen linjan mukaan hallintavuodet ymmärretään alkaviksi juuri kuninkaiden valtaannousukaavojen mukaan, olisi erittäin omituista, että tässä kohtaa tekstiä kaavasta tehtäisiinkin poikkeus, jonka kaltaista ei esiinny muualla Kuningasten kirjoissa.¹³³ Olisiko alkuperäinen kirjoittaja siis tehnyt tässä kohtaa poikkeusta muuten ilmeisesti niin tarkasti järjestämässään systeemissä? Jos tekstin kirjoittaja olisi halunnut ilmoittaa asiansa kuten masoreettisen tekstin tulkinta olettaa, miksi hän olisi tehnyt sen näin salamyhkäisesti?¹³⁴

Galil sen sijaan ehdottaa masoreettisessa tekstissä tapahtuneen jonkinlaisen erehdyksen: alun perin jakeen 16:23 huomautus Asan 31. vuodesta olisikin viitannut jakeen 16:22 Tibnin kuoleman vuoteen, eikä suinkaan Omrin valtaannousun vuoteen, joka olisi tässäkin ollut Asan 27. vuosi. Kohdassa olisi siis alun perin ollut peräkkäin kaksi synkronismia, joista jälkimmäinen olisikin sittemmin jonkin virheen seurauksena pudonnut pois jättäen jälkeensä erittäin hämmentävän kohdan.¹³⁵ Toinen Galilin antama ehdotus¹³⁶ lisäisi jakeen 16:23a:n

---

¹³¹ Fernandézin (1986, 294; 2001, 230–232) huomioiden pohjalta nähden L vaikuttaisi tässä tarkentavan narratiivia toistamalla Omrinkin kohdalla aiemman lauseen verbimuodon paralleelisesti Tibnin kanssa. Kyseessä olisi siis hieman samankaltainen tulkitseva plussa kuin lukiaanisen tekstin jakeen 16:16a selvennys kuninkaan nimestä (Eela). Henkilöiden nimien lisääminen tekstiin onkin yleinen ilmiö jo Vanhassa kreikassa ja mahdollisesti jo sen Vorlagessa (Schenker 2012, 286), ja varsinkin lukiaanisessa resensiossa. Hieman samanlainen kontekstuaalinen harmonisointi ja kreikkalaisen tyylin mukainen tekstin helpotus vaikuttaisi olevan myös B:n plussa ”*τὸ ἄλοῦ γίνεται*”, joka on Syr. obeloksen sisässä ja joka puuttuu masoreettisesta tekstistä. Näin myös Burney (1903, 203).

¹³² Tovin (1999, 482–483) mukaan tällaiset kontekstuaaliset plussat saattoivat kuitenkin kuulua jo Vanhan kreikan varhaisimpiin kerrostumiin. Myös Aejmelaeuksen (2012a, 12–13) mukaan jo käännöksen tasolla on saatettu tehdä tällaisia kontekstuaalisia selvennyksiä. Aivan täyttä varmuutta asiasta ei siis periaatteessa ole saatavissa, mutta tässä plussa tuskin tulee Vanhasta kreikasta.

¹³³ Shenkel 1968, 39–40.

¹³⁴ Näin Miller (1967, 282). Hendelin (2012, 114) mukaan ”deuteronomistinen kirjoittaja” ei halunnut sekoittaa jo valmiiksi sekavaa tilannetta luomalla uutta ”järkevämpää” kaavaa, joka olisi hänen mukaansa saattanut kuulostaa kuta kuinkin seuraavanlaiselta: ”In the twenty-seventh year of Asa, king of Israel [oikeammin ”Judah”], Omri became king over half of Israel, and in the thirty-first year of Asa, he became king over all Israel.”

¹³⁵ Galil 1996, 22. Galil rekonstruoi kohdan tämän mahdollisuuden mukaan ”Ja Tibni kuoli ja Omri hallitsi Juudan kuninkaan Asan 31. hallitusvuonna. [Juudan kuninkaan Asan 27. hallitusvuonna] Omri tuli Israelin kuninkaaksi 12 vuodeksi Tirsassa.” Tätä voisi osittain tukea 2. Kun. 1:17β Ahasjan halitusnarratiivin lopussa sijaitseva eriskummallinen Joram-I:n synkronismi, joka vaikuttaisi toimivan hieman samaan tapaan kuin Galilin ehdotus. Tässäkään tapauksessa toinen synkronismi ei kuitenkaan seuraa välittömästi 17β:n jälkeen. Lisäksi 17β:n synkronismi on

jälkeen huomion ”*aika, jonka hän hallitsi*” (וְהַיָּמִים אֲשֶׁר), jolloin kohta olisi analoginen harvinaisehkojen lopetuskaavan läheisyyteen liitettyjen hallitusaikojen, esimerkiksi jakeen 14:20, kanssa.¹³⁷ Koska kyseessä on kuitenkin Omrin hallinnon aloituskaava, nousee kysymys, miksi siihen olisi sovellettu juuri vain tiettyjen lopetuskaavojen yhteydessä käytettyä sananpartta.¹³⁸ Lisäksi rekonstruktio tuntuisi säilyttävän MT:n epäselvän sanamuodon, sillä edelleen Omrin kauden alku täytyisi päätellä Ahabin synkronismin kautta alkaneeksi jakeesta 16:16 Simrin kuolemasta. Toinen korjaus ei siis vaikuttaisi ratkaisevan juuri mitään.¹³⁹

Kirjuri olisi siis Galilin ensimmäisessä rekonstruktiossa ilmeisesti hypännyt יהודה -sanasta toiseen, jolloin toinen synkronismi (Asan 27. vuosi) olisi jäänyt tekstistä pois.¹⁴⁰ Tämä olisi itsessään varsin uskottava selitys. Tällainen kaksi aivan peräkkäistä saman kuninkaan synkronismia sisältävä konstruktio olisi kuitenkin hyvin erikoinen ja täysin poikkeuksellinen koko Kuningasten kirjoissa. Tällöin tietenkin olisikin oletettavaa, että myöhempi redaktori olisi poistanut kohdasta epä johdonmukaiselta tai erikoiselta tuntuvaan synkronismin.¹⁴¹ Mikään ei kuitenkaan vaikuttaisi viittaavan tällaiseen suuntaan.

---

mitä luultavimmin varsin myöhäistä lisäystä masoreettiseen tekstiin. Kts. aiheesta tarkemmin myöhemmästä luvusta 5.1.

¹³⁶ "Ja Tibni kuoli, ja Omri hallitsi Juudan kuninkaan Asan 31. vuonna. [Ja aika, jonka] Omri hallitsi Israelia, 12 vuotta Tirsassa..." (Galil 1996, 22)

¹³⁷ Galil 1996, 22.

¹³⁸ Kyseinen sanapari esiintyy Kuningasten kirjoissa 4 kertaa: 1. Kun. 2:11, 11:42, 14:20 ja 2. Kun. 10:36. Jokaisella kerralla tämä tapahtuu kuninkaan kuolinilmoituksen ("Ja hän (kuningas) meni isiensä tykö...") yhteydessä (tosin Jehulla huomautus ei sijoitu lopetuskaavan "sisään"). Onko tämä esiintyvyys kauden lopussa vain jonkinlaista sattumaa? Bin-Nun (1963, 422) huomioi niin ikään, että Israelin hallitsijoiden yleinen aloituskaava yhtenee tämän "lopetuskaavan" kanssa, kun siihen lisätään sanat וְהַיָּמִים אֲשֶׁר. Tällaista muotoa ei kuitenkaan käytetä kertaakaan Israelin kuninkaiden aloituskaavassa, joten olisi vaikea nähdä, miksi se ilmestyisi juuri (ja ainoastaan) tässä Omrin kohdalle. Eynikel (1996, 128) argumentoi, että tällainen positio lopussa olisi luultavasti kirjoittajan alkuperäislähteiden (kuningaskuntien kronikat) mukainen ja siten varhaisempi. Näin pitkälle viedyt teoriat ovat kuitenkin jo huomattavan hypoteettisia. Lisäksi hallinta-ajan epätavallinen ilmaantuminen kuninkaiden lopetuskaavoihin nostaa pikemminkin epäilyksen niiden alkuperäisyydestä näissä kohdissa.

¹³⁹ Voi myös kysyä, kuinka kauan Omri tällä luvutavalla hallitsi Samariassa jos hän hallitsi kaikki 12 vuottaan Tirsassa.

¹⁴⁰ Kohdan hepreankielinen rekonstruktio näyttäisi siis jotakuinkin tältä:

ימת תבני וימלך עמרי
בשנת שלשים ואחת שנה לאסא מלך יהודה
מלך עמרי עלי־שראל
בשנת עשרים ושבע שנה לאסא מלך יהודה

Mahdollinen virhe olisi tässäkin rekonstruktiossa hyppäys בשנת:sta toiseen, mutta tällöin vuosiluvuksi jäisi 27 eikä 31, kuten Galil näkee.

¹⁴¹ Galilin ehdottaman tekstin rekonstruktion ymmärrys riippuisi tässä kohtaa myös siitä, miten erilaiset merkitysvahteet kahdella eri heprean verbimuodolla (16:22 וַיִּמְלֹךְ (kons.impf.) ja 16:23 מָלַךְ (perf.)) on mahdollisesti ymmärretty olleen. Jos ero on ollut selvä (esim. geneerinen "hallitsi" vs. kertaluonteinen "tuli kuninkaaksi", kuten esimerkiksi kreikassa on mahdollista erotella), tällaisen tekstimuodon voisi ehkä olettaa olleen olemassa. Jos verbimuodot ovat olleet pitkälti synonyymisiä, kuten nykyään ymmärrettäisiin, kaksi peräkkäistä mutta epäyhteneväistä

Toisessa rekonstruktiossa¹⁴² kopiointivirhe sen sijaan näyttää perin epätodennäköiseltä: mistä syystä sanapari ”יהימים אֶשֶׁר” olisi voinut kadota tekstistä? Hyppy מלך:sta toiseen (kuten B:n tekstissä on selvästi tapahtunut) voisi toimia syynä moiseen, mutta tällöin odottaisi myös sanan ”יהודה” katoavan näiden mukana. Olisiko ”יהודה” siis mahdollisesti lisätty takaisin tekstiin myöhempänä harmonisointina? Tämä olisi mahdollista, mutta vaatii varsin pitkän teoretisoinnin ketjun. Toisaalta lukiaaniset ja useat muut käsikirjoitukset yhtyvät tässä kohdin MT:n lukutapaan, joten Galilin toinen rekonstruktio ei vaikuta kovin todennäköiseltä. Galilin rekonstruoinnit eivät siis täten kumpikaan ole erityisen vakaalla ja uskottavalla pohjalla ja ratkaisua täytyneekin hakea muualta.

Oman lusikkansa soppaan lisääkin Tetley hänen mukaansa masoreettisen tekstin mainitsemat 27. ja 31. vuosi viittaavat samaan vuoteen, jona Omri aloitti hallintansa Samariassa, mutta joista 31. vuosi on lukuna myöhäistä korruptoitumaa ja tulkintaa.¹⁴³ Näin ollen Samarian perustaminen olisi alun perin tapahtunut Asan 27. vuonna, jona Omri siirsi hovinsa pois Tirsasta (16:23β), jossa hän olisikin hallinnut 6 vuotta jo Asan 22. vuodesta (be₂) lähtien, ja näin Omri olisikin itse asiassa hallinnut yhteensä 18 vuotta.¹⁴⁴ Yleensä vuosimääreen ”Tirsassa hän hallitsi kuusi vuotta” nähdään kuitenkin sisältyvän jo mainittuihin 12 vuoteen (”Omri hallitsi 12 vuotta, joista 6 Tirsassa”),¹⁴⁵ ja näin huomion ymmärtävät kronologiasta päätellen myös sekä masoreettinen teksti että Septuaginta.¹⁴⁶ Käsikirjoitukset b ja e₂,¹⁴⁷ jotka lukevat Simrin synkronismiksi Asan 22. vuoden, yhtenevät jakeessa 16:23 myös täysin muihin lähteisiin, joten niiden tekstimuodosta ei voi sanoa, tulkitsevatko ne tässä Omrin Tirsan hallinnon erilliseksi ajanjaksokseen.

---

synkronismia, joiden verbimuodot olisivat merkityssisällöltään käytännössä yhteneviä, olisi varmasti ollut hyvin erikoinen näky jo muinaisille lukijoille ja redaktoreille. Konsekutiiviseen muotoon sopisi myös hyvin vanhakreikkalainen plussa ”אהרי תבני”, mikä korostaisi tapahtumien seuraussuhteita entisestään. Lisäksi heprean verbi מלך itsessään voi täysin kontekstista riippuen tarkoittaa sekä ”hallita” että ”tulla hallitsijaksi”, mikä tekee kohdasta vielä hankalamman.

¹⁴² וימלך עמרי בשנת שלשים ואחת שנה לאסא מלך יהודה והימים אשר מלך עמרי על־ישראל

¹⁴³ Tetley 2005, 139.

¹⁴⁴ Tetley 2005, 139–140, 142. Miano (2011, 131–132) taas rekonstruoi Omrin hallinneen yhteensä 14 vuotta: 6 vuotta Tibnin kanssa ja 8 vuotta yksin.

¹⁴⁵ Näin muiden muassa Benzinger (1899, 104), Robinson (1972, 184), De Vries (1985, 201–202) ja Cogan (2000, 416). Tetleyn näkemystä tukee kuitenkin Klostermann (1887, 361), jonka mukaan Omri hallitsi Samariassa 12 vuotta.

¹⁴⁶ Myöskään muualla Kuningasten Kirjoissa tämän kaltaista ymmärrystä muiden kuninkaiden vuosien yhteenlaskusta ei tuntuisi olevan.

¹⁴⁷ Kts. keskustelua kyseisestä synkronismista edellisestä luvusta. Kuten todettua, on hyvinkin mahdollista, että tämä lukutapa on myöhäinen tulkinnallinen lisäys tekstiin.

Tetley perustelee näkemystään lisäksi tekstikriittisellä huomiolla. Jakeessa 16:23 molemmat מלך-verbit on käännetty B:ssä ja lukiaanisissa käsikirjoituksissa Vanhalle kreikalle ominaisella historiallisella preesensillä (βασιλεύει).¹⁴⁸ Kuitenkin tällaisissa kauden pituutta ilmaisevissa merkityksissä preesensin käyttö on Shenkelin¹⁴⁹ alkuperäiseen huomioon pohjaavan Tetleyn mukaan epätavallista ja ilmaantuukin hänen mukaansa yhteensä vain kolmesti Kuningasten kirjoissa.¹⁵⁰ Tetleyn päätelmä on, että tällaisen epätavallisen historiallisen preesensin käytön esiintyminen yhdessä useiden erilaisten synkronismien kanssa eri traditioissa (Omrin kohdalla peräti 4 erilaista) kertoo tekstin myöhemmästä muuntelusta ja tämän perusteella myöskään kohdan sisältämää synkronismia (Asan 31. vuosi) ei tule nähdä alkuperäisenä.¹⁵¹ Tilanne olisikin siis sikäli erikoinen, että toisin kuin normaalisti, tässä mahdollinen verbimuodonmuutos kulkisi ainakin näennäisesti kohti Vanhaa kreikkaa eikä kaigea, kuten voisi odottaa.

Herää kuitenkin kysymys, kertooko verbimuoto laisinkaan tekstin muuntelusta. Kaige ja muut myöhemmät kreikkalaiset traditiot käyttävät מלך-verbin käänöksissään ainoastaan aoristia eivätkä omaehtoisesti koskaan historiallista preesensia,¹⁵² joten muutos tuskin on tullut ainakaan näiden piiristä, vaikka itse synkronismi Tetleyn mukaan (esi-)masoreettinen onkin.¹⁵³ Jää myös epäselväksi, miksi kohdan muuntaja olisi nähnyt tarpeelliseksi synkronismia vaihtaessaan muuttaa myös verbimuodon ”epätavallisemmaksi”, eikä päinvastoin.

¹⁴⁸ Näin Shenkel (1968, 51) ”...historical present is one of the surest signs for distinguishing the Old Greek from the KR...”, sekä Aejmelaeus (2007b, 136) ”...the historical present as a variant preserved in part of the manuscript tradition is mostly thought to be original, unless the opposite can be proven.” Taipumus muuttaa historiallisia preesensejä aoristeiksi vaikuttaisi olleen myös lukiaanisella ja heksaplaarisella redaktiolla, joten lukiaanisesta tekstistä (ja muistakin) näitä löydettyessä voidaan varsin varmasti nähdä muodot jäänteinä alkuperäisestä käänöksestä. (Brock 1996, 251; Aejmelaeus 2007b, 136.) Anssi Voitila (2012, 219) pitää kuitenkin mahdollisena, että lukiaaninen redaktori olisi joissain tapauksissa ollut valmis itse lisäämään historiallisia preesensejä. Toinen samantyyppinen Vanhalle kreikalle ilmeisen ominainen, mutta myöhempien resensioiden karsastama ilmaus on ”ἐν ὄψει Κυρίου”, joka vaihtuu kaigen toimesta useimmiten muotoon ”ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου”.

¹⁴⁹ Shenkelin (1968, 51) mukaan historiallista preesensia käytetään tässä merkityksessä vain kerran juuri Omrin kohdalla.

¹⁵⁰ Tetley (2005, 74, 87) huomauttaa Shenkelin huomioiman Omrin lisäksi näin käyvän myös jakeissa (16:28a (Josafat) ja 2.Kun. 1:18a (Joram-I)). 16:28a (MT:n 22:41) ei kuitenkaan sisällä eri teksteissä näin useita eri synkronismivariantteja (kuten ei myöskään jae 1:18a, johon Tetley (2005, 87) rekonstruoi jostain syystä virheellisesti kaksi βασιλεύω-verbiä), eikä hän näekään Josafatin kohdalla syytä epäillä alkuperäisen synkronismin muuntelua, vaikka uskookin olevan mahdollista, että verbimuodon muutos olisi saman editorin tekemä kuin jakeessa 16:23. Se, miksi redaktori ”korjaisi” vain näiden kahden LXX:ssä peräkkäisen kuninkaan synkronismin verbimuodon, vaikkei hänellä toiseen muutokseen olisikaan mitään syytä, jää kuitenkin hämärän peittoon.

¹⁵¹ Tetley 2005, 87, 140.

¹⁵² Shenkel 1968, 51, 53.

¹⁵³ Tetley 2005, 124.

Lisäksi Codex Vindobonensiksen todistus vaikuttaisi puhuvan ainakin jälkimmäisen preesensin alkuperäisyyden puolesta.¹⁵⁴

Ennen kaikkea voi kuitenkin kyseenalaistaa historiallisen preesensin ”erikoisuuden” sen esiintyessä kauden pituutta merkitsevänä: Tetleyn listaamien kolmen kohdan lisäksi muotoa käytetään näin 1. Kuningasten kirjassa myös jakeissa 15:10 (Asa, vain joissain käsikirjoituksissa)¹⁵⁵, 15:33¹⁵⁶ (Baesa) ja 22:52 (Ahasja, vain lukiaanisissa käsikirjoituksissa) eli yhteensä kaikkiaan kuusi kertaa.¹⁵⁷ Käännöstapa vaikuttaisikin Vanhalle kreikalle pikemminkin varsin ominaiselta, eikä erityisen epätavalliselta.¹⁵⁸ Mikään ei siis suoranaisesti puhu muotoa vastaan ja koska Vanhan kreikan on todettu olevan käännöksissään jossain määrin horjuva,¹⁵⁹ ei liene täysin poissuljettua sekään, että kääntäjä olisi näissä tapauksissa käyttänyt enemmän tai vähemmän epähuomiossa – tai jopa täysin asiasta välittämättä – kohdille ”epätyypillistä” verbimuotoa. Niinpä Omrin valtaannousua Asan 31. vuonna ei näillä perusteilla voi nähdä myöhäisenä muutoksena vanhakreikkalaiseen tekstiin.

Kreikkalaisen tekstin jakeen 16:22 plussat ”καὶ Ἰωραμ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ”¹⁶⁰ ja ”μετὰ Θαμνι” herättävät niin ikään kysymyksiä kreikan

¹⁵⁴ Kts. Codex Vindobonensiksen lukutapa nootissa 114.

¹⁵⁵ ”καὶ τεσσαρακοντα και εν ετος βασιλευει εν Ιερουσαλημ” käsikirjoituksissa demp-tw-z.

¹⁵⁶ ”καὶ ἐν τῷ ἔτει τῷ τρίτῳ (bic₂: πέμπτῳ) τοῦ Ἀσα (B om τοῦ Ἀσα) βασιλέως Ἰουδα βασιλεύει Βαασα υἱὸς Ἀχια ἐπὶ Ἰσραηλ ἐν Θερσα εἴκοσι και τέσσαρα ἔτη”

¹⁵⁷ Shenkelille yksinäiset Omrin muodot ovatkin varmasti näyttäneet outoina, mutta näin monen esiintymän jälkeen tuskin voi puhua enää täydellisen ”erikoisesta” käytöstä. Kyseessä on pikemminkin jopa muita tyyleyjä tavanomaisempi tekniikka kun ottaa huomioon, että yksiverbinen valtaannousukaava on Israelin kuninkailla (Juudan kuninkaiden eriävästä valtaannousukaavamallista johtuen heidät tuodaan yleensä tekstiin kahdella verbillä) läpi Kuningasten kirjojen yleisin kaavamuoto. Erikoista onkin, että Tetley (2005, 86, 88) mainitsee kyllä kyseisten kohtien Asaa lukuun ottamatta sisältävän preesensit (sivuilla 36 ja 88 hän tosin lukee virheellisesti lukiaanisesta jakeesta 22:52 sisältämään myös aoristin), mutta jättää ne jostain syystä analyysissään huomiotta.

¹⁵⁸ Muotoilu esiintyykin varmasti vanhakreikkalaiseen tekstiin kuuluvien Israelin kuninkaiden (Nadabista Joramiiin yhteensä 8 kuningasta) kaavoissa yhteensä 4 kertaa (Omrilla tosin kahdesti) sekä lisäksi Juudan Josafatilla ja Asalla. Tämän jälkeen kreikkalaiset tekstit eivät enää sisällä preesensejä tässä merkityksessä ja ylipäänsä valtaannousukaavoissakin preesens esiintyy tämän jälkeen vain kahdesti lukiaanisissa teksteissä jakeissa 10:36+ (Jehu, jonka hallinta-aika annetaan jo ennen synkronismia jakeessa 10:36) ja 12:1 (Joas). Tuntuu siltä, että erikoiselta ajatella, että myöhempi redaktori olisi tehnyt näin monta ”arkaistista” muutosta tekstiin.

¹⁵⁹ Kts. esim. juuri Shenkelin (1968, 48–53) käsittely valtaannousukaavojen kaavamaisista elementeistä, jossa hän päättyy lopputulokseen, että Kuningasten kirjojen vanhakreikkalaisella kääntäjällä ei vaikuttanut juuri olevan myöhempien kreikkalaisten redaktioiden tai käännösten (huomattavimpana Aquila) tapaan halua tai kiinnostusta tehdä ”konkordanssikäännöstä” ja kääntää tiettyjä ilmauksia aina tai edes useimmiten vain tietyillä vastineilla.

¹⁶⁰ Klostermann (1887, 361) lukee kohdan muista poiketen jostain syystä ”בִּיד/בְּחָרֵב אַחִיב בְּעַתָּה”, ”und Thibni fand den Tod durch die Hand seines Bruders”. Kohdassa olisi siis tapahtunut jossain vaiheessa kirjuri virhe, minkä seurauksena ”בִּיד” olisi muuttunut ”וִירָם”:ksi, jolloin kohdassa ei olisikaan suinkaan kyse myös Joramin kuolemasta samaan aikaan veljensä kanssa. Tämä ajatus on kuitenkin jo kirjainten erilaisuuden vuoksi varsin kaukaa haettu.

mahdollisista taipumuksista. Alberto Sogginin mukaan huomioidut vaikuttaisivat täyttävän alkuperäisen tekstin vaatimukset: kumpikaan ei sisällä myöhempien redaktorien intressien kannalta tärkeää materiaalia ja toisaalta ne sisältävät yksityiskohtaista ja voittajan kannalta hankalaakin tietoa vastustajasta.¹⁶¹ Varsin useat tutkijat näkevät niin ikään erityisesti plussan Tibnin veljestä mahdollisena säilyneenä palasena varhaista traditiota.¹⁶²

Plussan ”μετὰ Θαμνι” pohjalta kysymykseksi nousee jo mainitun narratiivin loogisen ja kronologisen ongelman lisäksi se, oliko Tibni vain yksi vallantavoitteliija muiden joukossa vai alun perin täysivaltainen kuningas, jonka Omri mahdollisesti syrjäytti, ja josta ei ole jäänyt historiankirjoitukseen tämän suurempaa merkintää.¹⁶³ Kreikan plussa saa Tibnin kuoleman näyttämään kuitenkin kaikkea muuta kuin luonnolliselta, miltä se masoreettisen sanamuodon pohjalta saattaisi vielä näyttääkin.¹⁶⁴ Tibnin mahdollinen kuninkuus sotkeekin keskustelua Omrin valtaannoususta entisestään.¹⁶⁵ Yksi mahdollisuus ja eräänlainen välimuoto Omrin ja Tibnin kamppailun implikaatioista voisi olla

---

¹⁶¹ Soggin 1975, 50–51. Mm. Gray (1964, 329) hyväksyy plussan mahdollisen alkuperäisyyden. Sogginin argumentin toimivuudesta huomioon ”μετὰ Θαμνι” voi tosin olla useampaakin mieltä, sillä tällaisenaan sen voi periaatteessa hyvinkin nähdä myös pelkkänä myöhempanä kronologiaa tulkitsevana elementtinä kuten Hendel tekee. Havainto Joramista sen sijaan on huomattavasti tukevammalla maaperällä.

¹⁶² Näin esimerkiksi Benzinger (1899, 103), Kittel (1900, 132), Burney (1903, 203), Rehm (1979, 162), jonka mukaan huomio ”ei voinut syntyä Vorlagen ulkopuolella”, Würthwein (1984, 198), Montgomery (1986, 283) ja Cogan (2000, 416). Kuitenkin Stade (1904, 147) hylkää molemmat huomioidut ”kummallisena juutalaisena midrashina”, vaikka pitääkin plussia sinänsä aidon näköisinä. Hänen syynsä tähän ovat kuitenkin jokseenkin erikoiset: hänen mukaansa ”B:n lukutapa” ”καὶ ἡττήθη ὁ λαὸς ὃ ὦν ὀπίσω Θαμνι εἰς τὸ Γωναθ” on selvästi sekundääri korjaus alkuperäisen pohjalta. Korjauksen myöhäisyyden suhteen hän onkin oikeassa, mutta B ei jakeessa 16:22 suinkaan anna moista lukutapaa – kyseinen plussa löytyy A:sta. B:ssä kohdassa on tapahtunut haplografia kahden ὀπίσω-sanan välillä, miltä lukiaaniminen teksti ja monet muut käsikirjoitukset ovat säilyneet. On vaikea sanoa, miksi Stade (ja samoin Benzinger (1899, 103)) antaa B:lle väärän lukutavan, mutta sama kohdan ongelmallisuus on selvästi kohdannut myös Brooke-McLeanin tekstieditiota, joka antaa myös jakeessa 16:22 päätekstissään A:n mukaisen lukutavan obeliskin sisällä, vaikka alkuperäinen teksti vaikuttaisi tässä löytyvän lukiaanisista käsikirjoituksista.

¹⁶³ Soggin (1975, 50–51) argumentoikin pitemmän Joram-plussan kadonneen MT:stä yhdessä ”Tibnin jälkeen” kanssa sen Omrin yksinvaltiisuuden kannalta hankalan luonteen vuoksi: kun Tibni yksinkertaisesti ”kuolee”, ei lukijalle nouse yhtä lailla kysymyksiä kuin jos Tibni pääsisi hengestään yhdessä veljensä kanssa, mikä selvästi kielisi tarkoituksellisemmasta kuolemasta ja osottaisi Omrin kapinallisuuden suuntaan. Omri olisikin voitettuaan käpälöinyt annaaleja niin, että hän vaikuttaisi ainoalta oikealta ehdokkaalta kuninkaaksi – vaikka hänelle, toisin kuin Tibnille, ei anneta kertomuksessa edes sukunimeä!

¹⁶⁴ Jones (1984, 296) huomauttaakin Tibnin kokeneen myös Josefuksen mukaan väkivaltaisen lopun. Eynikel (1996, 130), Miller (1968, 392–394) ja monet muut huomioivat myös, että jos Tibni todella hallitsi, hänen kuolemastaan kerrottaessa käytetty verbi מות voi olla hyvinkin paljastava: yleensä Kuningasten kirjoissa tätä verbiä käytetäänkin juuri ei-luonnollisesti kuolleiden kuninkaiden kuolinilmoituksissa. Miller (1968, 393–394) jopa ehdottaa, että Tibnin ”kuolema” olisi paralleelinen heittien ilmaukselle kuninkaiden ”kuolemasta”: kyseessä ei olisi suoranaisesti kuninkaan hengen menetys vaan pelkästään hänen luopumisensa valtaistuimesta.

¹⁶⁵ Esimerkiksi sekä Miller (1968, 394) että Soggin (1975, 51–52) uskovat Tibnin olleen enemmänkin kuin vain kapinallinen tai vallantavoitteliija, joka vastusti Omria.

sisällissodan sijaan ns. ”kaksoiskuninkuuden” teoria, missä Israel olisi ollut tähän aikaan jakaantuneena kahteen kamppailevaan kuningaskuntaan.¹⁶⁶ Tällöin molemmat hallinta-ajan laskutavat olisivat periaatteessa yhtä mahdollisia ja toisaalta Tibnin näkeminen täysivaltaisena kuninkaana olisi niin ikään perusteltua. Tämäkin on kuitenkin tekstin ulkoinen oletus, jolle on vaikea löytää varmistusta.

2.3 Yhteenvedo Omrin valtaannoususta

Kuten on yllä argumentoitu, on keskustelu Omrin alkuperäisestä valtaannousun vuodesta tuomittava tältä erää ratkaisemattomaksi: pelkät tekstikriittiset argumentit ovat pääsääntöisesti käännettävissä molempiin suuntiin. Toisaalta molemmat tekstitraditiot vaikuttaisivat lisäksi sisältävän kronologian suhteen vaikeampia lukutapoja, jotka sulkevat toistensa kronologiset systeemit varsin tehokkaasti pois.

Molemmat kronologiat ovat kohdassa jokseenkin epäjohdonmukaisia, eivätkä mukaudu täysin omiin systeemeihinsä. Masoreettinen ymmärrys vaikuttaisi kuitenkin jossain määrin kaoottista kreikkalaista helpommalta, mikä saattaisi kertoa masoreettisessa tekstissä tapahtuneesta harmonisoinnista.¹⁶⁷ Suurimman ongelman kohdassa tuottaa tekstistä mahdollisesti kadonnut Tibni: jos hän toimi kolmantena toimijana Simrin ja Omrin välissä täysivaltaisena kuninkaana, on kohdan kronologian rekonstruointi vielä vaikeampaa. Onneksi Omrin itsensä ajoitus – tai hänen tarkan ajoittamisensa mahdottomuus – ei kuitenkaan vielä muodosta ylitsepääsemätöntä ongelmaa hänen dynastiansa ajan kronologian tutkimukseen, sillä sekä masoreettinen että kreikkalainen kronologia ovat hänen seuraajansa Ahabin valtaannousun suhteen johdonmukaisia.

Periaatteessa Simrin ja Tibnin kapinoiden sekä itse Omrin varsinaisen valtaannousukaavan suhteen voidaan kuitenkin käytännössä yhtä hyvin perustein argumentoida joko vanhakreikkalaisen tai masoreettisen tekstimuodon ja kronologisen ymmärryksen alkuperäisyyden puolesta. Sinänsä tämä ei olekaan yllättävää, sillä toistaiseksi vastakkain ovat olleet lähinnä juuri erilaiset näkemykset kronologiasta. Pelkkien lukumääreiden perusteella melkein pä minkä tahansa kronologian voitaisiin argumentoida olevan alkuperäinen.¹⁶⁸ Seuraavaksi käsiteltävän Juudan kuninkaan hallitusnarratiivin suhteen epämääräinen tilanne kuitenkin muuttuu.

---

¹⁶⁶ Näin esimerkiksi Rehm (1979, 163) ja Fritz (1996, 159).

¹⁶⁷ Galil 1996, 137; Miano 2011, 130.

¹⁶⁸ Näin myös Stade 1904, 148.

3. Myrskyn silmässä: Josafatin hallintanarratiivin muutokset

3.1 Johdatus Josafatin hallintanarratiiviin

Siinä missä Omrin hallintakaavat pysyivät tekstitradiitioiden huomattavistakin eroista huolimatta kuitenkin samalla paikalla, on Juudan seuraavan kuninkaan Josafatin tilanne eri: Septuagintassa (tärkeimpinä todistajinaan B ja lukiaaniset käsikirjoitukset) hänen hallintakaavansa seuraavat heti Omria jakeissa 16:28a-h synkronisminaan Omrin 11. vuosi,¹⁶⁹ kun taas masoreettisessa traditiossa huomio hänestä löytyy vasta Ahabin, Omrin pojan, jälkeen jakeista 22:41-51 (Ahabin 4. vuosi). Sanomattakin on selvää, että niin molemmat synkronismit kuin narratiivien sijainnitkaan eivät juuri voi kronologian kannalta olla alkuperäisiä.

Hallintanarratiivien alkuperäisen järjestyksen selvittäminen onkin kronologian tutkimuksen kannalta ensiarvoisen tärkeää, sillä kuninkaiden järjestys vaikuttaa myös heidän synkronismeihinsa. Jos siis esimerkiksi Josafatin hallintanarratiivin myöhempi sijainti jakeissa 22:41-51, jossa hän nousee kuninkaaksi Ahabin kaudella todetaan alkuperäisemmäksi, mutta hänen synkronisminsa jakeessa 16:28a jaetta 22:41 vanhemmaksi, on tämä kreikkalainen synkronismi ”Omrin 11. vuosi” jakeessa 16:28a kuitenkin mahdoton, sillä Omrin pojan Ahabin narratiivi on jo tuotu tekstiin, jolloin ainut mahdollisuus olisi synkronoida Josafat Ahabin kanssa.¹⁷⁰ Sama pätee luonnollisesti myös toisin päin.

Ennen kuin kuitenkaan luodaan katsausta masoreettisen ja kreikkalaisen tekstimuodon suhteeseen, on välttämätöntä tarkastella kreikkalaisten käsikirjoitusten sisältämien tekstimuotojen eroja – ne kun ovat varsin mittavia.

3.2 Kreikkalaisten käsikirjoitusten suhteet toisiinsa

Kreikkalaiset käsikirjoitukset ovat nimittäin tuoneet oman haasteensa niin Josafatin hallintakaavojen alkuperäisen sanamuodon kuin niiden alkuperäisen sijainninkin etsintään: käsikirjoituksista kaikkein tärkeimpänä pidetty B kun sijoittaa Josafatin hallintakaavat sekä jakeeseen 16:28a-h että uudelleen jakeisiin 22:41-51. Tapaus on aikojen saatossa hämmentänyt tutkijoita suuresti, mutta

---

¹⁶⁹ Traditio Josafatin hallintanarratiivin sijainnista tässä vaikuttaa varsin vahvalta, sillä ainoastaan A, Arm. (molemmat mitä oivimpia heksaplaarisen redaktion todistajia) ja Syr. poistavat jakeet tältä kohtaa.

¹⁷⁰ Erikoisesti Robker (2012, 134) näkee Josafatin hallintanarratiivin sijainneen alun perin jakeissa 16:28a-h kuten Septuagintassa, mutta hyväksyy kuitenkin masoreettisen kronologian luvut Josafatista eteenpäin ”vaikeampina lukutapoina”. Tällainen lukutapa olisi kuitenkin Kuningasten kirjojen narratiivisessa logiikassa mahdoton.

kaige-resension löytämisen jälkeen tilanne on huomattavasti selvennyt.¹⁷¹ Koska B:ssä jo 1. Kuningasten kirjan luku 22 kuuluu kaige-redaktion piiriin, yhtyy se ymmärrettävästi lukutavoiltaan suurimmilta osiltaan masoreettiseen tekstiin ja siten myös sen kronologiseen systeemiin. Tämä mukautuminen saa ymmärrettävästi aikaan sen, että myös Josafatin hallintakausi käydään jakeessa uudelleen läpi, vaikka se alkuperäisestä käännöksestä löytyykin jo luvusta 16.¹⁷² Integraatio masoreettiseen tekstiin ei kuitenkaan ole täydellinen ja ongelmaton, kuten tullaan myöhemmin tässä kappaleessa huomaamaan.

Lukiaaniset käsikirjoitukset varmistavat omalta osaltaan vahvan olettamuksen Vanhan kreikan hallintakaavan alkuperäisestä sijainnista: ne sisältävät Josafatin hallintakaavat luvussa 16, mutta jättävät ne loogisesti kertaamatta jakeessa 22.¹⁷³ Kreikankielisten jakeiden keskinäisen suhteen selvittäminen onkin ensiarvoisen tärkeää, sillä juuri tätä Josafatin hallintakaavan duplikaattia, joka tällaisenaan B:ssä rikkoo täysin Kuningasten kirjojen kerronnallisen logiikan,¹⁷⁴ on käytetty tärkeänä argumenttina kreikkalaista kronologiaa vastaan.¹⁷⁵

Sen lisäksi, että B erikoisesti toistaa Josafatin hallintakaavat masoreettista tekstiä ja ennen kaikkea huomioitavimmin sen synkronismia (Ahabin 4. vuosi) mukailleen, sisältää luvun 22 Josafat-kertomus B:ssä myös useita sanastollisia piirteitä, jotka todistavat sen olevan luvun 16 vastinettaan myöhäisempi.¹⁷⁶

---

¹⁷¹ Kaige-resension tunnuspiirteet tosin tunnettiin tutkimuksessa jo kauan ennen itse varsinaisen redaktion tunnistamista ja nimeämistä, kts. esim. Stade (1904, 148) ja Olmstead (1915, 175–179).

¹⁷² Shenkel 1968, 43–44. Kittelin (1900, 179) mukaan myöhempi Josafatin hallintanarratiivi onkin ”verstümmelten Doppelgänger von 16:28”.

¹⁷³ Cogan (2000, 501) sen sijaan näkee lukiaanisten käsikirjoitusten siirtäneen hallintakaavaa. Myös Fernandez (1987, 291) näkee tämän Josafatin hallintakaavojen puutteen luvussa 22 osoituksena lukiaanisesta editoinnista. Vanhalatinalainen Codex Vindobonensis kuitenkin tukee vanhalatinalaista aikaisempaa sijaintia 16:28a-h, mutta sen tekstiä ei ole valitettavasti säilynyt välillä 1. Kun. 18:37 – 2. Kun. 5:23, joten ei voida olla varmoja, sisälsikö kyseinen teos Josafatin hallintanarratiivia missään muodossa myös jakeissa 22:41–51. (Fischer 1983, 22.)

¹⁷⁴ Jokainen kuningas käydään läpi samasta kuningaskunnasta kunnes toisessa kuningaskunnassa valtaan nousee uusi kuningas, jonka jälkeen tämän kuningaskunnan kaikki kuninkaas käydään läpi siihen saakka, että toisessa kuningaskunnassa nousee jälleen uusi kuningas.

¹⁷⁵ Thiele 1983, 91.

¹⁷⁶ Kertomus sisältää useita kaigelle ominaisia käännöstapoja: siinä missä heprean ilmaus קִיָּה הַיְהוָה käännetään Vanhassa kreikassa poikkeuksetta ilmauksella *ἐνώπιον Κυρίου* (16:28b), käyttää kaige useimmiten sananmukaista ilmausta *ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου* (22:43). (Shenkel 1968, 55.) Kaigelle tyypillisesti jakeet 22:41–51 eivät myöskään sisällä lainkaan historiallisia preesensejä (vrt. BL 28a *βασιλεύει*, B 41 *ἐβασίλευσεν*; L 28h *θάπτεται*, B 51 *ἐτάφη*) jotka, kuten mainittua, ovat mitä oivin merkki vanhakreikkalaisesta tekstimuodosta. Jakeessa 28b/44 uhraamisesta käytetty verbi paljastaa niin ikään narratiivien luonteen: Vanhalle kreikalle ominainen *θύω* vaihtuu kaigessa poikkeuksetta verbiksi *θυσιάζω*. (Shenkel 1968, 17.) Shenkeliltä jää kuitenkin huomiotta se, että käsikirjoituksissa Ajv sekä Arm. Jakeessa 22:43 on niin ikään sana *ἐνώπιον* (tämän huomioi myös Rahlfs (1911, 266)). Onko tämä todiste siitä, että Vanha kreikka sisälsi kaavan myös tässä? Vai onko kyse pikemminkin siitä, että käsikirjoitukset Ajv ovat toimineet Vanhan kreikan pohjalta ja

Lisäksi on esitetty teorioita siitä, että B:n kaige-jakeet 22:41-51 eivät olisikaan pelkästään suoraa käännöstä masoreettisesta tekstistä, vaan että jakeet olisi muokattu Vanhan kreikan jakeiden 16:28a-h pohjalta vastaamaan masoreettisia sanamuotoja.¹⁷⁷ Tästä onkin joitain erittäin vahvoja viitteitä.

B 16:28aaβ	L 16:28aaβ	B 22:41-42 (kaige)	MT 22:41-42
28aa και ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ ἐνδεκάτῳ ἔτει τοῦ Ζάμβρει ¹⁷⁸ βασιλεύει Ἰωσαφάθ υἱὸς Ἀσα βασιλεύει	καὶ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ ἐνδεκάτῳ ¹⁷⁹ τοῦ Ἀμβρει βασιλεύει Ἰωσαφάθ υἱὸς Ἀσα ἐπὶ Ἰουδαν·	καὶ Ἰωσαφάθ υἱὸς Ἀσα ἐβασίλευσεν ἐπὶ Ἰουδα ἔτει τετάρτῳ τῷ Ἀχααβ ¹⁸⁰ ἐβασίλευσεν Ἰωσαφάθ υἱὸς τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν	וְיְהוֹשָׁפָט בֶּן־אָסָא מְלָךְ עַל־יְהוּדָה בְּשָׁנָה אַרְבַּע לְאַחָאב מְלָךְ יִשְׂרָאֵל וְיְהוֹשָׁפָט בֶּן־שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וּמְלָכֹה וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מְלָךְ בִּירוּשָׁלַם...
28ab ἐτῶν τριάκοντα καὶ πέντε ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ καὶ εἴκοσι (ο: καὶ) πέντε ἔτη βασιλεύει ἐν Ἱερουσαλημ ...	υἱὸς τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν Ἰωσαφάθ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτὸν, καὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλημ. ...	υἱὸς τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν καὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλημ ...	

Näistä erinäisistä viitteistä mahdollisesti tärkein on B:n jakeen 28aa/41 viimeinen verbi βασιλεύει/ἐβασίλευσεν, joka on molemmissa tekstimuodoissa ylimääräinen ja kontekstiinsa sopimaton.¹⁸¹ Erityisesti kaigen kohdalla kyseinen verbimuoto kuitenkin herättää kysymyksiä: miksi kohta ei yhdy masoreettiseen sanamuotoon מְלָךְ יִשְׂרָאֵל? Jos oletetaan masoreettisen muodon olevan alkuperäisempi, on vaikea nähdä, miksi kaige-redaktori tekee tällaisen virheen: minkälaisen kirjurivirheen tai tulkinnallisuuden tuloksena sana מְלָךְ יִשְׂרָאֵל katoaisi

vahingossa jättäneet tässä myöhemmälle resensiotoiminnalle epätavallisen sanan jäljelle? Näistä jälkimmäinen vaihtoehto vaikuttaisi todennäköisemmältä.

¹⁷⁷ Shenkel 1968, 54. Kaige-teksti onkin itsessään luultavasti Vanhan kreikan pohjalta jokseenkin epäjohtonmukaisesti masoreettista tekstiä kohti tehty harmonisointi. (Aejmelaeus 2012b, 194–195; McLean 2007, 275.)

¹⁷⁸ Jotkin käsikirjoitukset (Ngvxy) antavat 16:28a Israelin kuninkaaksi mielenkiintoisesti Ahabin, vaikka häntä ei olekaan tuotu vielä valtaannousukaavalla tarinaan. Traditio Josafatin hallintanarratiivin sijainnista jo tässä onkin ilmeisesti ollut niin vahva, että itse narratiivi on näissä käsikirjoituksissa pidetty paikallaan, mutta synkronismi vaihdettu täysin masoreettisen mukaiseen.
¹⁷⁹ Käsikirjoitus c₂ eroaa tässä jälleen synkronismiltaan ja lukee ”δωδεκάτω”, ”12.”. Etiopialainen käännös ja i antavat luvuksi 10, ”δεκάτω”.

¹⁸⁰ B:tä lukuunottamatta on tässä Ahabin jälkeen masoreettiseen tekstiin mukautuva lisäys βασιλεύς (gx)/βασιλέως Ἰσραηλ (rel.). Ylimääräinen verbi on kuitenkin edelleen näissäkin tapauksissa säilynyt.

¹⁸¹ Shenkel 1968, 54. Jakeesta onkin hyvä huomata lukiaanisen tekstin antama erittäin jouheva sanamuoto: ylimääräisen verbin sijaan se antaa kaigestakin löytyvän, mutta B:stä puuttuvan lukutavan ”ἐπὶ Ἰουδαν”.

tässä kohtaa tekstistä?¹⁸² B:n jakeen 28a Vorlagea on niin ikään tässä kohdin erittäin vaikea rekonstruoida,¹⁸³ ja useat merkit indikoisivatkin kohdassa tapahtuneen jonkinlaisen korruptoituman.¹⁸⁴

Ylimääräinen βασιλεύει B:n jakeen 16:28a lopussa ja toisaalta 28aβ:n korruptoituneelta vaikuttava muoto saattaakin olla myös kronologisesti merkityksellinen: De Vries näkee ylimääräisen βασιλεύει:n liittyvän yhteen 28aβ:n kanssa (”βασιλεύει ἐτῶν τριάκοντα καὶ πέντε”), jolloin Vanha kreikka olisikin tehnyt tässä tietoisien kronologisen muutoksen tekstiin: Josafat hallitsikin 35 vuotta 25 vuoden sijaan.¹⁸⁵

De Vries ei vaikuttaisi olevan tulkintansa kanssa yksin, sillä myös vanhalatinalainen Codex Vindobonensis¹⁸⁶ sekä kreikkalainen käsikirjoitus a₂¹⁸⁷

---

¹⁸² Periaatteessa kirjuri/kääntäjä olisi voinut hypätä jodista toiseen (לְיִשְׂרָאֵל – יְהוֹשָׁפָט), mutta tällainen yhden jodin teoria on varsin huteralla pohjalla varsinkin muiden hiemankaan samankaltaisten kirjainten puuttuessa sanoista. Tällöin jäljelle jääneen תָּלַל-sanan voisi kuitenkin periaatteessa hätäisesti tulkita verbiksi.

¹⁸³ Vaikka historiallinen preesens sinänsä onkin aina merkki vanhakreikkalaisesta tyylistä, voinee tässä kohdin kysyä, voisiko ylimääräinen βασιλεύει olla tässä jonkinlainen *kreikansisäinen* sekaannus ja korruptoituma itse käännöstyötä myöhemmässä kopiointiprosessissa (esimerkiksi dittografia aiemmasta βασιλεύει:sta, tms.), jolloin virhe itsessään olisi saattanut tapahtua varsin myöhäisessäkin tekstitradiation vaiheessa. Tämä selittäisi, miksi lukiaaninen teksti antaa huomattavan harmonisen muodon (olettaen, että lukiaaninen teksti ei tässä vain itse harmonisoi kaavaa) ja toisaalta kaiken mahdollisen mukautumisen B:n lukutapaan. Tällöin alkuperäinen vanhakreikkalainen teksti (kuten nykyinen lukiaaninen teksti) olisi saattanut olla säännönmukainen. Tämä lähestymistapa ei siis kyseenalaistaisi itse preesensien vanhakreikkalaisuutta, vaan ainoastaan tämän tietyn esiintymän alkuperäisyyden. Vorlagen mukainen B:n lukutapa tuskin on, ellei sekin sitten ole jo valmiiksi ollut korruptoitunut. Shenkelin (1968, 53–54) mukaan kyseessä onkin B:ssä ”textual disturbance”.

¹⁸⁴ Näitä erikoisuuksia ovat jo mainittu ylimääräinen βασιλεύει ja ”ἐπὶ Ἰουδαν”:n puuttuminen, vanhakreikkalaiseen synkronismikaavaan kuulumaton ylimääräinen ”ἔτει” (vain käsikirjoituksissa Ba₂ sekä o; kts. vanhakreikkalaisesta synkronismikaavasta tarkemmin Shenkel (1968, 49–50)), puuttuva sana υἱός sekä erikoinen ”ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ” (”kuningaskunnassaan, hallintakaudellaan”; vrt. sanamuotoa käsikirjoitus i:n yleiseen, ilmeisesti myöhäiseen, valtaannousukaavojen plussaan ”ἐν ἔτει [vuosiluku] τῆς βασιλείας [kuninkaan nimi]...”) tavallisemman ja ymmärrettävämmän infinitiivikonstruktion ”ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν,” (”hallitessaan; tullessaan hallitsijaksi”) sijaan.

¹⁸⁵ De Vries 1985, 273: ”LXX 16:28a adds ”he reigned thirty-five years in his kingdom” (influenced by chronological ideology).”

¹⁸⁶ 16:28aβ: ”Et in anno undecimo Zambri regnat (huom. vanhalatinalaiselle käännökselle varsin harvinainen historiallinen preesens) Iosafat filius Asaf XXXV annis regnavit in Hierusalem...” Fischer (1983, 80) näkee luvun tosin johtuvan homoioteleutonista latinalaisten lukujen XXXV (35) ja XXV (25) välillä, mikä onkin varsin luultavaa. Alkuperäinen latinalainen teksti olisikin siis kuulunut: ”Et in anno undecimo Zambri regnat Iosafat filius Asaf (.) XXXV [annorum erat cum regnaret et XXV] annis regnavit in Hierusalem...”, jolloin lukutapa olisi puuttuvaa ilmausta ”ἐπὶ Ἰουδαν” lukuunottamatta sama kuin lukiaanisen tekstin säilyttämä muoto. Periaatteessa olisi kuitenkin myös mahdollista, että Codex Vindobonensis olisi käyttänyt B:n kaltaista lähdetekstiä ja ymmärtänyt sen sanoman väärin.

¹⁸⁷ 16:28aβ: ”βασιλεύει ἐτῶν τριάκοντα καὶ πέντε ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ [καὶ] εἴκοσι πέντε ἔτη βασιλεύει ἐν Ἱερουσαλὴμ.] καὶ ὄνομα τῆς μητρὸς αὐτοῦ...”. Syynä luvun 25 katoamiselle saattaa tosin tässäkin tapauksessa olla homoioteleuton καὶ-sanasta toiseen. Käsikirjoitus a₂:n lukutapa on kuitenkin tässä saattanut niin ikään syntyä B:n erikoisen sanamuodon pohjalta. Brockin (1996, 15–

lukevat kohdan näin. Ajatus kronologisesti motivoituneesta muutoksesta on kuitenkin tässä hyvin erikoinen, sillä heti tämän jälkeen myös B kertoo Josafatin hallinneen Jerusalemissa perinteisemmän 25 vuotta, ja toisaalta luku 35 ei sovi kreikkalaiseen kronologiseen systeemiin eikä se myöskään oletta tällaista lukua missään synkronismissaan ennen tai jälkeen Josafatin.¹⁸⁸ Todennäköisemmältä vaikuttaisikin juudalaisille valtaannousukaavoille ominaisen kuninkaan ikää merkitsevän sanan υἱός putoaminen jostain syystä pois tekstistä.¹⁸⁹

Verbi onkin kohdassa ennen kaikkea tarpeeton: jo aiempi lauseen ἐβασίλευσεν (”καὶ Ἰωσαφάτ υἱὸς Ἀσα ἐβασίλευσεν ἐπὶ Ἰουδα”) riittää ainoaksi verbiksi jakeeseen 41. Jakeen 42a verbinä se on niin ikään ongelmallinen, sillä jae sisältää myös oman verbinsä (”καὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ”) ja toisaalta huomio Josafatin iästä jakeessa 42aa ei kaipa verbistä. Koska kyseisellä verbillä ei ole masoreettisessa tekstissä paralleelia, vaikuttaisi se Shenkelin mukaan kaigessa tällaisenaan jäänteeltä aiemmasta jakeessa 16:28 olevasta vanhakreikkalaisesta kaavasta, sillä muuten verbiä on erittäin vaikea kohdassa selittää.¹⁹⁰ Shenkel huomioikin kaigen (Josafat-)revisiosta kolme pääperiaatetta: synkronismin vaihdon masoreettista mukailevaksi, Vanhalle kreikalle ominaisten käännösten vaihdon kaigelle ominaisempiin sekä sanajärjestyksen mukauttamisen masoreettisen vastaavaan.¹⁹¹

Verbin alkuperän hämäryydestä puhuu myös se, että lukutavan ”βασιλεύει²” antavat jakeessa 16:28aa vain käsikirjoitukset B ja a₂ – kaikki muut todistajat (myös Cod.Vind) vaikenivat verbin suhteen. Sen sijaan kaikki Josafatin hallintanarratiivin jakeisiin 22:41-51 sijoittavat käsikirjoitukset lukevat jakeessa 22:41 ylimääräisen verbin ”ἐβασίλευσεν”, jonka Syyroheksapla on sijoittanut obeloksen (lukutapa on ollut kreikassa, mutta puuttunut hepreasta) sisään.

---

16) mukaan a₂ kuuluukin ns. ”B-ryhmän” käsikirjoituksiin, jolloin lukutavan siirtyminen a₂:een tätä kautta voisi olla mahdollinen.

¹⁸⁸ Lisäksi voi kysyä, missä Juudan kuningas Josafat olisi tällöin hallinnut puuttuvat 10 vuotta, joista ei nyt puhuta sanaakaan. Toisin kuin Israelissa, Juudassa kuninkaan hallintakaupunkia (Jerusalem) ei vaihdettu tietävästi kertaakaan. De Vries (1985, 275) antaa virheellisesti Ahasja-I:n lukiaaniseksi synkronismiksi Josafatin 27. vuoden, mikä sopisi ajatukseen Josafatin 35-vuotisesta kaudesta, mutta yksikään lukiaaninen käsikirjoitus ei sisällä tällaista synkronismia.

¹⁸⁹ Shenkel 1968, 54. Lukiaanisten käsikirjoitusten lisäksi sana löytyykin myös käsikirjoituksista g ja i, jotka sisältävät tässä myös kaavoissa tavallisen ”ἐπὶ Ἰουδαν”:n, joka onkin B:ssä mahdollisesti kadonnut ylimääräisen βασιλεύει:n alta. Myös B:n sisältämä genetiivi ([υἱός] ἐτῶν τριάκοντα καὶ πέντε) vaikuttaisi viittaavan tähän suuntaan, vaikka genetiivimuoto ikää ilmaisevana onkin täysin hyvää kreikkalaista tyyliä myös ilman sitä. (Soisalon-Soininen 1959, 70; Shenkel 1968, 54.)

¹⁹⁰ Shenkel 1968, 53–54. Toisin kuin Ahabin kaavan kohdalla (kts. myöhempi luku 4.1) ylimääräinen βασιλεύει-verbi ei tässä siis aiheuta epäilyksiä kaavan mukautumisesta masoreettiseen tekstiin.

¹⁹¹ Shenkel 1986, 54.

Vaikuttaisikin siltä, että jae 22:41 on syntynyt myöhemmän korruptoituneen B:n jakeen 16:28a mukaisen lukutavan pohjalta.¹⁹²

Ajatus siitä, että Josafatin kaava olisikin sijainnut alun perin kahteen otteeseen Kuningasten kirjojen narratiivista ja kronologista logiikkaa rikkoen sekä luvussa 16 että 22, eikä vain kaige-redaktorin oikkuna, onkin kreikkalaisten tekstien keskinäisen tekstikriittisen tarkastelun jälkeen varsin epätodennäköinen,¹⁹³ ja monet tutkijat pitävätkin jakeen 16:28a-h versiota alkuperäisimpänä sijaintina Josafatin hallintanarratiiville.¹⁹⁴ Lisäksi tällainen kaksinkertainen tekstiin tuominen rikkoisi Kuningasten kirjojen yleistä sääntöä kuningaskuntien kuninkaiden tarinaan tuomisen keskinäisestä järjestyksestä. Myöskään kenenkään muun kuninkaan kohdalla näin ei ole kirjoissa toimittu.¹⁹⁵

Myös niin kutsuttua yhteishallintakausion teoriaa on joskus pyritty soveltamaan myös kreikkalaisen tekstievidenssin suomiin mahdollisuuksiin

---

¹⁹² Shenkel 1968, 53–54. Shenkelin (1968, 54) käyttämän termin ”Old Greek” ongelmallisuus tulee tässä kuitenkin hyvin esiin: hänen mukaansa kaigen ylimääräinen verbi on niin ikään peräisin ”Old Greek”:stä, vaikka hän vaikuttaisikin olevan sitä mieltä, että B:n lukutapa on jollain tapaa korruptoitunut. On huomattava, että ”Vanha kreikka” ei suinkaan ole sama asia kuin Codex Vaticanus tai sen γγ-jakso. On myös mahdollista, kuten tässäkin tutkielmassa on esitetty, että kaige syntyi tässä alkuperäisestä myöhemmin korruptoituneen lukutavan pohjalta, miltä esimerkiksi lukiaaniset käsikirjoitukset vaikuttaisivat säästyneen. Tosin se, että jo kaige vaikuttaisi tunteneen tämän korruptoituman, vaikuttaisi puhuvan siitä, että korruptoituma tapahtui jo hyvin varhaisessa vaiheessa – ja mahdollisesti jo Vanhassa kreikassa.

¹⁹³ Tätä vastaan kuitenkin Robker (2010, 213), jonka mukaan MT myöhemmin poisti ensimmäisen hallintakaavan, mutta säilytti toisen. Lukiaanista tekstiä ei voi myöskään Robkerin mielestä käyttää todisteena, sillä Josafatin hallintakaavan puute kertoo hänen mukaansa lukiaanisen resension tendenssistä tehdä tekstistä johdonmukaisempi. Koska kohta kuuluu kaigen piiriin, on tosiaan mahdotonta sanoa varmasti, kuuluiko kohta B:ssä (tai proto-lukiaanisisessa tekstissä) jo alkuperäiseen kreikkalaiseen tekstiin. Tällöin tosin nousisi kysymykseksi, miksi B ei sisällä jakeita 22:47-50, jotka nyt tulevat Aquilalta – miksi myöhempi duplikaatti olisi ollut näin paljon lyhyempi? Näin huomattavasti lyhyempi muoto saattaisi tässä tapauksessa viitata kaigen/MT:n duplikaatin myöhäisempään alkuperään. Robker (2010, 213) tosin argumentoi, että B sisältää tässä alkuperäisemmän tradition, jossa molemmat duplikaatit vielä sijaitsivat tekstissä. Hänen argumenttinsa siitä, että kyseessä ei ole vain kaige-redaktorin toiminta, ei kuitenkaan ole vakuuttava: hän vaikuttaisi olettavan, että proto-masoreettinen teksti ei olisi tässä missään nimessä sisältänyt lyhyttä versiota narratiivista (minkä hän kuitenkin vaikuttaisi myöhemmin argumenttissaan olettavan). Vaikka kohta nyt onkin täysinäinen, ei näin ole tarvinnut aina olla (vrt. juuri B:n täytyminen Aquilan lukutavoilla – miksi sama ei olisi voinut tapahtua masoreettisen tekstin kehityksessä?). Alkuperäisen kirjan kokoajan ei uskoisi alun perin tuoneen Josafatia tällä tavoin kahteen kertaan tarinaan. Kysymys onkin loppupelissä redaktiokriittinen. Periaatteessa tämäkin mahdollisuus on aina olemassa, sillä tekstin puuttumista tai poistamista on aina vaikeampi tulkita kuin sen lisääntymistä. Myös Fernández (1987, 291) näkee lukiaanisen redaktion poistaneen tässä narratiivin, mutta tämä väite on kumottavissa samoin argumentein: ei ole edes varmaa, että Vanhassa kreikassa tässä olisi ollut mitään mitä poistaa. Väitettä on mahdotonta todentaa varmasti suuntaan tai toiseen.

¹⁹⁴ Näin asian näkevät muiden muassa Klostermann (1887, 362, 392), Rahlfs (1911, 266), Olmstead (1915, 176–178), Schenker (2004, 94–97), Hugo (2006, 342–343) ja Treballe (2010a, 63–64). Jakeita 16:28a-h pitävät sen sijaan myöhäisenä kreikkalaisena muutoksena muiden muassa De Vries (1985, lix) ja Cogan (2000, 103).

¹⁹⁵ Toinen kahteen kertaan valtaannousukaavalla tarinaan tuotava kuningas on Israelin Joram (kreikkalaisissa teksteissä 2.Kun. 1:18a-d ja 3:1 (MT)), mutta hänen kaksinkertainen kaavansa ei Josafatin tavoin vaikuta kuningasten järjestykseen, ja toisaalta jälkimmäisen kaavan alkuperä voi olla hyvinkin myöhäinen. Kts. aiheesta tarkemmin myöhemmistä luvuista 5.1 ja 5.2.

varsinkin Josafatin kohdalla, mutta yllä käydyin tekstikriittisen tarkastelun jälkeen tällaiset teoriat ovat hyvin epätodennäköisiä. Mikään ei kuitenkaan estä yrittämästä, ja esimerkiksi Alberto Green näkee kreikankin duplikaatin mahdollisesti tukevan teoriaa siinäkin tapauksessa, että jälkimmäinen kaava (22:41-51) olisi syntynyt tekstihistorian täysin eri vaiheessa niin Vanhan kreikan kuin masoreettisenkin tekstin suhteen.¹⁹⁶

Kreikkalaisten käsikirjoitusten keskinäisten ongelmien selvittyä voidaan tarkemmin keskittyä kreikkalaisten tekstien suhteeseen masoreettisen tekstin kanssa.

3.3 Kreikkalaisen ja masoreettisen tekstin erot ja vertailu

Eritoten hallintakaavan traditioiden välillä radikaalisti eroava sijainti on ymmärrettävästi aiheuttanut debattia tutkijoiden keskuudessa. Masoreettisen sijainnin puolestapuhujat tukeutuvat usein argumenttiin siitä, että Septuagintassa Josafat tuodaan tarinaan liian aikaisin: tapahtumat, jotka hänen hallintakaavansa jakeessa 16:28a-h ”summaavat”, tapahtuvat vasta myöhemmin luvussa 22, jolloin on epäloogista, että Josafat ja hänen hallinta-aikansa yhteenveto tuodaan tarinaan niin lyhyenä jo jakeissa 16:28a-h.¹⁹⁷ Tämän lisäksi Josafatia ei mainita tämän jälkeen kertaakaan ennen lukua 22, jossa hän toimii Ahabin liittolaisena sodassa Aramia vastaan.¹⁹⁸ Jos aikaisempi sijainti luvussa 16 olisi alkuperäinen, voisi myös mahdollisesti odottaa täydempää kertomusta Josafatin urotöistä, eikä nykyisenkaltaista nopeahkoa ”yhteenvetoa”.¹⁹⁹ Myös lukiaanisen tekstin

---

¹⁹⁶ Green 1983, 173. Greenin mukaan voi olla mahdollista, että duplikaatti syntyi redaktorin ajattelun taustalla edelleen olleesta muistista yhteishallinnasta, mikä innoitti redaktorin luomaan uuden yhteishallintoa implikoivan kaavan sen sijaan, että kyse olisi ollut vain pyrkimyksestä yhtenäistää kreikkalaista tekstiä kohti masoreettista. Tällainen olisi kuitenkin äärimmäisen epätodennäköistä, eikä mikään (uutta masoreettiseen tekstiin mukautunutta synkronismia lukuun ottamatta) tekstissä oikeastaan puhu tämän puolesta. Voinee myös kysyä, miksi redaktori ei olisi tällaisen erittäin hämmentävän duplikaattinarratiivin luomisen sijaan vain sanonut selvästi kuninkaiden hallinnee yhdessä.

¹⁹⁷ Gooding 1969, 14–16; 1970, 125–126; Montgomery 1986, 284; Hendel 2012, 112. Goodingin (1969, 14) mukaan luvun 22 sotakertomus pitäisikin antaa Vanhassa kreikassa jo Josafatin hallintanarratiivin sisällä. Koska näin ei käy, toteaa hän logiikan nimissä aiemman sijainnin olevan myöhempi muutos tekstiin.

¹⁹⁸ Hendel 2012, 106. Tämä on kuitenkin lähinnä eräänlaista ”näköharhaa”, sillä suurin osa (luvut 17-19, 20/21) näennäisen pitkästä pätkästä mainintojen välillä on Israeliin sijoituvia profeettallisia kertomuksia, joissa ei oikeastaan odottaisikaan näkevän Josafatia. Masoreettisessa tekstissä Josafatin hallintanarratiivi sijaitseekin mielenkiintoisesti lähempänä häntäkin koskevaa sotanarratiivia kuin kreikkalaisessa traditiossa. Robkerin (2010, 213) mukaan siirto saattoi johtua halusta erottaa Josafatia Ahabin ajasta tuomalla hänet masoreettisessa tekstissä tarinaan vasta Ahabin jälkeen, mutta tämä on hieman hankala näkemys: Josafatin osallistuminen sotaan Ahabin ja hänen poikansa Joramien kanssa ei tällöin olisi ilmeisesti tuottanut kuitenkaan masoreettiselle redaktorille ongelmia.

¹⁹⁹ Gooding 1969, 14–15; 1970, 125. Hieman epäselväksi tosin jää, mitä muuta Josafatista pitäisi kertoa – hänestä kun ei tämän enempää kerrota masoreettisessakaan tekstissä. Josafat mainitaan

mahdolliset tendenssit ovat olleet kritiikin kohteena.²⁰⁰ Sen sijaan ajatus masoreettisen tekstin mahdollisesta Josafatin hallintanarratiivin siirrosta on usein päässyt vähemmällä huomiolla. Tämä on kuitenkin yhtä lailla mahdollista ja jopa todennäköisempää, kuten tullaan myöhemmin huomaamaan.

Useat ongelmat, joita tutkijat ovat järjestyksen suhteen esiin nostaneet, eivät kuitenkaan ole aivan niin suuria kuin usein annetaan ymmärtää. Aramin sotakertomuksen (ja toisaalta myös Moabin sotaretken) puuttuminen Josafatin hallintanarratiivista selittynee sillä, että kyseessä ei ole ensisijaisesti Josafat-kertomus: kaikki tekstitraditiot²⁰¹ lukevat sotakertomuksen ensisijaisesti Ahabin kauden tapahtumaksi. Tapa sijoittaa (sota-)kertomukset niiden ”pääosallistujan” kauden narratiiviin vaikuttaisikin olevan Kuningasten kirjojen yleisempi tapa: näin tehdään myös useiden muiden kuninkaiden kohdalla.²⁰² Toisaalta tarkemminkin kuvatut sotimiset saatetaan toisen osallistujakuninkaan hallintanarratiivissa sivuuttaa täysin.²⁰³ Argumentit kertomusten sijainnin ja sisällön suhteesta (puolesta tai vastaan) ovatkin varsin heikolla pohjalla sekä jälleen kerran käännettävissä.²⁰⁴ Tilannetta hankaloittaa lisäksi vielä se, että ei ole lainkaan varmaa, että Ahabin ja Josafatin sotakertomuksesta nyt löytyvät nimet olisivat luvun 22 kertomuksessa alkuperäisiä – pikemminkin päinvastoin.²⁰⁵

Sijainnin suhteen esimerkiksi otetaan usein myös Israelin kuninkaan Joasin hallintakaavat masoreettisen tekstin luvuissa 13-14, missä hänen kaavansa toistetaan sekä ennen (13:10-13, alku- ja loppukaava) että osittain jälkeen (14:15-

---

hallintanarratiivinsa ulkopuolella vain Ahabin sotakertomuksessa luvussa 22 ja masoreettisessa tekstissä luvussa 2. Kun 3, jossa hän on sotaretkellä Moabissa, mistä hänen hallintanarratiivinsa ei kummassakaan traditiossa puhu.

²⁰⁰ Robkerin (2010, 215) mukaan ”the Antiochene tradition apparently saw no problem in reporting a king's death and then allowing him to appear in subsequent narrative...” Tätä ongelmaa ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan myöskään MT:llä, sillä ”jo kuollut” Josafat taistelee masoreettisessa traditiossa Moabia vastaan 2.Kun. 3.

²⁰¹ Vaikka 2. Aik. 18 lukeekin tarinan Josafatin kauden tapahtumaksi, on tässäkin traditiossa Ahabilla erittäin vahva asema ja hän onkin käytännössä tarinan päähenkilö. Kyseessä onkin myös ainoa pidempi israelilaisesta kuninkaasta kertova tarina Aikakirjoissa, mikä alleviivaa sekin Ahabia ”pääosallistujana” kertomuksessa. (McKenzie 2007, 305–306.)

²⁰² Tetley (2005, 85–86) huomioi näin käyvän Pekahin ja Hoosean suhteen. Samoin käy myös Asan ja Baesan sotimisen tapauksessa (15:16-22) sekä Joramin ja Josafatin/Ahasja-J:n Moabin sotaretken suhteen.

²⁰³ Näin käy Baesalle (1.Kun 15:33-16:6), jonka aiemmin kuvattua sotaa Asan kanssa (15:17-22) ei mainita hänen kaavassaan edes ohimennen. Josafatin hallintanarratiivissa ei MT:ssä myöskään mainita sanallakaan hänen retkeään Moabiin.

²⁰⁴ Näin myös Shenkel (1968, 89) ja Tetley (2005, 85). Stade (1904, 148) pitääkin Josafatin esittelyä ja tarinaan tuontia jo ennen luvun 22 tapahtumia alkuperäisempänä järjestyksenä. Kts. aiheeseen liittyen myös nootti 309, mikä vaikuttaisi puhuvan myös argumentin puolesta.

²⁰⁵ Miller 1966, 444–446; McKenzie 1991, 88–93, 98; Grabbe 2012, 70–71, 79. Sotanarratiivi sijoitetaan nykytutkimuksessa useimmiten jonnekkin Jehun dynastian aikaan.

16, vain lopetuskaava) sotakertomusta (14:8-14) Amasjaa vastaan.²⁰⁶ Näin ollen Josafatin kaavan ”erikoinen” sijainti luvussa 16 ei olisikaan enää niin erikoinen: myös toisen kuninkaan hallintakaavoissa ”summataan” tapahtumia ennen niiden tapahtumista tekstissä. Gooding kuitenkin huomioi masoreettisen tekstin kaksoismaininnan todennäköisemmin johtuvan Joasin yhteishallinnasta poikansa Jeroboamin kanssa, jolloin tilannetta ei jostain syystä voisi verrata Josafatiin.²⁰⁷

Kuitenkin Joasinkin kaavojen kohdalla tekstikritiikki voi luoda varjonsa tällaisten näkemysten ylle, eikä argumentti siten ole täysin tyydyttävä: lukiaaninen teksti sisältää tässä kohdin vain yhden kaavan (13:11-26), jonka sisällä masoreettisessa tekstissä nyt rakenteen rikkovat (narratiivi ei sijaitse yhdenkään kuninkaan hallintakauden sisällä) lyhyet profeetta- ja sotakertomus sijaitsevat.²⁰⁸ Lisäksi masoreettinen teksti on hyvin hajanainen ja sekava, sillä Joasin ylimääräinen toinen loppukaava sijaitsee siinä erittäin erikoisesti toisen kuninkaan (Amasja) hallintakaavan sisällä.²⁰⁹ Sen sijaan lukiaaninen versio toimii kaikkien Kuningasten kirjojen sääntöjen mukaan.²¹⁰ Selvää vaikuttaisikin olevan, että Kuningasten kirjojen (tai ainakaan sen masoreettisen version tai Vanhan kreikan Vorlagen) kirjoittajalle kuninkaan kaavojen sijainti ei tässä ajallisessa suhteessa ole tuottanut juurikaan ongelmia.

Mielenkiintoinen vahvistus vanhakreikkalaiselle järjestykselle saattaakin löytyä 2. Aikakirjan Josafat-kertomuksista: Josafat nimittäin vaikuttaisi saavan myös Aikakirjoissa erikoisesti kaksi valtaannousua (17:1 ja 20:31-21:1).²¹¹ Ahabin sotakertomus annetaankin näistä ensimmäisen jälkeen (18:1-34), kun

---

²⁰⁶ Gooding 1970, 126; Treballe 2010a, 70–75.

²⁰⁷ Gooding 1970, 126. Kuitenkin huomionarvoisesti Green (1983, 173) taas näkee Josafatin kreikankielisenkin duplikaatin viittaavan yhtä lailla yhteishallinnan kauteen poikansa Joramien kanssa. Myös Thiele (1983, 96–97, 99–101) ja McFall (1991, 16–18) näkevät Joramien hallinnee yhdessä Josafatin kanssa (ja toisaalta Josafatin yhdessä Asan kanssa) masoreettisen tekstin pohjalta. Tällaiset eriävät huomiot mahdollisista yhteishallinnoista ovatkin omiaan alleviivaamaan, miten heikolla metodologisella pohjalla (kuten tullaan vielä myöhemmin erityisesti tekstikriittisistä huomioista näkemään, kts. erityisesti luvut 5.1 ja 6.1) varsin suuri osa yhteishallintakausien teoretisoinnista onkaan: lähes mikä tahansa huomio teksteissä voidaan valjastaa teorian käyttöön, jolloin ei ole ihme, että useat tutkijat karsastavat sinänsä validia ideaa.

²⁰⁸ Treballe 2010a, 71.

²⁰⁹ Kts. kohdan tekstuaalisesta tilanteesta Trebollen (2010a, 71) havainnollistava kaavio.

²¹⁰ Voisiko siis lukiaaninen versio olla vain myöhempää harmonisointia? Vaikka tämäkin on toki mahdollista (näin Montgomery (1986, 434), jonka usein siteeratun lausahduksen voinee tässäkin toistaa: ”but Lucian is a weak authority, even with his faculty of putting things in their right place”), ei kaoottinen masoreettinenkaan teksti vaikuttaisi tässä kohdin lainkaan tulevan kirjan alkuperäiseltä kokoajalta. Treballe (2010a, 71, 76–77) peräänkuuluttaakin kirjallisuuskriittisiä etenemistapoja ja koherentimman narratiivin etuasemaa verrattuna selvästi repaleisempaan nähden ja huomauttaa, että tässä kyseessä ei olekaan Montgomeryn parhaaman Lukianuksen luoma myöhäinen helpotus, vaan vanhakreikkalainen teksti. Koherentimman järjestyksen etuaseman suhteen kts. myös Polak (2001, 145–146, 148–149).

²¹¹ Person 2010, 119–120.

toinen valtaannousu ja sen jälkeinen narratiivi vaikuttaisi pikemminkin toimivan Josafatin hallinnan päättävänä huomiona.²¹² Vaikuttaisikin siltä, että Aikakirjat on tuntenut myös tradition, jossa Josafatin hallintanarratiivi edeltää sotaretkeä, mikä vaikuttaisi puhuvan myös Vanhan kreikan järjestyksen puolesta.²¹³

Siinä missä Septuaginta antaa jakeessa 16:28a Josafatin valtaannoususynkronismin sen tavallisemmassa järjestyksessä (synkronismi ensin ja vasta tämän jälkeen kuninkaan nimi), antaa masoreettinen teksti ensin kuninkaan nimen ja vasta tämän jälkeen synkronismin. Masoreettinen tapa on, kuten jo mainittua, epätavallisempi, ja ilmaantuu tämän lisäksi vain muutamassa muussa kohdassa, jotka vaikuttaisivat olevan lähes jokainen jossain suhteessa tekstitraditioiden kronologioiden ja ennen kaikkea Josafatin hallintanarratiivin sijainnin eroavaisuuksiin Omerin dynastian ajalla.²¹⁴

Yksinään Josafatin kaavan ja synkronismien perusteella on vaikea arvioida tekstien suhteita toisiinsa ja periaatteessa kumpikin lukutapa on voinut syntyä toisen pohjalta.²¹⁵ Mielenkiintoinen on kuitenkin masoreettisen tekstin ylimääräinen, vaikkakaan ei millään lailla kieliopillisesti häiritsevä ”Josafat” jakeen 42 alussa. Klostermann esittää, että tämä huomio jäi tekstiin, kun valtaannousukaavan järjestys käännettiin alkuperäisestä.²¹⁶ Tarkemmin synkronismien järjestykseen valtaannousukaavoissa perehdytäänkin Ahabin kaavan kohdalla.

---

²¹² Person 2010, 120. Person pitääkin mahdollisena, että tämä myöhempi kaava olisi harmonisointi myöhempää masoreettista järjestystä kohti. McKenzie taas (2007, 306) vaikuttaisi pitävän juuri myöhempää valtaannousua alkuperäisempänä, jolloin järjestys olisi masoreettisen 1. Kuningasten kirjan mukainen ja jolloin sotanarratiivi jäisi 2. Aikakirjassa hallintokaavojen ulkopuolelle. Näin ei kuitenkaan ole, kuten Personkin huomioi.

²¹³ Person 2010, 120. Treballe (2007, 492) huomauttaakin: ”Chronicles knew a text of Samuel-Kings different from that of the MT...and similar to that attested by 4QSam^a(4Q51), the Old Greek, the Old Latin and Josephus...”. Treballe (2007, 497) näkeekin Kuningasten kirjojen vanhimman tekstimateriaalin olevan löydettävissä sieltä, missä tämänkaltaisia kaksois- tai kolmoistraditioita (Josafatin tapauksessa voinee puhua jopa neloistraditiosta) vaikuttaisi löytyvän. Tätä näkemystä vastaan kuitenkin McKenzie (2007, 306), jonka mukaan ”...Chronicler, far from preserving some older source... makes use of Kings in essentially its latest textual version.”

²¹⁴ Sekä MT:ssä että LXX:ssä: Nadab (1Kun. 15:25) ja Joram (MT 2.Kun. 1:17 ja 3:1; LXX^L 1:18a). Sen sijaan Josafatilla (MT 22:41; LXX 16:28a), Ahabilla (16:29) ja Ahasja-I:lla (22:52) MT käyttää nimi ensin-kaavaa kun L:ssä käytetään synkronismi ensin-kaavaa. Lisäksi Shallumin (2. Kun. 15:13) kaavassa järjestykset ovat jostain syystä erilaiset.

²¹⁵ Jos kyseessä tosin olisi myöhempi kreikkalainen harmonisaatio sanajärjestyksen osalta (masoreettisen säilyttämästä epätavallisesta Vanhan kreikan tavallisempaan), voisi odottaa, että myös erikoinen sanajärjestys jakeessa 28b (”ἔθρον ἐν τοῖς ὑψηλοῖς καὶ ἐθυμίω”; vrt. B 22:44:n masoreettisen tekstin mukainen ”ἔθυσίαζεν (varma kaigen piirre) καὶ ἐθυμίω ἐν τοῖς ὑψηλοῖς”) olisi korjattu. Kyseinen erikoinen tosin saattoi olla tarpeeksi pieni tai tarpeeksi kaukana ”tärkeämmästä” kaava-aineksesta välttääkseen tällaisen muuntelun. Se, että myöhempi redaktori olisi tahallaan jakeessa 28b muuttanut sanajärjestyksestä epäloogisemmaksi ja masoreettisesta eroavaksi samalla harmonisoiden aloituskaavan tuskin on todennäköistä – tai tällöin voisi ainakin kyseenalaistaa hänen ”harmonisoivat” tendenssinsä.

²¹⁶ Klostermann 1887, 362, 392.

3.4 Josafat ja ”Israelin kuningas” jakeessa 16:28g – todiste Josafatin hallintanarratiivin siirrosta?

Josafatin hallintanarratiivin lopulla on vielä yksi pieni tekstikriittinen yksityiskohta, joka vaikuttaa jossain määrin myös tekstitradioiden kronologioiden määrittelyssä. Siinä missä myöhempi B:n heksaplaarinen lukutapa ja masorettinen teksti antavat Josafatia kauppatkalle kosiskelevalle kuninkaalle jakeessa 22:50 nimen (”Ahasja, Ahabin poika”), on kuningas jakeessa 16:28g nimetön (”Israelin kuningas”) lähes kaikissa tämän jakeen sisältävissä kreikkalaisissa käsikirjoituksissa, mitä sekä B:n että lukiaanisen tekstin voidaan huomata seuraavan.²¹⁷ Näiden lisäksi nimettömyyttä tukee vanhalatinalainen Codex Vindobonensis.²¹⁸

B 16:28g	L 16:28g	B 22:50 (Aquila)	MT 22:50
τότε εἶπεν βασιλεὺς Ἰσραηλ πρὸς Ἰωσαφατ ἐξαποστελῶ τοὺς παῖδάς σου καὶ τὰ παιδάριά μου ἐν τῇ νηί καὶ οὐκ ἐβούλετο Ἰωσαφατ	τότε εἶπεν δ ²¹⁹ βασιλεὺς Ἰσραηλ πρὸς Ἰωσαφατ· Ἐξαποστελῶ τοὺς παῖδάς μου μετὰ τῶν παιδῶν σοῦ ἐν τῇ νηί. καὶ οὐκ ἐβούλετο Ἰωσαφατ.	τοτε ειπεν Οχοζιας υιος Αχααβ προς Ἰωσαφατ πορευθεωσαν δουλοι σου μετα των δουλων μου και ταις ναυσιν και ουκ ηβελησεν Ἰωσαφατ.	וְאָמַר אֲחַזְיָהוּ בֶן־אָחָב אֶל־יְהוֹשָׁפָט לֵכוּ עִבְדֵי עִם־עִבְדֵי בְּנֵי־תַיִת וְלֹא־אָבָה יְהוֹשָׁפָט:

Kohdan pohtiminen on sikäli olennaista, että sen eroavaisuuden taustalla lienee eriävä näkemys kronologiasta ja Josafatin hallintanarratiivin sijainnista.²²⁰ On mahdollista, että kuninkaan nimi on tuotu tekstiin myöhemmin, jotta Josafatin siirretty hallintanarratiivi olisi masoreettisessa tekstissä tiiviimmässä yhteydessä seuraavan kuninkaan (Ahasja, Ahabin poika) hallintanarratiivin kanssa. Kuninkaan nimeämiseen liittyy masoreettisessa tekstissä myös joitain pieniä

²¹⁷ Kreikkalaiset tekstit sisältävät tosin joitain keskinäisiä eroavaisuuksia, mutta ne eivät ole aiheen kannalta olennaisia. Näistä esimerkkinä toimii sanojen μου ja σου järjestys jakeessa. Lukiaaninen teksti vaikuttaisi mukautuvan riveillä 5 ja 6 masoreettiseen järjestykseen (μου – σου), toisin kuin B 16:28g ja Aquila, jotka vaikuttaisivat tässä sisältävän alkuperäisemmän järjestyksen. Aquila pyrkii mahdollisimman suureen vastaavuuteen masoreettisen tekstin kanssa, joten olisi erikoista olettaa, että se olisi tässä tietoisesti muuttanut järjestystä. Todennäköisempää onkin, että joko Aquilan Vorlage on tässä sisältänyt erilaisen järjestyksen kuin masoreettinen teksti tai että Aquila toimii niin ikään vanhakreikkalaisen tekstin pohjalta. Järjestyksen vaihto saattaa Aquilan sanamuodosta päätellen tässä olla varsin myöhäinen muutos.

²¹⁸ 16:28g: ”Tunc dixit rex Israel...”

²¹⁹ Käsikirjoituksia gi lukuun ottamatta kaikki kreikkalaiset käsikirjoitukset lukevat jakeen 16:28g nimettömänä ja lisäävät B:stä poiketen (myös gi) artikkelin ó.

²²⁰ Huomion mahdolliseen tärkeyteen nähden varsin harvat tutkijat ovat kiinnittäneet huomiotaan tekstitradioiden eroon. Kohdan eron ohittavat kommentaareissaan täysin Benzinger (1899), Kittel (1900), Burney (1903), Gray (1964), Robinson (1972), Rehm (1979), Jones (1984), Würthwein (1984), Fritz (1996), Cogan (2000) ja Sweeney (2007). Pelkän huomion erosta tekevät Klostermann (1887) ja De Vries (1985), ja vain Stade (1904) ottaa asiaan selväsanaisesti, vaikkakin lyhyesti, kantaa. Suuri osa luvun sisällöstä onkin omaa pohdintaani.

kronologisia erikoisuuksia ja epä johdon mukaisuuksia, jotka on hyvä kohdasta huomioda. Riippuen kuninkaan mahdollisesta alkuperäisestä nimestä voidaankin tehdä päätelmiä siitä, mihin suuntaan tekstit vaikuttaisivat kulkevan, mikä on Josafatin hallintanarratiivin sijainnin suhteen ensiarvoisen tärkeää.

Miksi Vanha kreikka ei sitten nimeä kuningasta? Onko tämä osoitus myöhemmästä muuntelusta vai alkuperäisemmästä muotoilusta? On huomattavaa, että Josafatin ja Ahasjan mahdollinen yhteisyritys ei ole kummassakaan tekstitradiotiossa kronologisesti mahdoton: Ahasja nousee kuninkaaksi Josafatin kauden loppupuolella myös kreikkalaisessa kronologiassa (Josafatin 24. vuosi). Ottaen kuitenkin huomioon Ahasjan lyhyen kauden (1-2 vuotta riippuen eri muuttujista²²¹) ja Josafatin jäljellä olevan hallinta-ajan (1-2 vuotta), on ymmärrettävää, että kreikkalaisessa kronologiassa tällainen yhteisyritys vaikuttaa epätodennäköisemmältä – tai muutenkin lyhyine kausineen epätodennäköisen Ahasjan näkökulmasta vielä masoreettistakin lukutapaa epätodennäköisemmältä. Masoreettisessa tekstissä yhteisyritys tapahtuisi Josafatin 17. tai 18. vuonna, jolloin kuninkaan saattaisikin olettaa olleen vanhuudenpäiviään aktiivisempi. Masoreettinenkaan kronologia ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton: jos houkuttelu laivamatkalle tapahtui näistä 2 vuodesta jälkimmäisenä Josafatin 18. vuonna, olisiko Israelin kuningas tällöin pikemminkin todennäköisemmin Joram, joka vaikuttaisi nousseen kyseisenä vuonna Israelin valtaistuimelle (MT 2. Kun. 3:1), vaiko peräti Ahab, jonka hallitusaikana heprealaisessa kronologiassa sekä Ahasja että Joram vaikuttaisivat tulevan kuninkaiksi?²²² Asettaako Ahab kenties yhteishallitsijoikseen peräjälkeen sekä Ahasjan että Joramin? Masoreettiseen tilanteeseen on vaikea saada ratkaisua turvautumatta erilaisiin ajanlaskullisiin selitysmalleihin.²²³ Tähän verrattuna Ahasja kuninkaana sopisi kreikkalaiseen kronologiaan ja tekstiin jopa paremmin kuin heprealaiseen.

---

²²¹ Katso keskustelua mahdollisista erilaisista ajanlaskullisista malleista, kalentereista, jne. johdantoluvusta 1.6. Tutkielmassa ei oteta kantaa mahdollisiin ajanlaskusysteemeihin, vaan keskitytään pelkästään tekstien tarjoamaan ns. ”raakadataan”. Tällöin Ahasjan kauden pituus on selkeintä ilmoittaa ”1-2 vuotena”.

²²² Heprealaisessa kronologiassa Ahasja tulee Israelin kuninkaaksi Josafatin 17. vuonna, joka on samalla myös Ahabin, joka hallitsi yhteensä 22 vuotta, 20. vuosi. Voikin kysyä, miksi masoreettinen teksti antaa kuninkaaksi juuri Ahasjan, eikä vielä ilmeisesti hallitsevaa Ahabia. Samoin Joram nousee kuninkaaksi Josafatin 18. vuonna, joka on edelleen Ahabin 21. vuosi. Kts. selvennykseksi liitteenä oleva taulukko (Liite 3.2). Tämän erikoisuuden huomioon ottaen ei olekaan ihme, että ns. ”yhteishallintakaudet” ovat olleet heprealaisen kronologian selityksenä niinkin suosittuja.

²²³ Yleensä Ahasjan 2-vuotisen kauden oletetaan olleen todellisuudessa vain hieman yli vuoden mittainen, jolloin kaupparamatkalle huokuttelu olisikin tapahtunut vähemmän ongelmallisena Josafatin 17. vuotena. Tämä ei kuitenkaan helpota sitä ongelmaa, että Ahab vaikuttaisi olleen tällöin edelleen vallassa.

Onko nimi siis kreikassa vain otettu pois kronologiaa ja Josafatin hallintanarratiivin sijaintia aiemmaksi muutettaessa?²²⁴ Tämä on mahdollista, mutta tällöin herää kuitenkin kysymys, miksi kreikkalainen versio ei tällöin olisi vain vaihtanut nimeä itselleen todennäköisempään ja sopivampaan sen sijaan, että olisi vain jättänyt hänet anonyyminä mainitsematta. Koska Ahasja on lisäksi nimenä täysin toimiva myös kreikkalaisessa kronologiassa, tuntuisi myöhempi muutos nimettömyyteen erikoiselta.

Montgomeryn mukaan kreikka muuttaa tekstin nimettömäksi siitä syystä, että Ahasjaa ei ole vielä esitelty ja siten tuotu mukaan tarinaan.²²⁵ Tämä on tietenkin mahdollista, mutta jostain syystä tällaista esittelyä edeltävää tarinaan tuomista ei ole koettu missään tekstitradiitiossa ongelmallisena esimerkiksi Baesan tapauksessa, missä myös kreikkalaiset tekstit kertovat hänen ja Asan sodasta (15:16-22) jo ennen kuin Baesan kerrotaan edes nousseen valtaan (15:33).²²⁶ Todennäköisesti tällainen henkilön ”ennen aikojaan” tuominen kertomukseen ei tuottanut ongelmia Kuningasten kirjojen kirjoittajalle tai Vanhan kreikan Vorlagelle, kuten huomioitiin jo Josafatin hallintanarratiivin sijaintia pohdittaessa.²²⁷ Mitään erityisiä merkkejä ei ole myöskään siitä, että mikään myöhempi kreikkalainen resensio olisi kokenut tällaista ongelmaksi. Loppujen lopuksi Vanhalla kreikalla ei vaikuttaisi olevan juuri mitään syytä muuttaa nimeä muuhun muotoon.

Toinen mahdollisuus onkin, että geneerinen ”Israelin kuningas” olisi tässä kohtaa alkuperäisempi ja että tarkemmat määrittelyt (Ahasja, Ahab) olisivat pikemminkin tästä alkuperäisestä epämääräisyydestä johdettuja tarkennuksia.²²⁸ Kahdessa kreikkalaisessa käsikirjoituksessa (g ja i) kuninkaan onkin tulkittu olleen Ahasjaa huomattavasti pitempään hallinnut Ahab: ”τότε εἶπεν Αχασαβ ὁ βασιλεὺς Ἰσραηλ”.²²⁹ Tällainen mitä luultavimmin myöhäinen ja sekundääri eriävä identifikaatio sopisikin ajatukseen alun perin anonyymistä kuninkaasta.²³⁰ Tilanne

---

²²⁴ Näin argumentoi Galil (1996, 143), jonka mukaan nimi poistettiin kreikkalaisista teksteistä Josafatin hallintanarratiivin siirron yhteydessä, mikä sai vielä myöhemmin käsikirjoitukset gi antamaan myöhemmin kuninkaalle nimeksi Ahab.

²²⁵ Montgomery 1986, 348.

²²⁶ Kaiken lisäksi tämä Baesan valtaannousu tapahtuu vasta häntä edeltäneen Nadabin (15:25-32) jälkeen, joka tulee näin tavallaan Asan ja Baesan hallintanarratiivien ”väliin”.

²²⁷ Näin myös Shenkel (1968, 83). Aihetta on sivuttu myös edellisessä luvussa.

²²⁸ Stade 1904, 177; Shenkel 1968, 58.

²²⁹ Tämän huomioi myös Shenkel (1968, 58). Staden (1904, 177) mukaan Ahab olisikin tässä kohdin Ahasjaa parempi ehdokas Israelin kuninkaaksi.

²³⁰ On tietenkin sinänsä mahdollista, että tällaiset eroavat identifikaatiot ovat vain myöhään anonyymiksi muutetun Vanhan kreikan vielä myöhempää aikaansaannosta, eivätkä ole siten todistusvoimaisia alkuperäisimmän tekstimuodon suhteen, kuten Galil (1996, 143) näkee.

olisi siis jokseenkin sama kuin profeettakertomuksissa, joissa useimmat – tai peräti kaikki – kuninkaiden nimet ovat luultavasti myöhäistä lisäystä,²³¹ ja joiden suhteen masoreettinen teksti on jossain määrin valmiimpi lisäämään kuninkaiden identifikaatioita ja toisaalta korvaamaan koko kuningastittelin (alun perin siis ”X Y:n kuningas”, kuten huomionarvoisesti g ja i kuninkaan nimen varsin konservatiivisesti antavat) pelkällä kuninkaan nimellä ”X [Z:n poika]”.²³² Vanhan kreikan muoto heijastanee siis Vorlageaan, joka vaikuttaisi tässä varhaisemmalta.²³³

Huomionarvoista on myös se, että aiemmin Josafatin hallintanarratiivissa jakeessa 16:28ca/22:45 Josafat tekee rauhan/on rauhassa molemmissa traditioissa nimettömän ”Israelin kuninkaan” kanssa:

B 16:28ca	L 16:28ca	B 22:45-46a	MT 22:45-46a
καὶ ἂ συνέθετο	Καὶ [ο: ἂ] συνέθετο	καὶ εἰρήνευσεν	וַיִּשְׁׁוּ
<u>Ἰωσαφαθ</u> ²³⁴	Ἰωσαφατ	Ἰωσαφατ	וַיִּשְׁׁוּ
	²³⁵ Μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰσραηλ	μετὰ βασιλέως Ἰσραηλ	עַם-מְלִךְ יִשְׂרָאֵל
	καὶ τὰ λοιπὰ τῶν λόγων <u>Ἰωσαφατ...</u>	καὶ τὰ λοιπὰ τῶν λόγων Ἰωσαφατ ...	וַיְתַר דְּבָרַי ... וַיִּשְׁׁוּ

Miksi Israelin kuningas, joka yleensä identifioidaan tutkimuksessa Ahabiksi,²³⁶ on nimetön tässä, mutta nimetty myöhemmin? Onko nimi tässä kenties poistettu ja

²³¹ Miller 1966, 442, 446. Kts. tutkijoiden näkemyksiä profeettakertomusten nimettömyyteen luvussa 5.2, nootti 312.

²³² Shenkel 1968, 100. Shenkel huomioikin tämän muutosprosessin tapahtuvan erittäin havainnollisesti jakeessa 2. Kun. 3:12, jossa lukiaanisen tekstin heijastama Vanha kreikka lukee ”ὁ βασιλεὺς Ἰουδα”, Vanhalle kreikalle pohjautuvaa kaigea heijasteleva laajentava B ”Ἰωσαφατ ὁ βασιλεὺς Ἰουδα” (vrt. 22:50 gi) ja masoreettinen teksti vain ”וַיִּשְׁׁוּ”. Päinvastaisen tyyppisen muutosprosessin olettaminen tuntuisi hankalalta.

²³³ Jos kyseessä taas olisi myöhempi kreikkalaisen redaktorin muuntelu, odottaisi, että kreikkalainen versio mukautuisi (esi-)masoreettiseen lukutapaan, eikä päinvastoin. Tällöinkin esimasoreettinen versio olisi ollut niin ikään anonyymi.

²³⁴ B:ssä on mitä ilmeisimmin tapahtunut tässä kohdin haplografia Josafatista toiseen, minkä seurauksena myös ”μετὰ (τοῦ) βασιλέως Ἰσραηλ” on kadonnut tekstistä. Näin myös Montgomery (1986, 347). Lukiaaniset käsikirjoitukset e₂c₂o kuitenkin sisältävät alkuperäisen muotoilun yhdessä kaigen kanssa. Myös vanhalatinalainen Codex Vindobonensis yhtyy nimettömään lukutapaan: ”et constituit iosafat cum rege israel et reliqua uerborum iosafat...” Shenkelin (1968, 56) mukaan B:n lukutavan taustalla on tässä jo eriävä Vorlage, mutta lukutapojen selityksenä kreikansisäinen kopiointivirhe näyttää todennäköisemmältä, kuten myös Vind. Vaikuttaisi todistavan. Olisi erikoista olettaa, että kreikkalainen teksti tai sen Vorlage tietoisesti poistaisi niinkin tärkeän kaavaelementin kuin ”lopun teot”-lausheen kuitenkin säilyttäen sen loppuosan (”eivätkö ne ole kirjoitetut...?”) – jossa B 22:45 antaa erikoisen lyhyesti ”lähdeteoksen” (BL 16:28c ”λόγων τῶν ἡμερῶν τῶν βασιλέων Ἰουδα”) pelkkänä ”λόγων Ἰωσαφατ”, mikä saattaisi kertoa kaigen käyttämän proto-masoreettisen tekstin sisältäneen tässä aikoinaan varsin erikoisen ja epätyypillisen (ja siten mahdollisesti sekundäärin) muotoilun. Gooding (1970, 130) kritisoikin oikeutetusti Shenkelin varsin kepeää suhteutumista kyseiseen erikoiseen sanamuotoon. Sanamuoto saattaa hyvinkin olla merkityksellinen traditioiden vaikutussuhteita selvitetessä, mutta siihen ei tämän tutkielman puitteissa valitettavasti kyetä paneutumaan.

²³⁵ Lukiaanisen b-ryhmän käsikirjoitukset poistavat rivit 3-4 ja käsikirjoitus o poistaa rivin 4.

muutettu anonyymiksi? Harmonisoiko kreikka myöhemmänkin kuninkaan nimettömäksi? Onko traditio epäonniseen kauppamatkaan houkuttelusta ollut jostain syystä paremmin tunnettu kuin ”Josafatin kuuluisa rauhanteko Israelin kuninkaan kanssa”²³⁷ ja tästä syystä nimi on sen kohdalla säilynyt? Merkkejä tämän kohdan tietoisesta muuntelusta ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan, joten on oletettavaa, että ainakin tässä kohdin kuningas on ollut jo alkujaan nimetön. Tämän pohjalta lieneekin todennäköisempää, että myös kreikkalaisten käsikirjoitusten jokusta jaetta myöhempi viittaus ”Israelin kuninkaaseen” on ollut alun perin nimetön.²³⁸

Shenkel pitää lisäksi mahdollisena, että kuninkaan nimeäminen masoreettisessa tekstissä on todiste Josafatin hallintanarratiivin sijainnin vaihdoksesta.²³⁹ Mahdollisesti kyseessä voisi tällöin olla halu tuoda siirretyn Josafatin hallintanarratiivin loppu (tai koko narratiivi ylipäänsä) tiiviimpään yhteyteen heti muutaman jakeen päässä seuraavan Ahasjan hallintakaavan kanssa mainitsemalla hänet jo tässä. Tähän voisi viitata sekin, että Ahasjasta puhutaan tässä nimenomaan hänen koko nimellään ”Ahabin poikana” (אַחָבִּי בֶן־אֶחָבָב), kuten on aloituskaavoille tyypillistä ja kuten on myös jakeen päässä juuri näillä sanoilla alkavassa seuraavassa aloituskaavassa jakeessa 22:52 (”אַחָבִּי בֶן־אֶחָבָב מֶלֶךְ עַל־” אֶחָבִּי”), eikä esimerkiksi tittelillä ”Ahasja, Israelin kuningas”, kuten varsin päälleliimatun oloisesti g ja i tekevät.

Galil huomioikin jälleen kerran käänteisesti käsikirjoitusten gi nimeämisen tuovan Josafatin hallintanarratiivin lopun lähempään yhteyteen häntä seuraavan Ahabin valtaannousukaavan kanssa, mikä on hyvinkin mahdollista, mutta ei sitä, että ilmauksen ”Ahasjan, Ahabin pojan” suhteen kyseinen ilmiö tapahtuu masoreettisessa tekstissä sanallisella tasolla itse asiassa jopa huomattavasti

---

²³⁶ Periaatteessa kreikkalaisessa kronologiassa kuningas olisi voinut kuitenkin olla myös Omri. Ahabiksi kuninkaan lukee itse asiassa myös kreikkalainen käsikirjoitus g, joka lukee kohdan ”μετὰ Ἀχάαβ βασιλέως Ἰσραηλ”. Käsikirjoitus g antaa siis molemmille Josafatin ajan ”Israelin kuninkaille” nimeksi Ahab, mikä vaikuttaisi myöhäiseltä muutokselta. Juuri tällainen kuninkaan identifiikaation tarkentuminen tuntuisikin odotettavammalta muutokselta kuin päinvastainen, jossa mahdollisesti jo valmis kuninkaan nimi harmonisoitaisiin aiemman epämääräisen nimettömyyden mukaiseksi.

²³⁷ Gooding (1970, 125) korostaa Josafatin tekemän rauhan ainutlaatuisuutta (”Jehoshaphat's famous peace-making”) ja ilmeisesti näkee asian saaman – itse asiassa varsin vähäisen – huomion myös kertovan masoreettisen tradition Josafat-narratiivin sijainnin alkuperäisyydestä. Koska huomio on kuitenkin molemmissa traditioissa yhtä vähäinen (ja nimetön), voi hyvin myös olla, että Kuningasten kirjojen kirjoittajalle rauha ei välttämättä ollutkaan niin suuri asia kuin Gooding antaa ymmärtää, ja rauha on voinut tosiaan alunperin olla lähinnä sivuhuomio annaaleissa.

²³⁸ Myös Robker (2012, 172) pitää nimetöntä lukutapaa alkuperäisempänä.

²³⁹ Shenkel 1968, 58. Näin myös Stade (1904, 177): ”S represents the original text here... [T]he alteration in M was due to the transposition of the section.”. Niin Shenkel kuin Stadekaan ei kuitenkaan selitä näkemystään tarkemmin.

selvemmin.²⁴⁰ Lisäksi g ja i sisältävät varsin erikoisesti myös 2. Aikakirjan 20:35-21:1 mukaisen tarinan Josafatista (sekä Josafatin lopetuskaavan) ja Ahasjasta Ahasjan hallintanarratiivin sisällä jakeen 22:54 pitkässä plussassaan, mikä asettanee näiden käsikirjoitusten identifikaatiot näiltä osin varsin epäluotettavaan valoon.²⁴¹ Argumentit nimen suhteen ovatkin osittain käännettävissä, mutta kuten todettua, merkit päinvastaisesta vaikuttaisivat todennäköisemmältä, ja masoreettisella tekstillä vaikuttaisi olevan paremmat syyt nimetä kuningas kuin kreikkalaisella muuttaa hänet nimettömäksi.

Masoreettinen lukutapa vaikuttaisi täten monin tavoin vaikeammalta ja siten mahdollisesti *lectio difficilior potior*-periaatteen mukaan alkuperäisemmältä, mutta tärkeämmin tekstin suunta vaikuttaisi osittain paralleelisten esimerkkien perusteella kulkevan pikemminkin kreikasta hepreaan. Identifikaatio ei siis itsessään ole vaikuttanut kronologiaan, mutta se vaikuttaisi vahvalta todisteelta masoreettisen tekstin kronologian ja ennen kaikkea Josafat-narratiivin järjestyksen muuttamisesta ja narratiivin lopun tuomisesta läheisempään sanalliseen yhteyteen seuraavan kuninkaan (Ahasja) valtaannousukaavan kanssa.

3.5 Yhteenveto Josafatin hallintanarratiivista

Josafatin hallintanarratiivi ja sen Vanhan kreikan ja masoreettisen tekstin eroava sijainti muodostaa koko Omrin dynastian ajan kronologian tärkeimmän tekstikriittisen ongelman. Oman ongelmansa luovat jo kreikkalaiset todistajat, joista useat lukevat kaavan sekä todennäköisesti vanhakreikkalaisessa sijainnissaan jakeissa 16:28a-h että masoreettisessa sijainnissaan jakeissa 22:41-51. Tämä myöhempi duplikaatti vaikuttaa kuitenkin kaige-resension harmonisoinnilta kohti masoreettista tekstiä, eikä se lukiaanisen tekstin tapaan vaikuttaisi kuuluneen alkuperäiseen kreikkalaiseen käännökseen.

Tämä sijainnin eroaminen luokin kysymyksen siitä, kumpi traditio on siirtänyt kaavaa joko aiemmaksi tai myöhemmäksi. Vaikka yleinen näkemys modernin tutkimuksen historiassa on ollut masoreettisen järjestyksen alkuperäisyyttä korostava, eivät argumentit tämän puolesta ole olleet erityisen vakuuttavia. Päinvastainen vaikuttaisikin tekstikriittisten huomioiden pohjalta todennäköisemmältä: varsinkin Josafatin selvästi epätavallinen ja todennäköisesti

---

²⁴⁰ Galil 1996, 143.

²⁴¹ Käsikirjoitusten gi käyttö argumenttina nimen suhteen voikin tästä syystä olla jokseenkin hankalaa. Shenkelin (1968, 58) mukaan syynä identifiointiin Ahasjan kanssa saattaa olla myös harmonisointi 2. Aikakirjan jakeen 20:35-21:1 Josafat-kertomuksen kanssa, jossa Josafat lähtee (siinä missä Kuningasten kirjassa hän kieltäytyy) kauppamatkalle Ahasjan kanssa. On kuitenkin vaikea sanoa, kumpi on vaikuttanut kumpaan ja missä määrin.

sekundääri valtaannousukaavan muoto sekä jakeen 16:28g/22:50 luultavasti alun perin anonyymin kuninkaan harmonisoiva nimeäminen masoreettisessa tekstissä vaikuttaisivat Josafatin hallintanarratiivissa viittaavan myöhempään muunteluun ja narratiivin siirtoon.

Josafatin hallintanarratiivin tutkiminen ei kuitenkaan vielä yksin riitä sekään pitävästi todistamaan kummankaan järjestyksen ensisijaisuutta ja tästä syystä katseet onkin kohdistettava Israelin seuraavaan kuninkaaseen Ahabiin ja hänen hallintanarratiiviinsa.

4. Ahabin ja Ahasjan hallintanarratiivit

4.1 Ahabin valtaannousukaava

Eri tekstiradioiden kronologioiden ja Josafatin hallintanarratiivin sijainnin erot tulevat seuraavan Israelin kuninkaan valtaannousukaavassa selvästi esiin:

Vanhassa kreikassa Ahab nousee valtaan Josafatin aikana (Josafatin 2. vuosi), kun taas masoreettisessa tekstissä hän tulee kuninkaaksi jo Josafatin isän Asan aikana (Asan 38. vuosi). Tällaisenaan kaava tuleeekin siis masoreettisessa tekstissä heti Omrin hallintanarratiivin jälkeen, eikä vasta Josafatin jälkeen, kuten kreikkalaisessa kronologiassa.

Ahabin kaavan kohdalla huomataankin ehkä jopa parhaiten, miten ja miksi Josafatin hallintanarratiivin todennäköinen siirto masoreettisessa tekstissä vaikuttaa kuninkaiden kaavojen muotoiluun ja heidän suhteelliseen kronologiaansa, ja tästä syystä juuri hänen kohdallaan pureudutaankin syvimmin valtaannousukaavojen muotoon. Tämä on tärkeää siksi, että juuri tätä kaavojen muodon muutosta käytetään yleensä tärkeimpänä todisteena kreikkalaisen tekstin ensisijaisuudesta masoreettiseen nähden – tai toisin päin. Onkin hyvä käydä läpi, mistä tilanteesta on kysymys. Lisäksi Ahabin kohdalla kysymys kreikan mahdollisista harmonisoivista tendensseistä on jälleen tapetilla.

B 16:29	L 16:29	MT 16:29
<p>ἐν ἔτει δευτέρῳ τῷ Ἰωσαφατ²⁴² βασιλεύει Ἀχααβ υἱὸς Ἀμβρι ἐβασιλευσεν ἐπὶ Ἰσραηλ ἐν Σαμαρείᾳ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη.</p>	<p>ἐν ἔτει δευτέρῳ Ἰωσαφατ βασιλέως Ἰουδα βασιλεύει Ἀχααβ υἱὸς Ἀμβρι, καὶ ἐβασιλευσεν ἐπὶ Ἰσραηλ ἐν Σαμαρείᾳ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη.</p>	<p>וְאַחַב בֶּן-עֲמֹרִי מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנָה שְׁלֹשִׁים וְשִׁמּוֹנֶה שָׁנָה לְאַסָּא מֶלֶךְ יְהוּדָה וְיִמְלֹךְ אַחַב בֶּן-עֲמֹרִי עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן עֶשְׂרִים וְשָׁתַיִם שָׁנָה</p>

Selkein tekstikriittinen ero traditioiden välillä onkin Ahabin aloituskaavan suhteen sen jo paljonpuhuttu järjestys. Siinä missä kreikkalainen teksti antaa huomattavasti yksinkertaisemman ja yleisemmän version aloituskaavasta, on masoreettinen kaava jokseenkin monimuotoisempi. Masoreettinen teksti antaa aluksi kuninkaan nimen ja vasta tämän jälkeen synkronismin. Tämän jälkeen se

²⁴² B:stä puuttuu tästä valtaannousukaavoille tyypillinen tarkennus ”βασιλέως Ἰουδα”, joka löytyy kuitenkin lukiaanisista käsikirjoituksista. Kyseessä saattaa olla yksinkertainen homioarkton, jossa kopioija on hypännyt sanan βασιλέως alusta verbiin βασιλεύει. Sanamuotojen ero ei kuitenkaan ole erityisen merkitsevä.

toistaa vielä Ahabin koko nimen ja antaa lopuksi hänen hallituskautensa pituuden (molemmissa traditioissa 22²⁴³ vuotta). Voisiko näin paljon lyhyempi ja yksinkertaisempi kreikkalainen kaava olla siis vain tulosta myöhemmästä helponnuksesta sekä harmonisaatiosta yleisempään valtaannousukaavan muotoon päin? Vai onko kyseessä masoreettisen tekstin myöhäisempi Josafatin halintanarratiivin siirrosta johtuva pidennys kaavaan?

Ahabinkin tapauksessa on jälleen mahdollista argumentoida muutoksen puolesta osittain molempiin suuntiin, sillä toisaalta kreikkalaisella tekstillä on puolellaan lyhyemmän ja säännönmukaisemman tekstin etu ja toisaalta masoreettinen vaikuttaisi sisältävän vaikeamman²⁴⁴ lukutavan. Kreikan onkin usein nähty lyhentävän tekstiä tyylillisistä syistä.²⁴⁵

Heprealaisen tekstin pituus herättää kuitenkin kysymyksiä: miksi juuri Ahabin valtaannousukaava on näin pitkä, kun esimerkiksi hänen isänsä Omri nousee valtaan Ahabin kreikankielistäkin kaavaa lyhyemmin? Miksi Ahabin koko nimi (”Ahab, Omrin poika”) on mainittu kahteen otteeseen? Miksi kaava sisältää israelilaisille kuninkaille poikkeuksellisesti toisen מלך-verbin ja toisen huomion על-ישׂראל?²⁴⁶

Mielenkiintoista onkin, että heprealainen kaava vastaa lähes täysin tavallisempaa synkronismi-ensin-kaavaa, jos sen alusta jätetään huomiotta Vanhasta kreikastakin puuttuvat 3 ensimmäistä riviä (וַאֲחָאָב בֶּן-עֲמֹרִי מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל). Vain toisen verbin muoto וַיִּמְלֹךְ, kons.impf., eroaa tavallisemmasta perfektistä מָלַךְ, mikä selittynee sillä, että tämä perfektimuoto esiintyy nykyisessä kaavassa jo aiemmin toisella rivillä, mikä tekee muuten hieman erikoisehkosta konsekutiivisesta muodosta luonnollisemman kaavan myöhemmässä vaiheessa. Täältä pohjalta vaikuttaisi siltä, että heprealainen teksti on tässä pikemminkin laajentanut kaavaa alusta kuin kreikkalainen supistanut sitä.²⁴⁷ Näin selittyisivät

²⁴³ Hayes&Hooker (1988, 28) lyhentävät Ahabin kauden 15 vuodeksi ”[B]ecause of the difficulties involved in synchronizing a reign of twenty-two years...”. Tämä on sanalla sanoen kummallista metodologiaa, vaikkakaan ei rekonstuointien alalla toisaalta erityisen epätavallista.

²⁴⁴ Sekä hankala synkronismi (verrattuna Omrin 12 vuoteen ja hänen nousuunsa Asan 31. vuonna, jolloin Ahabin valtaannousu Asan 38. vuonna ei vaikuttaisi täsmäävän tämän kanssa) että tavallisesta israelilaisesta valtaannousukaavasta poikkeava muotoilu tekevät masoreettisesta tekstistä vaikeamman.

²⁴⁵ Näin esimerkiksi DeVries (1985, 203) ja Montgomery (1986, 291).

²⁴⁶ Yleensä Israelin kuninkaiden valtaannousukaavoissa käytetään vain yhtä מלך-verbiä.

על- – וַיִּמְלֹךְ -rakenne löytyy kuitenkin Nadabilta, Ahabilta, Ahasjalta, Joramilta ja Sallumilta. על-ישׂראל tavataan kahteen otteeseen vain Nadabilla, Ahabilla ja Ahasjalla – Sallumilta kyseinen huomio taas puuttuu täysin.

²⁴⁷ Näin myös Kittel (1900, 134–135) sekä Robker (2012, 71, 134), jonka mukaan Ahabin kaavaa on laajennettu ”ainakin kerran”.

myös kaavassa kahteen kertaan esiintyvät ylimääräiset ”עַל־יְשָׁרָאֵל” ja ”אָהָב בְּךָ־”²⁴⁸. Useat tutkijat näkevätkin masoreettisen tekstin laajennuksen johtuvan edeltävän Josafatin hallintanarratiivin siirtämisestä Ahabin perään.²⁴⁹

Kreikkalainen versio ei kuitenkaan ole aivan niin ongelmaton kuin saattaa aluksi näyttää. Suurin huomio keskittyy jälleen kreikassa niin ikään ylimääräiseltä tuntuvaan ἐβασίλευσεν-verbiin. Tosin tässä, toisin kuin aiemmin Josafatin kohdalla, verbi on kieliopillisesti toimiva ja se jakaa kaavan kahteen erilliseen lauseeseen, joten suoranaisia kielellisiä syitä epäillä verbin alkuperää ei tässä kohtaa ole. Israelin kuninkailla yleisempää on kuitenkin käyttää jokseenkin raskasta yhden מֶלֶךְ-verbin rakennetta. Tästä herääkin epäily: onko kreikan toinen verbi sittenkin jäännettä tavallista kaavamuotoa kohti harmonisoidusta masoreettisen tekstin kaltaisesta kaavasta, jossa on niin ikään kaksi מֶלֶךְ-verbiä?

Verbi onkin erityisesti B:ssä ylimääräisen ja töksähtävän oloinen, ja Stade hylkääkin kreikan toisen verbin normaalimman raskaan yksiverbisen konstruktion helpottamisena.²⁵⁰ Yhden verbin käyttäminen vaikuttaisikin olevan vanhakreikkalaiselle tekstille ominaisempaa, sillä se käyttää rakennetta 1. Kuningasten kirjassa neljästi.²⁵¹ Tämä toinen verbi saattaisi vihjata masoreettiseen vaikutukseen kreikkalaisessa tekstissä,²⁵² tai huomiota voisi jopa käyttää argumenttina kreikkalaisen tekstin lyhentämistendenssin puolesta.²⁵³

Kopiointivirhe tuskin selittää kreikan toista verbiä, eikä kreikan sisäiselle sekaannukselle ole juurikaan mahdollisuutta. Sekaannus Vorlagen tasolla voisi sen sijaan olla ajateltavissa, jos ketjua ”Ahab, Omrin poika” jatkettaisiin vielä

---

²⁴⁸ Stade (1904, 149) näkee toisen huomion בְּיַד־עַמְרִי kirjurilisäyksenä (”[T]he second M[asoretic] בְּיַד־עַמְרִי” must probably be regarded as scribal expansion.”), mutta on luontevampaa ja helpompaa olettaa juuri tämän olevan alkuperäisempi sijainti huomiolle. On helpompi selittää alun plussan syntyneen lopun tavallisemman muotoilun pohjalta kuin toisin päin.
²⁴⁹ Klostermann 1887, 362; Stade 1904, 148–149; Tetley 2005, 126; Trebolle 2010a, 64. Heprea on kenties tässäkin halunnut tuoda kaavan alkua sanallisesti lähemmäs Omrin lopetuskaavaa (28: וַיִּמְלֹךְ :וַיִּמְלֹךְ וַיִּמְלֹךְ וַיִּמְלֹךְ וַיִּמְלֹךְ ja 29: וַיִּמְלֹךְ וַיִּמְלֹךְ וַיִּמְלֹךְ וַיִּמְלֹךְ וַיִּמְלֹךְ) Josafatin hallintanarratiivin poistuttua näiden välistä. Vrt. tilannetta Ahasjan nimen lisäämiseen Josafatin hallintanarratiivissa.

²⁵⁰ Stade 1904, 148.

²⁵¹ Baesa, Eela, Omri ja Ahasja. Lukiaaniset käsikirjoitukset b ja e₂ antavat lisäksi Simrille synkronismin tällä rakenteella, mutta tämän konstruktion alkuperä on jokseenkin kyseenalainen. Konstruktio ei tuota myöhemmin Kuningasten kirjoissa myöskään kaigelle minkäänlaisia ongelmia.

²⁵² Kysymys kuuluukin, missä vaiheessa mahdollinen vaikutus olisi tekstiin päätynyt – kyseessä voi olla myöhäinenkin lisä, mistä saattaisi kertoa verbin aoristimuoto, mutta tämä ei vielä ole kovin vakuuttavaa evidenssiä. Lukiaaninen plussa ”καί” sen sijaan vaikuttaisi edelleen harmonisoinnilta masoreettiseen suuntaan, vaikka voikin olla myös pelkkä lukiaaninen tyylillinen lisä.

²⁵³ Tällöin kreikkalainen teksti olisi harmonisoinnut kaavan muodon yleisempään, mutta säilyttänyt jostain syystä kaksiverbisen rakenteen.

tittelillä ”Israelin kuningas”.²⁵⁴ Tällöin kirjuri tai kääntäjä olisi saattanut epähuomiossa lukea sanan מְלִךְ verbinä ja hypätä sanan ”שְׂרָאֵל” yli seuraavaan ”Israeliin”.²⁵⁵ Tällöin välistä kuitenkin odottaisi putoavan preposition על, joka on käännetty kreikkaan (ἐπι). Olisiko sana ἐπι tällöin lisätty myöhemmin? Toinen mahdollisuus olisi, että lukija olisi jostain syystä sekoittanut kirjaimet על ja אל keskenään ja näin hypännyt ensimmäisen ”Israelin” yli jättäen jälkeensä pelkän ”מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל”.²⁵⁶

Molemmat vaihtoehdot ovat periaatteessa mahdollisia, mutta jokseenkin epätodennäköisiä jo itsessään. Tämän lisäksi matkassa on vielä toinenkin mutka: rakennetta, jossa valtaan astuvan kuninkaan koko nimeä täydennetään vielä hänen isänsä kuningastittelillä ei tunneta kuin Juudan kuninkailta Joram-J:n valtaannousukaavasta (2 Kun. 8:16) eteenpäin, ja näissäkin tapauksissa kyseinen konstruktio vaikuttaisi jonkinlaiselta korruptoitumalta.²⁵⁷ Selitystä verbille täytynee siis etsiä muualta ja tarkoituksellisesta toiminnasta.

Epäilyksiä herättääkin verbin töksähtävyys kontekstissaan sekä sen aoristimuoto: esimerkiksi juuri edeltävän Josafatin valtaannousukaavassa historiallista preesensia käytettiin peräti kolme kertaa lähes peräkkäin ja tätä ennen Omrin kohdalla kahdesti. Kertoisiko aoristi tässä verbin myöhäisyydestä?²⁵⁸ Verbin voisi tällöin ajatella mahdollisesti olevan myöhempää heksaplaarista mukautumaa masoreettiseen kahden verbin konstruktion, jolloin alun muuten loppukaavan mukaisesta plussasta olisi vanhakreikkalaiseen muotoon otettu vain siitä mahdollisesti puuttunut osa eli aoristimuotoinen verbi.²⁵⁹

²⁵⁴ Tällöin tekstin Vorlage olisi näyttänyt kutakuinkin tältä: מֶלֶךְ אַחָאב בֶּן-עֲמֵרִי מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן.

²⁵⁵ מֶלֶךְ אַחָאב בֶּן-עֲמֵרִי מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן.

²⁵⁶ מֶלֶךְ אַחָאב בֶּן-עֲמֵרִי מֶלֶךְ-יִשְׂרָאֵל עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְרוֹן.

²⁵⁷ Stade (1904, 217, 219) näkee tämän myöhäisenä muutoksena ja huomauttaa, että Israelissa annetaan kuninkaille loppuun saakka huomio על-יִשְׂרָאֵל.

²⁵⁸ Kts. verbin kääntämisestä ja aoristeista mahdollisina myöhäisyyden merkkeinä Shenkel (1968, 50–53).

²⁵⁹ Heksaplaarinen A antaa kohdan käytännössä täysin masoreettista vastaavassa muodossa: ”ο δε Αχααβ υιος Αμβρι εβασιλευσεν επι Ισραηλ εν ετει τριακοστω και ογδοω του Ασα βασιλεωσ Ισραηλ βασιλευσασ δε Αχααβ υιος Ζαμβρι επι Ισραηλ (εν – επι Ισραηλ²) ※Syr.) εν Σαμαρεια εικοσι και δυο ετη.” Mielenkiintoisesti käsikirjoitukset Nxy antavat kaavasta eräänlaisen sekamuodon (”Εν ετει τριακοστω και ογδοω του Ασα βασιλεωσ Ιουδα Αχααβ υιος Αμβρι εβασιλευσεν επι Ισραηλ εν Σαμαρεια εικοσι και δυο ετη”), joka säilyttää ensimmäisen verbin poistoa ja verbin nykyistä sijaintia lukuun ottamatta kaavasta tavallisemman järjestyksen (huomaa tässäkin yksiverbinen rakenne), mutta antaa kuninkaan hallintadatan masoreettisen tekstin mukaan. Verrattaessa käsikirjoitusten B, A ja Nxy lukutapoja huomataan, että niiden lukutavat yhtenevät synkronismia ja B:n säilyttämää preesensia lukuun ottamatta lähes täysin, kun A:n Syyroheksaplassa asteriskin sisään laitettu plussa jätetään huomiotta. Lisäksi käsikirjoitus i sisältää kohdassa vain ensimmäisen verbin. Etiopialainen käännös säilyttää niin ikään kohdassa vain yhden, jälkimmäisen, verbin.

Vaikka tämä onkin mahdollista, jää tämä Ahabin valtaannousukaavan tekstikriittinen ratkaisu toistaiseksi ratkaisemattomaksi, sillä aineiston perusteella tilanteessa voi argumentoida molempiin suuntiin. Josafatin hallintanarratiivin mahdollinen siirto heittää kuitenkin epäilyksen varjonsa masoreettisen tekstin päälle, kun otetaan huomioon myös sen muut Josafatin ympäristössä sijaitsevat normaalista kaavasta samaan tapaan poikkeavat hallintayhteenvedot.

Ajan kuninkaiden valtaannousukaavojen tekstikriittinen tutkiminen voikin auttaa myös Kuningasten kirjojen redaktiokritiikkiä: kun otetaan huomioon kreikan todennäköisesti alkuperäisemmät kaavojen muotoilut, ei tarvitse enää luoda erimuotoisten masoreettisten kaavojen taustalle selittäviä teorioita esimerkiksi useista eri kaavojen lähteistä.

4.2 Profeettakertomusten vaikutus Ahabin ja Josafatin kronologiaan

Vaikka tämän tutkielman ensisijainen tarkoitus ei olekaan tutkia syvällisemmin profeettakertomuksia, sisältävät ne kuitenkin teologisesti mielenkiintoista materiaalia, joka saattaa valottaa kreikkalaisen ja heprealaisen kronologian erojen syntyä. Tästä syystä näihin äärimmäisen hankaliin kertomuksiin on tässäkin työssä tehtävä nopeahko katsaus, sillä syyt Josafatin hallintanarratiivin siirtoon vaikuttaisivat sijaitsevan juuri näissä tietyissä profeettakertomuksissa.

Josafatin hallintanarratiivin lisäksi 1. Kuningasten kirjan loppupuolta nimittäin hallitsee toinenkin suurimittainen kertomusmateriaalin paikan vaihto: siinä missä masoreettinen teksti sijoittaa tarinan Nabotin viinitarhasta (luku 21) ensimmäisen aramealaissodan (luku 20) jälkeen ennen toista aramealaissotaa (luku 22), on Septuagintan järjestys päinvastainen.²⁶⁰ Järjestyksen erosta ja vaikutuksista on esitetty useita teorioita,²⁶¹ mutta Schenker esittää eron vaikuttaneen olennaisesti myös nykyiseen masoreettisen tekstin kronologiaan.²⁶² Hänen mukaansa tietyt teologiset ongelmallisuudet alkuperäisessä Septuagintan heijastamassa versiossa pakottivat masoreettisen tekstin vaihtamaan tekstinsä järjestyä.

---

²⁶⁰ Septuaginta säilyttää siis toisaalta profeettakertomukset (17-20) ja toisaalta sotakertomukset (21-22) yhtenä loogisena kokonaisuutena, mitä pidetään usein alkuperäisempänä järjestyksenä. (Burney 1903, xix; Schenker 2004, 106–107.)

²⁶¹ Gooding (1964, 176–277; 1969, 16–17) näkee tämän johtuvan kreikkalaisen redaktorin Ahabin midrashilaisesta ”valkopesusta”. Montgomeryn (1986, 319) mukaan ”The Greek translators reversed the order...”, mutta kts. keskustelua kääntäjien toiminnasta johdantoluvusta 1.5. Tosin jo Septuagintan ja masoreettisen tekstin tekstikriittinenkin tarkastelu ilman mahdollisiin teologisiin syihin kajoamista voi hyvinkin todistaa Septuagintan järjestyksen puolesta, kts. esim. Stade 1904, 164.

²⁶² Schenker 2004, 90–107.

Ahab tulee Jumalan kuolemalla kiroamaksi jakeissa MT 20:35-43 ja 21:21-22. Jakeessa MT 21:27-29 Ahab kuitenkin katuu, ja Jumala päättää säästää hänet (”enkä tuo onnettomuutta vielä hänen päivinään”) ja tuoda tuhon hänen suvulleen ”vasta hänen poikansa päivinä”. Kuitenkin heti seuraavassa luvussa 22 Ahab kuolee sotaretkellä vuotamalla kuiviin.²⁶³ Kertomuksissa vaikuttaisikin olevan ristiriita Jumalan sanojen välillä. Schenker tarjoaakin tälle erikoisuudelle ratkaisuksi masoreettista kronologiaa: koska Ahasja (ja itse asiassa myös Joram) tulee Israelin kuninkaaksi jo Ahabin aikana, voivat molemmat profetiat täyttyä samanaikaisesti.²⁶⁴ Näin Ahab olisi vielä elossa ottamassa tuomionsa vastaan, mutta ”hänen poikansa päivät” olisivat samalla niin ikään jo alkaneet. Samalla Schenker selittää myös Josafatin hallintonarratiivin siirron ja masoreettisen kronologian muutoksen mahdollisesti liittyneen juuri tähän teologisten ryppyjen silotteluun.²⁶⁵

Kreikkalainen kronologia ei kuitenkaan mahdollista tällaista semanttista numeroiden teologisointia, vaan nostaa Ahasjan Israelin valtaistuimelle vasta Ahabin kuoleman jälkeen, ja päinvastoin vaikeuttaa vielä narratiiviansa tilannetta teologisesti: Jumala vaikuttaisi profetaan suulla muuttavan mieltään varsin tiuhaan ensin tuomitsemalla Ahabin, tämän jälkeen armahtamalla hänet ja tämän jälkeen vielä kerran tuomitsemalla hänet ja koko hänen sukunsa.²⁶⁶ Onko Jumalan lupaus näin helposti pyörrettävissä? Schenkerin mukaan onkin epätodennäköistä, että järjestystä olisi myöhemmässä vaiheessa muutettu tällaiseen päinvastaiseen ”teologisesti loukkaavaan” ja jännitteiseen suuntaan, vaan kyseessä on

---

²⁶³ Huomattavaa on, että vaikka Ahab kokeekin näin kovan kuoleman, annetaan hänelle kuitenkin täysin normaali lopetuskaava, joka ei indikoisi lainkaan hänen kokeneen verisen lopun, vaan pikemminkin kuolleen täysin rauhanomaisesti. Tämä ristiriita onkin yksi tärkeimpiä syitä olla pitämättä kyseistä tarinaa alun perin osana Ahabin hallintanarratiivia. Kts. ajatuksesta muiden muassa Miller (1966, 443–445), McKenzie (1991, 88–90) ja Grabbe (2012, 70–71, 74–75).

²⁶⁴ Schenker 2004, 91. Schenker olettaa ilmeisesti Juudan kuninkaille ns. valtaannousuvuoden (accession year), koska puhuu koko ajan Ahabin kuolleen Josafatin 18. vuosi. Tämä ei kuitenkaan sikäli muuta tilannetta, että Ahab ja hänen poikansa (joko Ahasja tai Joram, joka sopisi tarinaan melkeinpä jopa Ahasjaa paremmin, sillä juuri hänen aikanaan Omrin suku tosiaan tuhoutui) hallitsivat myös raa’an datan perusteella samaan aikaan. Periaatteessa koko kolmikron voi masoreettisessa kronologiassa nähdä jopa hallitsevan samaan aikaan.

²⁶⁵ Schenker 2004, 94.

²⁶⁶ Gooding (1964, 276–277) tosin huomauttaa, että kreikka toimii tässä huomattavan loogisesti: kun masoreettisessa tekstissä järjestys ei ole näin selvä (LXX: tuomio-armahdus-tuomio-kuolema; MT: tuomio-tuomio-armahdus-kuolema), voi kysyä, onko kreikkalainen järjestys pikemminkin myöhempää loogisempaa harmonisointia. Goodingin näkemystä tukee myös Turkanik (2008, 35–36). Kuitenkin, kuten Schenker esittää, argumentin voi kääntää teologisin perustein, niin että teologisesti Jumalan kaksi tuomiota ennen armahdusta vaikuttavatkin loogisemmilta, jolloin uusi argumentin kääntäminen masoreettisen tekstin hyväksi alkaa näyttää epätodennäköiseltä.

masoreettisen tekstin tekemä korjaus, joka poistaa jännitteen näppärällä kronologian muutoksella.²⁶⁷

Huomio käänteisen vasta-argumentin toimimattomuudesta tai epätodennäköisyydestä tässä tilanteessa onkin Schenkerin teorian vahvuus.²⁶⁸ Esimerkiksi teorian kreikkalaisen tekstin taipumuksesta pestä tarinoissa Ahabin julkista kuvaa ja sysätä syytä hänen vaimolleen Isebelille voi kääntää – vieläpä huomattavasti paremmin perustein – niin, että masoreettinen teksti pyrkii pikemminkin järjestelmällisesti mustamaalaamaan Ahabista saatavaa kuvaa, jolloin Septuagintan Ahabista antama varsin ambivalentti kuva näyttäytyisi pikemminkin alkuperäisempänä ja redaktoimattomana versiona.²⁶⁹

Septuagintan – tai ylipäänsä tekstien – narratiivisen logiikan korostus onkin tullut viime aikoina huomattavasti selvemmin esiin tutkimuksessa. Siinä missä Gooding näki tämän usein sekundäärinä redaktorisena ilmiönä,²⁷⁰ korostaa nykytutkimus usein pikemminkin loogisuuden olevan osoitus tekstin koskemattomuudesta.²⁷¹ Voineekin kysyä, koskisiko sama myös kronologiaa: jos kronologinen systeemi vaikuttaa huomattavasti ”vaikeammalta lukutavalta” tai käytännössä peräti mahdottomalta, olisiko mahdollista, että se myös on sitä?²⁷²

---

²⁶⁷ Schenker 2004, 93. Hugo (2006, 345, 348) yhtyykin Schenkeriin. Hugo (2006, 348–349) korostaa myös profeetta Elian roolia masoreettisessa tekstissä: Septuagintassa (20:15) Ahab suree Nabotin kuolemaa (joka on tarinassa pikemminkin Isebelin kuin suorastaan viattoman Ahabin masinoima) jo ennen kuin Elia ehtii häntä tästä torua, kun taas masoreettisessa versiossa Ahabin katuminen (21:27) tapahtuu vasta hänen tuomitsemisensa (21:21) jälkeen. Gooding (1964, 279) näkeekin tämän Ahabin oma-aloitteisuuden niin ikään midrashilaisena Ahabin ”valkopesuna”.

²⁶⁸ Näin myös Hugo (2006, 346–347), joka niin ikään kritisoi jo tässäkin tutkielmassa havaittua ilmiötä varsin usein käännettävissä olevista tekstikriittisistä argumenteista.

²⁶⁹ Tällainen pahojen henkilöiden muuttuminen entistä pahemmiksi onkin huomattavan looginen ajatus. Masoreettisen tekstin taipumukset tässä suhteessa ovat myös varsin hyvin tunnetut. (Hugo 2006, 348–349; 2007, 3.) Ennen kaikkea Gooding onkin tullut tunnetuksi kreikkalaisen ahabinmyönteisyystendenssin puolustajana.

²⁷⁰ Gooding (1964, 271) olikin itse ensimmäisenä myöntämässä, että jos loogisuutta pidetään alkuperäisyyden mittana, Septuaginta vaikuttaa mitä parhaalta tekstiltä: ”Certainly, if logical order is the criterion of originality, the LXX’s order makes a great show of being logical and might be original.”

²⁷¹ Polak 2001, 146, 148–152; Treballe 2010a, 71, 76–77; Schenker 2012, 284. Kuitenkin, kuten van Keulenkin (2005, 20) huomioi, loogisuuden tai sen puutteen (tällöin siis periaatteessa *lectio difficilior*) korostus toimivat jälleen osittain käänteisenä argumentaationa. Yksinomaan näihin vetoaminen ei siis olekaan riittävää argumentointia, vaan näiden sinänsä validien perusteiden rinnalle on löydettävä myös muita syitä tekstin muutokselle, kuten esimerkiksi tässä tapauksessa teologiset perusteet muutokselle. Treballe (2010a, 77) kannustaakin etsimään muutosten *funktiota* tekstissä eli sitä, mitä muutoksella tekstissä saavutetaan. Tässä tapauksessa muutoksen funktio vaikuttaisikin olevan varsin selvä.

²⁷² Gooding (1970, 125) laittaaakin asian varsin hyvin arvostellessaan Omrin ja Simrin kohdalla kreikkalaista systeemiä: ”sound, original chronologies have no need to omit regular synchronisms...nor do they involve irreconcilable contradictions (kursivointi omani).” Kun kronologisia systeemejä lähdetäänkin vertailemaan ilman ennakko-oletuksia, vaikuttaisi masoreettinen huomattavasti kreikkalaista kronologiaa sovitamattomammalta.

4.3 Ahasjan aloituskaava

Masoreettisessa tekstissä Josafatia seuraavan Israelin kuninkaan Ahasjan valtaannousukaavassa tavataan tekstitraditioissa jälleen sama ilmiö kuin Josafatin ja Ahabinkin kaavoissa: masoreettinen teksti antaa kaavan elementit eri järjestyksessä ja normaalista poiketen huomattavasti pidemmän version kaavasta, kun taas kreikkalainen (tässä tapauksessa vain lukiaaninen teksti)²⁷³ versio antaa lyhyemmän säännönmukaisen version, tällä kertaa ilman mitään ylimääräisiä elementtejä, kuten esimerkiksi Ahabin valtaannousukaavan ylimääräinen verbi ἐβασίλευσεν. Masoreettisen tekstin muodossa onkin erikoisuuksia, jotka vaikuttaisivat kielivän sen myöhemmästä muuntelusta ja jotka liittyvät Josafatin hallintanarratiivin siirtoon ja kronologian muutokseen.²⁷⁴

Kuninkaan valtaannousun synkronismit eriävät jälleen: kun lukiaaninen teksti antaa valtaannousuvuodeksi kreikkalaiseen kronologiaan oikein hyvin sopivan Josafatin 24. vuoden,²⁷⁵ masoreettinen teksti ja B kertovat valtaannousun tapahtuneen Josafatin 17. vuonna,²⁷⁶ joka on kuitenkin edelleen Ahabin 20. vuosi. Niinpä masoreettinen synkronismi herättää kysymyksen sen kronologiasta: nousiko Ahasja tosiaan valtaan oman isänsä vielä hallitessa?²⁷⁷ Masoreettinen systeemi vaikuttaisikin sisältävän tässä kohdin ensimmäistä kertaa Omrin jälkeen sisäisen ristiriidan.

---

²⁷³ Lukiaanisessa tekstissä on tässä vielä havaittavissa selviä vanhakreikkalaisia piirteitä: Vanhalle kreikalle tyypillinen synkronismikaava (ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ) historiallinen preesens (βασιλεύει) sekä sanamuoto ἔνωπιον Κυρίου todistavat tämän puolesta. Mielenkiintoisesti B 22:53a ei käännä יהויָאָחָז כִּבְיַד יְהוָה kaigelle ominaisemmalla ἔν ὀφθαλμοῖς κυρίου, vaan sanalla ἔναντιον". Shenkel (1968, 67–68) vaikuttaisikin pitävän tätä muutosta vielä kaigeakin myöhäisempänä.

²⁷⁴ Kts. aiempi luku 4.1, jossa useat Ahasjankin kaavassa toistuvat piirteet käydään läpi.

²⁷⁵ De Vries (1985, 275) antaa lukiaaniseksi lukevaksi "Josafatin 27. vuonna", mutta tämä ei pidä missään käsikirjoituksessa paikkaansa, eikä Josafat myöskään missään traditiossa vanhalatinalaista Codex Vindobonensista ("Et in anno undecimo ambri regnavit iosafat filius asaf XXXV annis regnavit in hierusalem...") lukuunottamatta hallitse näin kauaa. Kts. keskustelua Codex Vindobonensiksen tästä kohdasta tarkemmin nootissa 186. Useat tutkijat, kuten esimerkiksi Montgomery (1986, 347) näkevät lukiaanisen synkronismin yrityksenä harmonisoida kronologiaa.

²⁷⁶ Tetley (2005, 128, 132, 136) uskoo myös esimasoreettisen tekstin sisältäneen alun perin synkronismina numeron 24, mutta näkee tämän korruptoituneen myöhemmin luvuksi 17. Syyksi hän esittää, että aikoinaan numeroita olisi myös aukikirjoittamisen lisäksi merkitty (paleoheprealaisilla) kirjainmerkeillä (vaikka tästä ei suuremmin todisteita säilynyt olekaan), kuten useissa ympäröivissäkin kulttuureissa. Tällöin jokseenkin samannäköiset aakkosmerkinnät luvuille 17 ja 24 olisivat saattaneet mennä helposti sekaisin.

²⁷⁷ Thiele (1983, 96–99) ja McFall (1991, 14) välttävät ongelman aloittamalla Josafatin koko valtakauden laskemisen kolme vuotta aiemmin jo isänsä Asan kaudella (tämän 39. vuosi) ja toisaalta laskemalla synkronismit Israelin kuninkaiden kanssa vasta Josafatin itsenäisen valtakauden (täten siis vain 22 vuotta) alusta Ahabin neljännessä vuodesta lähtien, jolloin Ahab ehtii kuolla ennen Ahasjan nousua kuninkaaksi. Kittel (1900, 181) huomauttaakin: "LXX L ist hier konsequenter."

L 22:52-53α	B 22:52-53α (kaige-teksti)	MT 22:52-53α
<p>ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ τετάρτῳ καὶ εἰκοστῷ τοῦ Ἰωσαφατ βασιλέως Ἰουδα βασιλεύει Ὀχοζίας υἱὸς Ἀχααβ ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Σαμαρεία δύο ἔτη.</p> <p>53α καὶ ἐποίησεν Ὀχοζίας²⁷⁸ τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου ...</p>	<p>καὶ Ὀχοζίας υἱὸς Ἀχααβ ἐβασίλευσεν ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Σαμαρεία ἐν ἔτει ἑπτακαίδεκάτῳ Ἰωσαφατ βασιλεῖ Ἰουδα καὶ ἐβασίλευσεν²⁷⁹</p> <p>ἐν Ἰσραὴλ²⁸⁰</p> <p>ἔτη δύο.</p> <p>καὶ ἐποίησεν τὸ πονηρὸν ἐναντίον κυρίου ...</p>	<p>אָחַז בֶּן-אֶחָאָב מֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל בְּשָׁמָרָה בְּשָׁנָה שִׁבְעַ עָשָׂר לְיְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיְמָלֵךְ</p> <p>עַל-יִשְׂרָאֵל</p> <p>שְׁנָתַיִם:</p> <p>וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה ...</p>

Argumentit molempiin suuntiin tekstien suhteista ja kreikkalaisen version luultavammasta etuasemasta ovat tässä pitkälti samat kuin Ahabinkin valtaannousukaavan kohdalla,²⁸¹ mutta masoreettinen teksti muuttaa tässä hieman toimintatapaansa: toisin kuin aiemmin, nyt myös huomio ”בְּשָׁמָרָה” on yhdessä huomion ”עַל-יִשְׂרָאֵל” kanssa kaavan alussa ja myöhempi ”עַל-יִשְׂרָאֵל” on jäänyt yksin. Lukiaanisen tekstin antamassa muodossa ei tällä kertaa sen sijaan ole mitään huomautettavaa: Ahasjan valtaannousukaavan muoto on juuri sellainen kuin Israelin kuninkailla odottaisikin olevan. B:n tekstistä on hyvä myös huomata toinen hallintaverbi (mukautuma masoreettiseen tekstiin), joka on samassa

²⁷⁸ Tämä muista teksteistä puuttuva ”Ahasja” vaikuttaisi tulevan lukiaanisen resension taipumuksesta lisätä selvittäviä nimiä tekstiin, vaikka periaatteessa kaige olisi saattanut myös vain mukautua masoreettiseen tekstiin.

²⁷⁹ Tämän jälkeen useat käsikirjoitukset sisältävät uudelleen eräänlaisen Ahasjan valtaannousukaavan duplikaatin, kts. Brooke-McLeanin edition apparaatti: ”|καὶ ἐβασίλευσεν BA Arm Syr] Ὀχοζίας υἱὸς Ἀχααβ βασιλεύει (ἐβασίλευσεν jp) N rell|” jatkuen tämän jälkeen lukiaanisen lukutavan mukaan. Huomattavaa onkin plussan historiallinen preesens: todistaako se tässä kaavan sisältäneen Vanhassa kreikassa alun perin kaksi verbiä? Vai olisiko kyseinen ilmiö selitettävissä käsikirjoitusten pohjautumisella lukiaanisen lukutavan nyt ilmeisesti heijastelemaan vanhakreikkalaiseen kaavaan? Tässä vaikuttaisi olevan kyse juuri tästä: näissä käsikirjoituksissa ainoa ero lukiaaniseen tekstiin alun plussan lisäksi on verbin βασιλεύει ja tekijän Ὀχοζίας υἱὸς Ἀχααβ kääntö, mikä muistuttaa myös aiempaa Ahabin kaavassa huomioitua hankalaa ylimääräistä aoristi-plussaa.

²⁸⁰ B vaikuttaisi antavan kohdasta jonkinlaisen erikoisen sekamuodon ”ἐν Ἰσραὴλ”, mikä saattaa viitata toimintaan Vanhan kreikan pohjalta (ἐπὶ:llä kääntämisen ei pitäisi tuottaa minkäänlaisia ongelmia – vai oliko kaigen proto-masoreettisessa Vorlagessa ”בְּיִשְׂרָאֵל”), vaikka tässä kyse saattaa olla vain puhtaasta käännösvalinnasta. ”ἐν Ἰσραὴλ” on joka tapauksessa erikoinen lukutapa: tämän kohdan lisäksi samantyyppinen sekamuoto esiintyy vain seuraavissa Joram-I:n valtaannousukaavoissa jakeissa 1:18αγ (L ”ἐν Σαμαρεία”, mikä puuttuu B:stä ja vaikuttaa myöhäiseltä lisäykseltä, kts. nootti 303) ja 3:1 (L,B ”ἐν Ἰσραὴλ”), joka on niin ikään epäilyttävä.

²⁸¹ Stade 1904, 177–178; Shenkel (1968, 68); Treballe 2010a, 60. Näitä Ahasjankin kohdalla toistuvia erikoisuuksia ovat valtaannousukaavan käännetty järjestys, kaksi מֶלֶךְ-verbiä sekä kaksi עַל-יִשְׂרָאֵל -huomiota.

kohdassa kuin aiemmin Ahabilla, mikä saattaisi kertoa verbin myöhäisestä alkuperästä myös Ahabin kaavassa.

Kuten jo todettua, masoreettisen tekstin Ahasjan aloituskaavan muoto lienee lisäksi tekemisissä Josafatin hallintanarratiivin loppupuolen todennäköisesti alun perin nimettömän Israelin kuninkaan nimeämisen kanssa. On kuitenkin vaikea tarkalleen sanoa, missä suhteessa nämä muutokset ovat toisiinsa: lisättiinkö ”Ahasja, Ahabin poika” Josafatin narratiiviin samaan aikaan sen siirron ja Ahasjan valtaannousukaavan muutoksen kanssa vai vasta myöhemmin? Ahasjan valtaannousukaava vaikuttaisi masoreettisessa tekstissä kuitenkin synkronismista lähtien eriskummalliselta.

4.4 Yhteenveto Ahabin ja Ahasjan hallintanarratiiveista

Ahabin ja hänen poikansa Ahasjan kohdalla paneuduttiin erityisesti valtaannousukaavojen muotoon. Molemmissa tapauksissa vaikuttaisikin siltä, että kreikkalaiset todistajat (Ahasjan kohdalla vain lukiaaniset käsikirjoitukset) ovat säilyttäneet kaavoista alkuperäisemmät muotoilut, joiden pohjalta pidemmät masoreettiset versiot ovat todennäköisesti syntyneet. Toisin kuin Ahasjan kohdalla, missä valtaannousukaava on suorastaan esimerkillisen säännöllisessä muodossa, Ahabin kreikkalaisissa valtaannousukaavoissa on kuitenkin nähtävissä ylimääräinen *ἐβασίλευσεν*-verbi, joka herättää kysymyksiä sen alkuperästä: onko kyseessä merkki kreikan myöhemmästä mukautumisesta vai kenties jopa pohjautumisesta masoreettiseen kaksiverbiseen lukutapaan? Tällaisenaan vastausta on vaikea antaa.

Ahabin hallintanarratiivin tärkein anti kronologiakeskustelulle sijaitsee kuitenkin sen profeettakertomuksissa luvuissa 20-22. Näistä luvuista saattaa hyvinkin löytyä syy sille, miksi juuri masoreettinen teksti antaa toisaalta näiden lukujen järjestyksen ja toisaalta Omerin dynastian ajan kronologian niin suuresti vanhakreikkalaisesta eroavassa muodossa: koska kreikkalainen järjestys vaikuttaisi sisältävän teologisen ongelmallisuuden (Jumala vaikuttaisi muuttavan varsin tiuhaan mieltään) ja masoreettinen teksti toisaalta vaikuttaisi lukujen käänköllään ja kronologian muutoksellaan teologisesti huomattavasti kehittyneemmältä ja helpommalta lukutavalta, voidaan tämä nähdä yhtenä argumenttina vanhakreikkalaisen kronologian alkuperäisyyden puolesta. Tällöin masoreettisen kronologian muutos voitaisiin tässä kohdin selittää teologisena korjauksena.

Vaikka Ahabin suhteen molemmat kronologiat vielä toimivat koherentisti, vaikuttaisi Ahasjan kohdalla masoreettinen kronologia sisältävän ristiriitaisuuden ensimmäistä kertaa sitten Omerin. Sama tilanne kohtaakin lukijaa myös seuraavan kuninkaan suhteen.

5. Israelin Joramin hallintanarratiivi

5.1 Ahasjan lopetuskaava ja Joram-I:n valtaannousu

Seuraavaksi käsittelyssä olevan tekstikohdan tarkastelu on kronologian kannalta erittäin mielenkiintoista, sillä se vaikuttaisi olevan yksi kahdesta kohdasta, joissa masoreettinen teksti mukautuu kreikkalaiseen kronologiaan.²⁸² Kohta on myös molemmissa tekstitraditioissa varsin korruptoituneen oloinen (molemmat traditiot antavat synkronismin nimi ensin -periaatteella), mikä vaikuttaisi johtuvan tekstiin lisätyistä profeettanarratiiveista.²⁸³ Useimmat kreikkalaiset tekstit sisältävät Joram-I:n valtaannousukaavan jo jakeissa 1:18a-d, kun masoreettinen traditio antaa hänen kaavansa vasta jakeessa 3:1, mikä jättää jälleen luvun 2 profeettanarratiivin yhdenkään kuninkaan hallintanarratiivin ulkopuolelle.

Traditioiden synkronismit eriävät jälleen: kreikkalainen kronologia, jota tässä kohdin (1:17-18a) edustaa lukiaaninen käsikirjoitustraditio, antaa Israelin Joramin valtaannousuvuodeksi Juudan Joramin 2. vuoden, kun masoreettinen synkronismi, jota tässä odotetusti edustaa myös B, on Josafatin 18. vuosi. Tämä tarkoittaa, että Joram olisi näin ollen tullut valtaan isänsä Ahabin 21. hallitusvuonna. Toisin sanoen masoreettinen kronologia sisältää tässä jälleen ristiriitaisuuden, kuten aiemman kuninkaan Ahasjankin kohdalla.

Mielenkiintoisesti masoreettinen teksti antaa kuitenkin jo jakeessa 1:17 Ahasjan loppukaavassa kreikkalaisen kronologian mukaisen synkronismin Joram-I:lle: Joram-J:n 2. vuosi. Mistä on kyse? Onko tässä niin kutsuttu kaksoisajoituksellinen todiste yhteishallintakausista kuninkaiden välillä, kuten useat tutkijat asian näkevät?²⁸⁴

Lisäksi ongelmaksi muodostuu kreikkalaisessa kronologiassa kuninkaiden järjestys: jos Joram-I tuli kuninkaaksi Joram-J:n 2. vuonna, miksi Joram-J:n kaavaa ei anneta ennen hänen Israelin kaimaansa, kuten voisi loogisesti odottaa? Kreikkalainen synkronismi vaikuttaisi täten rikkovan toista Kuninkaiden kirjojen tärkeää narratiivista periaatetta.²⁸⁵

---

²⁸² Tutkijat ovat, kuten jo aiemmin todettua, erimielisiä siitä, onko Omrin valtaannousuvuosi (Asan 31. vuosi) osa kreikkalaista vai masoreettista kronologiaa. Tämä tutkielma ei ota asiaan kantaa, sillä ongelma vaikuttaisi näillä näkymin olevan ratkaisemattomissa. Synkronismi voi periaatteessa olla alkuperäinen osa molempia tai kumpaa tahansa kronologiaa.

²⁸³ Trebolle 2010a, 63.

²⁸⁴ Näin asian näkevät esimerkiksi Gray (1964, 415), Strange (1975, 193), Thiele (1983, 99) ja McFall (1991, 17).

²⁸⁵ Tätä erikoista ilmiötä tarkastellaankin sen tärkeyden takia tarkemmin omassa myöhemmässä luvussaan (luku 6.2).

1:17-18 L g	1:17-18 B (kaige)	1:17-18 xy (heksap.)	1:17-18 MT
17α και ἀπέθανεν Οχορζείας κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου ὃ ἐλάλησεν Ἡλιας 17β και ἐβασίλευσεν Ἰωράμ [L:+ὁ] ἀδελφὸς Ὀχορζείου ἀντ' αὐτοῦ ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ υἱός.	και ἀπέθανεν κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου ὃ ἐλάλησεν Ἡλίου.	και ἀπέθανεν κατὰ τὸ ῥῆμα κυρίου ὃ ἐλάλησεν Ἡλίου και ἐβασίλευσεν Ἰωράμ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἀντ' αὐτοῦ ἐν ἔτει δευτέρῳ τῷ Ἰωράμ υἱῷ Ἰωσαφατ βασίλει Ἰουδα ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ υἱός.	וַיָּמָת כְּדָבַר יְהוָה אֲשֶׁר-דִּבֶּר אֱלֹהֵי יִמְלֹךְ יְהוֹרָם בְּשָׁנָה שְׁנַיִם לְיְהוֹרָם בֶּן-יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה כִּי לֹא-הָיָה לוֹ בֵּן:
18 και τὰ λοιπὰ τῶν λόγων Ο. ...	και τὰ λοιπὰ τῶν λόγων Ο. ...	και τὰ λοιπὰ τῶν λόγων Ο. ...	וַיָּקַר דְּבָרָי ...וַיִּקְרָא
1:18a-18ba L (borc ₂ e ₂)	1:18a-18ba B		
18αα και Ἰωραμ υἱὸς Αχααβ βασιλεύει ἐπὶ Ἰσραηλ ἐν Σαμαρεία ἔτη δέκα δύο 18αβ ἐν ἔτει δευτέρῳ ²⁸⁶ τοῦ Ἰωράμ υἱοῦ Ἰωσαφατ βασιλέως Ἰουδα 18αγ ἐβασίλευσεν Ἰωράμ υἱὸς Αχααβ ἐν Σαμαρεία. 18βα και ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κ. ...	και Ἰωραμ υἱὸς Αχααβ βασιλεύει ²⁸⁷ ἐπὶ Ἰσραηλ ἐν Σαμαρεία ἔτη δέκα δύο ἐν ἔτει ὀκτωκαιδεκάτῳ Ἰωσαφατ βασιλέως Ἰουδα και ἐποίησεν τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κ.		

Masoreettisen tekstin jakeen 1:17β plussa ”Joramin, Juudan kuninkaan Josafatin pojan, toisena hallitusvuonna” herättää jo yksinään epäilyksiä itsessään, sillä kuninkaiden synkronismit ovat toisaalta harvinaisia (ja luultavasti epäperäisiä) lopetuskaavoissa,²⁸⁸ ja toisaalta huomio vaikuttaisi katkaisevan varsin tökerösti lauseen ”ja Joram [hänen veljensä] hallitsi hänen jälkeensä...sillä hänellä (Ahasja) ei ollut poikaa”, mikä nostaa epäilyksiä plussan myöhäisyydestä.²⁸⁹ Synkronismi ei myöskään sisällä verbiä, joten plussa jää kohdassa tästäkin syystä

²⁸⁶ Käsikirjoitus c₂ antaa vuosiluvuksi πρῶτῳ.

²⁸⁷ Huomionarvoisesti käsikirjoitus A antaa verbimuodon tässä aoristina ἐβασίλευσεν.

²⁸⁸ Septuagintakaan ei kuitenkaan suinkaan ole immuuni tällaiselle toiminnalle: esimerkiksi jakeessa 16:6 Elan valtaannoususynkronismi annetaan jo Baesan lopetuskaavassa, mikä vaikuttaisi johtuvan jakeeseen 16:7 lisäystä (ja jälleen masoreettisessa tekstissä hallintanarratiivien ulkopuolisesta) profeettakertomuksesta tai sen kertauksesta. Masoreettisessa tekstissä (ja osittain lukiaanisessa, vaikkakin pahasti pirstaleisena ja ilman synkronismia) synkronismi löytyy säännönmukaisena jakeesta 16:8.

²⁸⁹ Näin muiden muassa Burney (1903, 264), Stade (1904, 181), Olmstead (1915, 178), Cogan&Tadmor (1988, 27) sekä Sweeney (2007, 271). Treballe (2010a, 62) huomioi myös jakeen 17β alkavan petuhan (פ) jälkeen, mitä yleensä käytetään hepreassa huomioimaan uuden kokonaisuuden alkua. Tällöin syronismi katkaisi lauseen vielä pahemmin, sillä plussalle ei tällöin jäisi itselleen minkäänlaista verbiä. Koska tällaiset merkinnät ovat tekstissä varsin myöhäisiä, on niiden perusteella vaikea tehdä pitemmälle meneviä johtopäätöksiä tekstistä, mutta ainakin tässä synkronismin on ilmeisesti jossain vaiheessa ajateltu aloittavan uuden kokonaisuutensa.

jokseenkin irtonaiseksi.²⁹⁰ Myös lopetuskaavan osat vaikuttaisivat olevan väärin päin.²⁹¹

Tarkastelussa yhdessä kreikkalaisten tekstien kanssa epäilykset saavat vain vahvistusta: synkronismi puuttuu tästä sekä lukiaanisisista²⁹² käsikirjoituksista että kaige-redaktiota heijastelevasta B:stä, josta koko loppujae 17β puuttuu, mikä viittaisi koko kohdan varsin myöhäiseen alkuperään.²⁹³ Kaigen toiminta vaikuttaisikin tässä kertovan siitä, että koko loppujae 17β on puuttunut sekä sen heprealaisesta että kreikkalaisesta pohjatekstistä.²⁹⁴ Lisäksi lukiaaninen käsikirjoitus c₂ antaa jakeen loppuosan 1:17β kokonaan heksaplaarisen asteriskin (teksti on ollut heprealaisessa, mutta puuttunut kreikkalaisesta tekstistä) sisällä,²⁹⁵ mikä viittaisi niin ikään kohdan myöhäiseen alkuperään.²⁹⁶ Myöhäisemmistä masoreettiseen tekstiin mukautuvista heksaplaarisista käsikirjoituksista x ja y tämä kohta löytyykin kokonaisuudessaan.²⁹⁷

Sen sijaan mielenkiintoisesti niin ikään heksaplaarisissa käsikirjoituksissa A, i ja v jakeet 1:17β ja 18 puuttuvat tässä kohdin joko osittain tai kokonaan tai niitä on sijoitettu vasta jakeiden 1:18a-d – jotka mielenkiintoisesti kaikki

---

²⁹⁰ Treballe 2010a, 62.

²⁹¹ Long 1991, 8. Normaalisti ”ja X hallitsi hänen jälkeensä” annetaan vasta ”loput teot”-elementin jälkeen. Järjestys on tässä sama sekä Septuagintassa että masoreettisessa tekstissä, vaikka Long toisin väittääkin.

²⁹² Lukiaaniset käsikirjoitukset tosin saattavat hyvinkin tässä kohdin vain poistaa mahdollisesti tuntemansa synkronismin ylimääräisenä – sama synkronismi kun seuraa niissä vain jaetta myöhemmin. Näin kohdan tulkitseekin Rahlfs (1911, 271).

²⁹³ Strange 1975, 195; Treballe 2010a, 62. Toisin sanoen kohtaa ei vaikuttaisi olleen kaige-redaktorin pohjateksteissä. Trebollen (2010a, 62) mukaan ”omission goes back to OG.” Näin myös BHS.

²⁹⁴ Jos teksti olisi ollut näistä jommassa kummassa, odottaisi myös kaigen antavan sen. Ajatus, että kaige olisi jättänyt plussan pois kronologisista syistä olisi erikoinen, sillä samalla se olisi jostain syystä poistanut myös huomion Joramista ja Ahasjan lapsettomuudesta. Tämän puolesta voisi kuitenkin puhua se, että kaige antaa 18a masoreettisen synkronismin, vaikka kyseistä jaetta ei masoreettisessa tekstissä olekaan. Toisaalta kohdissa, joissa kaigen ei tarvinnut mukautua hepreaan, se saattoi olla vapaampi tekemään tekstiin omalähtöisempiä muutoksia.

²⁹⁵ Shenkelin (1968, 73–74) mukaan tämä tarkoittaisi sitä, että kohtaa ei ole ollut proto-lukiaanisisessa pohjatekstissä, vaan se on lisätty lukiaaniseen tekstiin myöhemmin.

²⁹⁶ Mielenkiintoista onkin, että c₂ ja B suhtautuvat kriittisesti koko jakeeseen 17β, eivätkä vain sen synkronismiin. Jos jakeen osien poisto olisi kreikkassa tässä myöhäisempi ilmiö, herää kysymys, miksi kohdasta jätettäisiin pois myös jakeen ei-kronologiset huomiot Joramin veljestä Ahasjasta. Koska c₂:n asteriski poistaisi näin koko loppujakeen 17β ja siten myös osan perinteistä lopetuskaavaa (”ja X, hänen poikansa, hallitsi jälkeensä”), uskoo Tetley (2005, 76, 78) c₂:n tässä asettaneen virheellisesti koko loppujakeen asteriskin sisään. Kun ottaa kuitenkin huomioon käsikirjoituksissa Aiv harhailevat jakeet, ei koko 17β:n asterointi vaikuta enää aivan niin radikaalilta toimenpiteeltä. Nämä käsikirjoitukset sentään vielä edes sisältävät Ahasjan ”loput teot”-kaavan. Nämä huomiot yhdessä saattavat todistaa jonkinlaisesta tekstuaalisesta myllerryksestä kohdassa.

²⁹⁷ Tämän huomionin Shenkel (1968, 73–74) näkee tämän todistavan kronologisen huomion myöhäisyyden.

kreikkalaiset todistajat sekä Josefus antavat – jälkeen.²⁹⁸ Kun ottaa huomioon, että A:ssa Josafatin vanhakreikkalainen duplikaattinarratiivi puuttuu jakeista 16:28a-h, herää tässä kohdassa epäily: sisälsikö esimasoreettinen teksti vielä A:n muotoutumisen aikaan nämä duplikaattijakeet 1:18a-d? Ainakin kyseessä oli hyvin vahva tekstitradiatio, jos jopa aiemmin näin toimiva A pitää jakeet tällä paikallaan.

On siis varsin hyvät syyt olla pitämättä synkronismia osana alkuperäistä masoreettista tekstiä ja siten myös sen sisältämää kronologiaa. Tämä tarkoittaa samalla myös sitä, että tämän synkronismin käyttö todisteena yhteishallintakausien puolesta kokee pahahkon kolauksen.²⁹⁹ Tämä onkin yksi tärkeimmistä kohdista, missä yhteishallintakausiteorioitsijat useimmiten vain ohittavat tekstikriittisen aineiston pelkällä olankohautuksella. Samalla myös luvun 2 profeettanarratiivi jää masoreettisessa tekstissä täysin minkäänlaisen kuningasnarratiivin (edes nykyisen varsin väkinäisen synkronismin) ulkopuolelle.³⁰⁰

Masoreettinen plussa onkin mielenkiintoinen, sillä se vaikuttaisi vahvistavan kaksi asiaa: toisaalta vanhakreikkalaisen tekstin Vorlagen kronologian mukainen (siis heprealainen!) käsikirjoitusperinne vaikuttaisi olleen ilmeisesti vielä kaige-resension päättämisenkin jälkeen niinkin vaikutusvaltainen ja hyvin voimissaan, että se saattoi edelleen vaikuttaa proto-masoreetiseen tekstitradiatioon,³⁰¹ ja toisaalta se myös ainakin vihjaa siihen suuntaan, että

---

²⁹⁸ Tämän erikoisuuden on tietääkseni huomionut vain Olmstead (1915, 178–179). Lopulta siis vain käsikirjoitukset gxy yhdessä lukiaanisten käsikirjoitusten kanssa antavat vähemmistönä jakeen 17β samalla paikallaan masoreettisen tekstin kanssa. A ja v (sekä Syr. ja Arm.) poistavat kokonaan lopetuskauvan sisältävän jakeen 1:18. Jakeiden 18a-d jälkeen v antaa jakeen 17β synkronismeineen (v ei siis sisällä lainkaan jakeen 18 ”lopun teot”-kaavaelementtiä) ja A yhdessä Syyroheksaplan (jossa jae 17β on tässä huomattavasti asteriskin sisällä) ja armenialaisen version kanssa antaa jakeet 17β (synkronismeineen) ja 18. Näiden lisäksi i* antaa tässä jakeen 1:18 asteriskin sisällä. Varsinkin heksaplaaristen A:n ja Armenialaisen version toiminta jakeiden suhteen herättää kysymyksiä jakeiden alkuperästä. Kohdassa vaikuttaisi siis tapahtuneen jotain erikoista.

²⁹⁹ Näin myös Galil (1996, 39): ”...it is not possible to reconcile the datum that Joram was crowned in the second year of Jehoram...”. Useat tutkijat pitävät synkronismia kuitenkin edelleen käyttökelpoisena: näin esimerkiksi Gray (1964, 66, 70–71, 415), Thiele (1983, 99–100), De Vries (1985, 181) ja McFall (1991, 17).

³⁰⁰ Green (1983, 174–175) argumentoi profeettanarratiivin jäämisen kuningasnarratiivien ulkopuolelle olevan ”epäsuora todiste” yhteishallintakaudesta, mutta tämän argumentin logiikka jää jokseenkin hämärän peittoon. Ilmeisesti tällöin näennäisesti kuningasnarratiivien ulkopuolinen profeettakertomus olisikin kuitenkin Josafatin ja Joram-J:n ”yhteishallintakaudellisen narratiivin” sisällä (periaatteessa näin voisi nähdä olevan myös silloin, vaikka jakeen 17β synkronismi olisikin myöhäinen lisäys tekstiin), jolloin sen ei tarvitsisi olla Israelin Joramin narratiivin sisällä. Green ei kuitenkaan ota artikkelissaan huomioon varsin vankkaa todistusaineistoa jakeen 17β poistamisen puolesta.

³⁰¹ Shenkel 1968, 74; Hendel 2012, 107. ”Kreikkalaisen” kronologian mukaisen synkronismin ilmaantuminen masoreettiseen tekstiin toimiikin myös todisteena siitä, että kronologian muutokset

esimasoreettinen teksti saattoi vielä hyvinkin myöhään olla taipuvainen tekemään tekstiin kronologiaan liittyviä muutoksia.³⁰² Puhtaalta kopiointivirheeltä kohta ei vaikuttaisi.

Kreikan varsin sirpaleinen muoto jakeessa 18a poikkeaa kreikan totutusta ”harmonisesta” muodosta. Vähintäänkin jakeen alku (18aa ”καὶ Ἰωραμ υἱὸς Ἀχααβ βασιλεύει ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐν Σαμαρεία ἔτη δέκα δύο”) vaikuttaisi olevan Vanhan kreikan mukainen lukutapa, samoin siinä annettu kreikkalaisen systeemin mukainen synkronismi ”Joram 2. vuonna”. Jokseenkin ongelmallinen on ainoastaan lukiaanisista käsikirjoituksista löytyvä plussa 18ay (”ἐβασίλευσεν Ἰωραμ υἱὸς Ἀχααβ ἐν Σαμαρεία”). Tällaisenaan se vaikuttaisikin lukiaanisien resension myöhäiseltä kontekstuaaliselta lisäykseltä ja helpotukselta erityisen raskaaseen vanhakreikkalaiseen muotoiluun.³⁰³

---

masoreettiseen nähden eivät olleet vain myöhemmän *kreikkalaisen redaktion* tuotosta, vaan osa täysin *erillistä heprealaista käsikirjoitustraditiotaan*. (Shenkel 1968, 74; Hendel 2012, 107.) Olisikin vaikea nähdä Septuagintan itsessään olleen tarpeeksi vaikutusvaltainen vaikuttaakseen proto-masoreettiseen tekstiin. Thiele (1983, 99) tosin näkee tämän synkronismin puutteen merkkinä kreikan myöhäisestä redaktorisesta toiminnasta ja masoreettisen tekstin alkuperäisyydestä. Merkit tilanteen täydestä päinvastaisuudesta ovat kuitenkin huomattavasti vahvemmat.

³⁰² Jonesin (1984, 380) mukaan MT luultavasti lisäsi tähän myöhään ajoitukset, jotta profeettakertomus olisi Kuningasten kirjojen narratiivisten raamien puitteissa. Tietenkin voi kysyä, miksi masoreettinen teksti lisää kohtaan itselleen täysin toimimattoman synkronismin. Tämä erikoisuus vaikuttaisi vain korostavan masoreettisen tekstin kanssa kilpailevan käsikirjoitusperinteen asemaa. Myös Cogan (1992, 1009) näkee plussan myöhäisenä ”posteditoriaalisena lisäyksenä. Mianon (2011, 120, 133–134) mukaan kyseessä on harmonisointiyritys masoreettiseen tekstiin, mutta hän näkee tämän ilmeisesti tulleen Septuagintan (Mianon mukaan LXX:n kronologiset erot ovat vasta kreikkalaisen redaktion tuotosta) piiristä, eikä heprealaisesta käsikirjoitusperinteestä, mikä on jokseenkin erikoista. Olisiko Vanhalla kreikalla itsessään tosiaan ollut mahdollisuutta ja auktoriteettia vaikuttaa tällä tavoin heprealaiseen käsikirjoitusperinteeseen?

³⁰³ Useat merkit viittaavat plussan myöhäisyyteen: aoristi *ἐβασίλευσεν* (vrt. 18aa *βασιλεύει*), plussan puuttuminen B:stä ja muista käsikirjoituksista, kaavoille epätyypillinen yksinäinen ”*ἐν Σαμαρεία*”, lisäyksen ylimääräiseltä (vanhakreikkalainen lukutapa antaa jo kaiken tarpeellisen informaation, vaikkakin erikoisessa järjestyksessä) tuntuva luonne ja toisen verbin helpottava rakenne. Treballe (2010a, 61–62) näkee plussan kuitenkin alkuperäisenä osana kaavaa ja esittää lukiaanisien kaavan jakaantuvan kahteen osaan jakeisiin 1:18aC ja 3:1b, jolloin kaavan rekonstruoitu muoto olisi ”*ἐν ἔτει δευτέρῳ τοῦ Ἰωραμ υἱοῦ Ἰωσαφατ βασιλέως Ἰουδα ἐβασίλευσεν Ἰωραμ υἱὸς Ἀχααβ ἐν Σαμαρεία [ἐν Ἰσραὴλ] δώδεκα ἔτη*”. Tällöin muodosta kuitenkin jäisi puuttumaan huomio ”*ἐπὶ Ἰσραὴλ*” (joka löytyisi tosin yksinään jakeesta 3:1, vaikkakin muodossa ”*ἐν Ἰσραὴλ*” ja toisaalta se tulisi Trebollen rekonstruktiossa tällöin ilmeisesti asettaa erikoisesti ”*ἐν Σαμαρεία*”:n jälkeen), joka annetaan lähes jokaisessa muussa israelilaisen kuninkaan kaavassa. Treballe ei myöskään huomioi lainkaan 18aa olevaa historiallista preensia. Todennäköisempää lieneekin, että koko jae 3:1 on lukiaanisessa tekstissä peräisin kaigesta (vrt. synkronismia lukuun ottamatta täysin yhtenevä muoto) ja että plussa 18ay on myöhäistä lukiaanisista (huomio löytyy vain lukiaanisista käsikirjoituksista) kontekstuaalista harmonisaatiota. Myös Robker (2010, 210–211) pitää plussaa myöhäisenä lukiaanisena lisänä. Samoin Schenker (2010, 282) vaikuttaisi pitävän tällaista sanamuotoa sekundäärinä.

3:1-2α L	3:1-2α B	3:1-2α MT
1 και Ιωραμ υἱὸς Αχααβ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραηλ	και Ιωραμ υἱὸς Αχααβ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραηλ [xy, Arm., Syt.: +ἐν Σαμαρεία(ν)] ἐν ἔτει ὀκτωκαιδεκάτω Ἰωσαφατ βασιλεῖ Ἰουδα και ἐβασίλευσεν δῶδεκα ἔτη.	יהורם בן אחאב מלך על-ישראל בשנת שמונה עשרה ליהושפט מלך יהודה וימלך שתיים-עשרה שנה: ויעשה הרע בעיני יהוה..
δῶδεκα ἔτη. 2 και ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου..	και ἐποίησεν τὸ πονηρὸν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου..	

Kreikkalaiset käsikirjoitukset antavat myös jakeissa 3:1-3, missä kaava masoreettisessa tekstissä sijaitsee, uudestaan Joramien valtaannousukaavan ja tuomion, mistä johtuen tutkimuksessa on pitkään mitelty kaavan alkuperäisestä sijainnista. Ilmeisesti sekä masoreettisen että kreikkalaisen tekstin ongelmat liittyvät tässäkin lukuun 2 (ja luultavasti myös lukuun 1) lisätystä profeettanarratiivista.³⁰⁴

Kysymys jakeiden 1:18a-d/3:1-3 alkuperäisestä sijainnista ja kreikkalaisten duplikaattien suhteista on mielenkiintoinen, mutta koska jakeiden tarkemmat tekstikriittiset ongelmat eivät suoranaisesti vaikuttaisi liittyvän kronologiaan (molemmat traditiot seuraavat tässä omia systeemejään, eikä sijainnin muutos vaikuta kuninkaiden välisiin suhteisiin), ohitetaan se tässä kohdin suurimmalta osaltaan. Kaavan sijaintia voidaan hieman lähemmin luvussa ”5.2 Moabin sotaretki ja ”Juudan kuninkaan” arvoitus”, jossa sen mahdollisia profeettallisen kronologian implikaatioita tutkaillaan tarkemmin, ja jossa käy ilmi, että masoreettisella tekstillä saattoi hyvinkin olla syynsä siirtää luku 2 myöhemmin kuningasnarratiivien ulkopuolelle.

Kohdasta voi tässä kuitenkin huomioida vielä sen, että jos kreikkalaisen tekstin tai sen Vorlagen halutaan nähdä harmonisoivan kuninkaiden kaavoja, olisi redaktori tällöin tässä kohdin jostain syystä ilmeisesti jättänyt kaavarakenteen – vieläpä sen mahdollisesti itse uuteen paikkaan siirrettyään – harmonisoimatta.³⁰⁵

³⁰⁴ Treballe 2010a, 63, 66. McKenzie (1991, 94) näkee luvun 1:2-17a (sirpaleisen) profeettanarratiivin olleen alun perin anonyymi ja narratiivin sekä kuninkaan identifikaation Ahasjaksi tulleen lisätyksi myöhäisessä vaiheessa. Tämä voisikin selittää, miksi kreikkalainenkin Joram-I:n synkronismi (ja sen ympäristö) on niin pahasti epäjärjestyksessä ja toisaalta epäjärjestyksensä saattaa toimia tästä profeettanarratiivin lisäyksestä todisteena. Treballe (1980, 93) pitää myös mahdollisena, että kaavan siirto jakeeseen 3:1 aiheutti myös kreikan aiempaan kaavaan kyseisen erikoisuuden.

³⁰⁵ Tämä on tietenkin täysin mahdollista, sillä harvat redaktiot ovat täysin systemaattisia toimituksissaan. Tässä epäilyksiä kuitenkin herättää se, että redaktori olisi oletettavasti itse siirtänyt kaavan aiempaan paikkaan saadakseen harmonisoitua profeettanarratiivin kuningasnarratiivin

Hendel näkeekin kreikan siirtäneen kaavaa harmonisoivasti,³⁰⁶ mutta tällöin pitäisi melkein ensin selittää, miksi proto-masoreettinen teksti alun perin olisi rikkonut tässä narratiivista logiikkaa, jonka kreikka tai sen Vorlage sittemmin korjasi.³⁰⁷

Kauniiksi lopuksi Israelin Joramin hallintanarratiivista on hyvä huomata vielä yksi asia: hänen lopetuskaavansa puuttuu molemmista traditioista. Tämä johtuu luultavasti hänen hallintanarratiiviinsa upotetuista runsaista profeettakertomuksista sekä ennen kaikkea Jehun kapinanarratiivista, jotka ovat saaneet lopetuskaavan katoamaan. Vaihtoehtoisiaakin selitysmalleja on kuitenkin ehdotettu: toisaalta mahdollista voisi olla koko Joramin narratiivin siirto toiseen paikkaan, sekä mahdollisuus, että Israelin kuningas Joram ja Juudan kuningas Joram olivatkin itse asiassa yksi ja sama henkilö. Näitä teorioita käsitelläänkin vielä myöhemmin hieman laajemmin omissa luvuissaan.

5.2 Moabin sotaretki ja ”Juudan kuninkaan” arvoitus

Kronologian kannalta merkitykselliset profeettakertomukset saavat jatkoa, sillä Ahabin ja Elian yhteenotot Ensimmäisen Kuningasten kirjan luvuissa 20-22 eivät ole ainoita Omerin dynastian aikaan sijoitettavia kuningaskuntien kronologiaan vaikuttavia profeettakertomuksia. Toisen Kuningasten kirjan luvun 3:4-27 kertomus Juudan ja Israelin yhteisestä sotarekistä kapinoivaan Moabiin ja Elian seuraajan Elisan apuuntulosta sisältää mielenkiintoisia tekstikriittisiä eroja, joiden taustat ja syyt saattavat hyvinkin olla yhteydessä jo aiemmin huomioidun mahdollisen masoreettisen tekstin hurskaustendenssin kanssa.³⁰⁸

---

sisään. Halusiko redaktori, joka muuten toimisi harmonisoivasti, mahdollisesti tässä jättää tarkoituksellisen vihjeen toiminnastaan eriävän kaavan muodossa vai olisiko kyseessä tosiaan ollut vain vahinko? Jos toiminta oli tarkoituksellista, miksi Josafatin oletettavasti niin ikään aiemmaksi siirretty kaava jakeissa 16:28a-h olisi kuitenkin harmonisoitu?

³⁰⁶ Hendel 2012, 113. Näin myös Galil (1996, 143).

³⁰⁷ Jotkin tutkijat selittävät luvun 2 kertomuksen olevan erillään hallitusnarratiiveista sen erityislaatuisen narratiivisen luonteen vuoksi. Cohnin (2010, 116) mukaan: ”In this time outside of royal time, the only prophetic succession in the Bible takes place. This placement signals the independence of the prophetic word and mission from the royal rhythm.” Myös Longin (1991, 30) mukaan kyseessä on ”pausal moment” keskellä kuninkaiden narratiiveja. Tällaiset kirjan ”lopullisesta masoreettisesta muodosta”, kuten Pakkala (2013, 376–378) asian ilmaisee, tehdyt tulkinnat jättävät kuitenkin tekstikriittisen aineiston huomiotta, mikä on tutkimuksellisesti kestänyt. Pakkalan (2013, 377) sanoin: ”Using the final texts as they were transmitted would result in distorted views of any period that one seeks to investigate. In other words, there is no alternative to the painstaking analysis of literary and redaction criticism.”

³⁰⁸ Kts. Tarkemmin aiheesta aiemmasta luvusta 4.2. Kuten aiemminkin, tässäkin kappaleessa ei käydä kertomusta tarkemmin tekstin tasolla läpi – moinen työ vaatisi oman tutkielmansa. Kts. narratiivin käyttämien nimien suhteen tarkempi narratiivin tekstikriittinen käsittely Shenkeliltä (1968, 94–101). Tavoitteena on tässäkin tarkastella vain tiettyjä narratiivin ja kronologian kannalta tärkeitä aspekteja ja argumentteja. Toisaalta Moabin sotaretkinarratiivi on lisäksi redaktiokriittisesti varsin monimutkainen, eikä tähänkään aspektiin aiota tämän tutkielman

Tärkein ero masoreettisen ja lukiaanisen (B on pitkälti mukautunut masoreettiseen tekstiin) tekstin välillä on Juudan kuninkaan nimi: masoreettinen teksti antaa kuninkaaksi kronologialleen sopivan Josafatin, kun lukiaaniset käsikirjoitukset lukevat kuninkaan molempiin kronologioihin sopivana, huomionarvoisesti vielä tarinaan tuomattomana Ahasjana,³⁰⁹ Josafatin pojan Joramin poikana. Josafat Joramin matkakumppanina taas ei sovi kreikkalaiseen kronologiaan. Kuitenkin ajatus, että Ahasja, joka hallitsi Juudaa vain vuoden ajan, olisi osallistunut lyhyen kautensa aikana kahteen sotaretkeen (Moab ja Aram, jossa hän sai myös surmansa) kuulostaa kronologisesti hankalalta, vaikkakaan ei mahdottomalta.³¹⁰ Onko kreikan eriävä identifikaatio siis osoitus myöhemmästä muuntelusta vai varhaisemmasta traditiosta?

Eriävät identifikaatiot herättävät jälleen kysymyksen profeettakertomusten kuninkaiden mahdollisesta alkuperäisestä nimettömyydestä,³¹¹ minkä pohjalta ilmiö identifikaatioiden eriävyydestä olisi helposti selitettävissä esimerkiksi vain kahdella mahdollisesti jopa yhtä vanhalla eriävällä traditiolla. Vaikka useat tutkijat pitävätkin tätä kuninkaiden nimettömyyttä todennäköisesti alkuperäisenä,³¹² on tilanne tässä kuitenkin monimutkaisempi: pelkkä alkuperäinen nimettömyys ei selittäne teksteistä kumpuavia kronologisia ja

---

puitteissa kajota. Teksti kuitenkin meille nykyisissä muodoissaan säilyneenä antaa hyvän mahdollisuuden tarkastella sitä tekstikriittisestä näkökulmasta.

³⁰⁹ Huomattavaa Ahasjassa Joramin sotamatkakumppanina on, että häntä ei ole kreikkalaisessa tekstissä vielä tuotu valtaannousukaavoilla mukaan tarinaan. Tämä on tärkeää siksi, että Josafatin aiempaa sijaintia jakeissa 16:28a-h kreikkalaisessa traditiossa on usein kritisoitu siitä, että kreikkalainen teksti haluaisi väitetyksi tuoda Josafatin tarinaan ennen häntäkin koskevaa Aramin sotaretkikuvausta. Tässä kreikkalaisella tekstillä ei kuitenkaan ole ongelmaa Ahasjan kanssa, eikä kreikkalaiselle tekstile ja sen Vorlagelle asialla ole luultavasti ollutkaan mitään merkitystä.

³¹⁰ Lisäksi ongelmia tuottaa sekä jakeissa 1:1 että 3:5 esiintyvä huomautus Moabin irrottautumisesta Israelin vallasta ”Ahabin kuoleman jälkeen”. Tapahtuiko irrottautuminen heti Ahabin kuoleman tai Ahasja-I:n erittäin lyhyen kauden jälkeen (näin mm. Galil (1996, 41) ja Green (1983, 178)) vai vasta myöhemmin Joram-I:n aikana? Shenkel (1968, 108) näkeekin Ahasja-J:n ottaneen osaa molempiin sotaretkiin. Huomio Moabin irrottautumisesta onkin tällaisenaan erittäin monitulkintainen (käytännössä kaikki kolme mahdollisuutta sopisivat huomioon ”Ahabin kuoleman jälkeen”) ja sen arvo tarkkoja historiallisia rekonstruktioita tehdessä onkin näin ollen vähintäänkin kyseenalaistettava.

³¹¹ Aihetta on käsitelty lisäksi luvussa 4.2 sekä jossain määrin aiheeseen liittyen luvussa 3.4, jossa myös hallintanarratiivissa ”Israelin kuningas” (masoreettisessa traditiossa identifioitu Ahasjaksi) on luultavasti ollut alkujaan nimetön. Nykyisellään mikään käsikirjoitustraditio ei kuitenkaan ole säilynyt Moabin tai Aramin (1. Kun. 22) sotaretkinarratiivissa nimettömänä (vrt. kuitenkin nimettömät narratiivit luvuissa 2.Kun. 4-8), joten näkemys on käytännössä ainoastaan teoreettinen, vaikkakin vakaahkolla pohjalla.

³¹² Klostermann 1887, 398; Benzinger 1899, 129, 133; Burney 1903, 209–215; Stade 1904, 186–187; Gray 1964, 432,434; Miller 1966, 442; Shenkel 1968, 100; Würthwein 1984, 282; Hayes&Hooker 1988, 29; McKenzie 1991, 97; Miller&Hayes 2006, 288, 291, 320. Green (1983, 175) pitää asiaa mahdollisena, vaikka ei tätä mieltä olekaan. Ajatuksen torjuvat myös Hobbs (1985, 33) ja Cogan (2000, 472). Eri traditiot nimeävätkin kuninkaita narratiivissa vaihtelevissa kohdin, mikä saa tässäkin epäilemään alkuperäistä nimettömyyttä.

teologisia ongelmia. Lienee luultavampaa, että toinen tekstitradiatio on syntynyt toisen pohjalta.

Profeettakertomuksen ydin on seuraava: siinä Elisa odotetusti torjuu sotaretkellä ahdingossa olevan Israelin kuninkaan avunpyynnön, mutta Juudan kuningasta kohtaan tuntemansa suuren arvostuksen takia hän suostuu profetoimaan näiden hyväksi ja lopulta pelastaa koko heprealaisen sotajoukon. Masoreettisessa tekstissä kohta on teologisesti täysin ongelmaton, sillä Juudan kuningas on Josafat, yksi Juudan historian arvostetuimpia ja hurskaimpia kuninkaita. ”Juudan kuningas” Josafat onkin tarinassa ratkaisevassa asemassa sotajoukon pelastuksen suhteen.³¹³

Lukiaaninen kuninkaan identifikaatio on sen sijaan varsin epämiellyttävä: siinä Elisa pitää suuressa arvossa Ahasjaa, joka ”kulki Ahabin suvun tietä ja teki pahaa Jahven silmissä”. Kaiken lisäksi Ahasja, kuten isänsä, on Omerin ja Ahabin sukua: hänen äitinsä on Omerin (tai Ahabin) tytär Atalja – toisin sanoen sekä Joram että Ahasja ovat lähestulkoon yhtä kelvottomia olioita,³¹⁴ eikä kunnianarvoisella Elisalla siis pitäisi olla mitään syytä auttaa kumpaakaan.³¹⁵ Kreikka tekee tässä siis mitä ilmeisimmin kaikkea muuta kuin ”hurskaan muutoksen” tekstiin.³¹⁶ Masoreettinen identifikaatio on siis huomattavasti mielekkäämpi ja teologisesti Asan jälkeisistä Omerin dynastian ajan kuninkaista vain Josafat vaikuttaisi olevan kohdassa oikeaoppinen.

Schenker tuleeekin johtopäätökseen, että teologiselta kannalta olisi täysin käsittämätöntä vaihtaa tarinaan kaikin mahdollisin tavoin niin hyvin sopiva kuningas (Josafat) myöhemmin lähes täysin toimimattomaan Ahasjaan.³¹⁷ Sama

---

³¹³ Josafatin tärkeää roolia tarinassa korostavatkin Jones (1984, 396), Hobbs (1985, 36) ja Robker (2012, 38). Miller&Hayes (2006, 322) toteavatkin: "...narratives appear to have been revised at some point to give prominent role to king of Judah, who is identified in turn as Jehoshaphat".

³¹⁴ Cogan&Tadmor 1988, 44; Schenker 2004, 96. Joramien tosin kerrotaan tehneen pahaa ”ei kuitenkaan niin paljon kuin isänsä ja äitinsä”, mutta tämä lienee laiha lohtu.

³¹⁵ Schenker 2004, 96. Hobbsin (1985, 36) mukaan ”Omerin dynastia harvoin tuomitaan yhtä selvästi” kuin Elisan Joramien torjunta. Ahasja kuninkaana ei kuitenkaan ole teologisesti suoranaisesti mahdoton ajatus, sillä vaikka hän onkin osittain Omerin sukua, on hän silti edelleen Juudan kuningas ja Daavidille annetun lupauksen perillinen, mikä mahdollistaa hänelle Jahven turvan. (Shenkel 1968, 105.) Kohdan voi kuitenkin helposti nähdä näyttäneen myöhemmälle lukijalle teologisesti jokseenkin hämmentävänä.

³¹⁶ Kohta ei siis vaikuta tukevan Goodingin (1969, 24–25; 1970, 127) usein toistamaa argumenttia kreikkalaisen redaktion (tai sen Vorlagen) tendenssistä tehdä tekstistä hurskaampi. Vai ”valkopeseekö” kreikka tässä jo Ahabin poikaakin, vieläpä profeetta Elisan kustannuksella? Onko kyseessä (sanalla sanoen erikoinen – vaikka toisaalta ”erikoinen midrash” on kelpuutettu tutkimuksessa niin ikään varsin usein argumentiksi tekstikritiikissä) midrashilainen uudelleentulkinta?

³¹⁷ Schenker 2004, 96. Näin myös Hugo (2006, 343). Päinvastoin kuitenkin Galil (1996, 141), joka ohittaa (alun perin Shenkelin (1968, 104–108)) näkemyksen teologisesta korjauksesta Ahasjasta Josafatiksi kuitenkin varsin kevyesti: ”This argument, however, is not convincing; see also the

koskee myös kronologiaa: vaikka Ahasja toki sopii kreikkalaiseen kronologiaan, on identifikaatio silti varsin väkinäinen.³¹⁸ Jos kreikkalainen versio tekee muutoksen pelkästään kronologisin perustein, kuten useat tutkijat näkevät,³¹⁹ voi kysyä, miksi se vaihtaa tarinaan mainiosti sopivan Josafatin tilalle erittäin huonosti istuvan Ahasjan, eikä esimerkiksi huomattavasti paremmin sopivaa Juudan Joramia, joka hallitsi hänen kanssaan yhtäaikaisesti mahdollisesti yli 10 vuotta.³²⁰ Näillä perustein onkin vaikea nähdä Vanhan kreikan tässä pohjautuvan masoreettiseen tekstiin. Päinvastainen hurskas teologinen korjaus sen sijaan tuntuisi huomattavasti todennäköisemmältä.³²¹

Toinen varsin usein jopa turhankin paljon huomiota osakseen saanut yksityiskohta tekstissä koskee siinä esiintyvää ”Edomin kuningasta”. Koska Edomissa hallitsi 1.Kun. 22:49 mukaan vielä Josafatin aikana ”maaherra” (מַחֲרָה) eikä kuningas (מֶלֶךְ), eikä Josafatin seurassa olisi tällöin voinut olla ”Edomin kuningasta”, on tämä kohta johtanut tiukkaan debattiin kohdan sanamuodoista. Lisäksi Edomin kerrotaan 2.Kun. 8:20-22 irtaantuneen Juudan alaisuudesta Joram-J:n kaudella, jolloin Josafat olisi mitä luultavimmin jo kuollut. Näin ollen Edomin kuninkaan esiintyminen Moabin sotaretkikertomuksessa yhdessä Juudan ja Israelin kuninkaiden kanssa vaikuttaisi implikoivan retken tapahtuneen vasta Joramin kaudella tai sen jälkeen. Esimerkiksi Shenkel pitää tätä todisteena

---

criticism by Gooding...”. Samoin toimii myös De Vries (1985, 182). Goodingin (1970, 127) argumentti on kuitenkin tässä niin ikään hankala, sillä hän viittaa argumentissaan lähinnä huomioimaansa kreikan ”hurskaaseen tendenssiin” Kuningasten kirjoissa yleisesti (erityisesti luvuissa 2 ja 6-7) – ilmeisesti huomaamatta, että kreikka tekee tässä teologisesti erittäin epämiellyttävän muutoksen. Vaikka kreikka kyseisissä luvuissa hurskaan muutoksen ehkä tekisikin, on vaikea nähdä, miten kyseinen muutos tässä, missä kreikka tekee teologisesti erittäin epäilyttävän muutoksen, auttaisi argumentoimaan masoreettisen tekstin puolesta. Kävikö kreikkalaiselle redaktorille tässä vain kronologiaa uudistaessa vahinko? Toisaalta voi kysyä, mikä estäisi kreikan sijasta masoreettista tekstiä tekemästä juuri tässä kohdassa hurskasta muutosta kreikan säilyttäessä alkuperäisen muodon. Lisäksi ajatus kyseisten lukujen tai Kuningasten kirjojen kreikkalaisesta – tai pikemminkin masoreettisesta – hurskaustendenssistä yleensäkin voi olla useampaakin mieltä, kuten tässäkin tutkielmassa lienee tullut jo hyvin esille.

³¹⁸ Schenker 2004, 96. Ahasja kuninkaana onkin tässä selvä *lectio difficilior*.

³¹⁹ Burney 1903, xli; Rahlfs 1911, 271; Rehm 1982, 43; Cogan&Tadmor 1988, 44; Galil 1996, 142–143.

³²⁰ Halusiko redaktori mahdollisesti välttää jostain syystä kahden samannimisen kuninkaan esiintymisen samassa tarinassa? Näin asian näkeekin Rahlfs (1911, 271–272). Rahlfs (1911, 272) ja Hendel (2012, 107) näkevät kreikan nimeävän kuninkaan Ahasjaksi toisaalta myös siksi, koska kyseiset kuninkaat kävivät paralleelisesti yhdessä myöhemmin myös Aramia vastaan. Tetleyn (2005, 84) mukaan Ahasja kuninkaana on ”editoriaalinen virhe” alun perin nimettömässä tarinassa.

³²¹ Miller 1966, 453; McKenzie 1991, 97–98; Schenker 2004, 95–97; Hugo 2006, 343, 347; Miller&Hayes 2006, 320. Kuitenkin Hobbsin (1985, 103) mukaan tilanteessa ”voidaan argumentoida molempiin suuntiin”, vaikkei hän itse annakaan tästä esimerkkejä. Kuten todettua, tämä olisikin jokseenkin hankalaa. Tietenkin voitaisiin aina argumentoida, että kreikkalainen redaktori ei lainkaan välittänyt kronologiaa muokatessaan mahdollisista luomistaan teologisista ongelmallisuuksista, mutta tämä vaikuttaisi jokseenkin epätodennäköiseltä – varsinkin, jos nimenomaan halutaan nähdä kreikkalaisen redaktorin tekemän muualla Kuningasten kirjoissa useita teologisesti hyvinkin motivoituneita muutoksia.

kreikkalaisen kronologian ensisijaisuudesta.³²² Toisaalta monet tutkijat näkevät ”Edomin kuninkaan” pelkkänä vasallikuninkaana, jonka voisi rinnastaa hyvin maaherraan.³²³ Koska tätä parempaa tai Raamatun ulkopuolista tietoa ajan historiasta ei ole meille säilynyt, on vaikeaa ja vähintään kyseenalaista tämän huomion pohjalta tehdä kronologisia päätelmiä.

Esimerkiksi Green argumentoikin Josafatin sopivan tarinaan paremmin historiallisin ja poliittisin perustein ja näin olevan myös tekstissä alkuperäisempi.³²⁴ Kuitenkin argumentti siitä, että Ahasja olisi tässä historiallisesti epätodennäköisempi tai sekundääri kuningas, ei vielä johda automaattisesti päätelmään, että Ahasja identifioituna kuninkaana olisi myös tällä perusteella *tekstuaalisesti* sekundäärinen.³²⁵ Kuten ollaan huomattu, historiallisuudestaan huolimatta Kuningasten kirjatkaan eivät ole varsinaista ”historiankirjoitusta” puhtaimmillaan ja eri narratiivit saattavat olla historiallisessa ja ajallisessa mielessä hyvinkin väärillä paikoillaan. Tekstien suhteen tärkeintä on lopulta se, mihin suuntaan teksti vaikuttaisi kahden tai useamman version välillä kulkeneen. Lisäksi alkuperäiset kuninkaat ovat luultavasti tässäkin profeettakertomuksessa olleet nimettömiä, joten molemmat tekstitraditiot ovat tässä suhteessa todennäköisesti joka tapauksessa

---

³²² Shenkel 1968, 102–104. De Vries (1985, 274) tunnustaa niin ikään ”Edomin kuninkaan” luovan tekstiin tiettyjä kronologisia ongelmia.

³²³ Cogan&Tadmor 1988, 44; Galil 1996, 141; Cogan 2000, 500. Grayn (1964, 434) ja Würthwein (1984, 279–287) mukaan Edomin ”kuningas” taas on myöhäinen lisäys tekstiin. Josafatin hallintanarratiivissa (22:48) sijaitsevan huomion ”וַיִּמְלֹךְ אֲחַזְיָה בֶּן־אֲחִזְבַּל מֶלֶךְ יְהוּדָה” voikin kääntää (kuten B tekeekin) ”Edomissa ei ollut kuningasta; maaherra [oli] kuningas.” Ongelmana (muuten kuin että kohta vaikuttaisi tällaisenaan olevan mieletön) kohdassa tosin on, että huomion suhdetta ympäröivään kontekstiin ei täysin voida varmistaa: esimerkiksi Stade (1904, 177) on ehdottanut, että jakeen toinen osio ”וַיִּצְבֹּב מֶלֶךְ” kuuluisikin yhteyteen seuraavan jakeen kanssa (eli kohta kääntyisikin ”Kuninkaan maaherra”), jolloin molemmat huomiot olisivat järkeviä ja loogisia. Muiden muassa Burney (1903, 260) yhtyykin tähän korjaukseen. Tietenkin pelkkien konsonanttien perusteella וַיִּצְבֹּב מֶלֶךְ voitaisiin lukea myös וַיִּצְבֹּב מַלְכָּה (”maaherra hallitsi”), jolloin kohta ei enää sisältäisi ristiriitaista huomiota maaherrasta kuninkaana. Tarkempien (kronologisten) rekonstruktioiden tekemisestä kohdan perusteella tulisikin sen ongelmallisuuden huomioon nähden pidättäytyä.

³²⁴ Green 1983, 177–178. Tetley (2005, 83) kuitenkin oikeutetusti kritisoi Greenin tekemiä päätelmiä siitä, että esimerkiksi Joram Juudan kuninkaana olisi tarinassa mahdoton, toisin kuin Josafat.

³²⁵ Näin osittain myös Miano (2011, 126–127) sekä Robker (2012, 99). Kuitenkin Green (1983, 178): ”On the assumption, that the OG reference to Ahaziah is the *earlier and more correct statement*,...” (kursivointi omani). Myös Galil (1996, 142) vetoaa Josafatin historialliseen paremmuteen tekstissä. Lisäksi ajan poliittisen tilanteen rekonstruointi kronologioiden perusteella ja tämän jälkeen kronologian rekonstruointi rekonstruoidun poliittisen tilanteen pohjalta voi johtaa helposti kehäargumentaatioon, jossa rekonstruktioit jokseenkin virheellisesti tukevat toisiaan. Poliittisen tilanteen rekonstruointi on myös tiedossa olevien faktojen vähäisyydestä johtuen äärimmäisen hypoteettista touhua: periaatteessa lähes mille tahansa teorialle voidaan lopulta löytää perustelut ”poliittiseen tilanteeseen” vedoten.

sekundäärisiä.³²⁶ Todennäköisempi Joram-I:n kumppani sotaretkellä olisi historiallisesti katsoen molemmissa kronologioissa pikemminkin hänen Juudan kaimansa Joram.³²⁷

Josafatin nimeämiseen tarinassa saattaa myös liittyä jo mainittu luvun 2 erikoinen sijainti masoreettisessa tekstissä. Shenkel huomauttaa, että Elia on vielä elossa luvuissa 1 ja 2 ja että siinä missä kreikkalainen järjestys lukee Elian taivaaseen ottamisen tapahtuvan Joram-I:n hallitusnarratiivin aikana, jolloin Josafat on jo väistämättä kuollut, vaikuttaisi masoreettisessa tekstissä tämä tapahtuvan Ahasjan kuoleman jälkeen, mutta ennen Joram-I:n kauden alkua.³²⁸ Tämä olisikin täysin varmasti vielä Josafatin kauden aikana. Jos narratiivi sen sijaan kuuluisi masoreettisessäkin versiossa Joramin kauden sisään, ei olisi täysin varmaa, että tapahtuma ajoittuisi Joramin ja Josafatin kausien limittyvälle ajanjaksolle, jolloin ei välttämättä olisi mahdollista, että juuri Elian seuraaja Elisa olisi Moabin sotaretkellä kohdannut sekä vielä elossa olevan Josafatin että Joramin.³²⁹

Shenkel uskookin juuri tämän mahdollisuuden aiheuttaneen masoreettisessa versiossa sekä Joram-I:n valtaannousukaavan siirron luvusta 1 luvun 3 alkuun että näin luvun 2 jäämisen masoreettisen kronologian suhteen varsin loogisesti hallitusnarratiivien ulkopuolelle.³³⁰ Toisaalta mielenkiintoisesti masoreettisessa kronologiassa molempien Joramien kaudet limittyvät Josafatin kauden kanssa noin 4 vuoden ajan, mikä voisikin mahdollistaa Elisan toiminnan alkaneen sekä Josafatin että myös Joramin hallituskaudella – tällöin ajatus Elisasta myöskään

---

³²⁶ Kaiken kukkuraksi koko luvun 3 redaktiollinen historia vaikuttaa erittäin sekavalta, jolloin on vaikea sanoa, mikä osa luvusta – jos mikään – juontaa juurensa alkuperäisiin historiallisiin tai historiallisesti luotettaviin lähteisiin. Profeetallisten tarinoiden pohjalta historiaa rekonstruoidessa tuleekin olla erityisen tarkkana tai moinen pitäisi jopa jättää kokonaan sikseen. Kts. aiheesta esim. Erasmus Gass, *Topographical Considerations and Redaction Criticism in 2 Kings 3*, JBL 128 no. 1, (2009), 65–84.

³²⁷ Rehm 1982, 42; Tetley 2005, 83.

³²⁸ Shenkel 1968, 89–91.

³²⁹ Shenkel 1968, 90–91.

³³⁰ Shenkel 1968, 91–92. Näin myös Treballe 1980, 95. Onkin varsin mielenkiintoinen ilmiö, että masoreettisen tekstin myöhäinen lisäys 1:17β kuitenkin sisällyttää ainakin tietyssä mielessä luvun jälleen Joram-I:n kaudelle.

Joramin aikana ei tuottaisi ongelmia.³³¹ Selvää kuitenkin vaikuttaisi olevan, että Elían taivaaseen ottaminen tapahtuu joka tapauksessa ennen Moabin retkeä.³³²

Omrin dynastian kaudelle sijoitettujen profeettanarratiivien (Aramin ja Moabin sotaretket) kronologiaan vaikuttavat muutokset ja huomiot vaikuttaisivatkin vastaavan siihen ongelmaan, jota on pidetty kreikkalaista kronologiaa puolustavien teorioiden suurimpana ongelmana: jos kreikkalainen varsin selkeä kronologinen systeemi on alkuperäinen, miksi masoreettinen versio olisi tällöin nähnyt syytä ”korjata” sitä näin epäselvään suuntaan?³³³ Toisin kuin argumentti redaktorin toiminnasta lähinnä kronologisin perustein, jolloin käytännössä mikä tahansa kronologinen systeemi voisi olla puolustettavissa alkuperäisenä, tällainen teologinen selitys ei ole täydellisen käännettävissä ja onkin siten varsin vahva argumentti kreikkalaisen systeemin puolesta.

Masoreettinen jokseenkin kaoottinen kronologia vaikeampana – tosin jo siihen pisteeseen, että sen vaikeus alkaa olla pikemminkin rasite – lukutapana onkin sinänsä etulyöntiasemassa kreikkalaiseen nähden. Kuitenkin teologisiin ongelmallisuuksiin tai sellaisiksi miellettyihin kohtiin pohjautuvat korjaukset tekstiin ovat varsin luonnollinen ja ymmärrettävä selitys myöhäisille kronologian muutoksille,³³⁴ ja juuri näin vaikuttaisikin masoreettisessa tekstissä tässä tapahtuneen.

5.3 Yhteenveto Joram-I:n hallintanarratiivista

Israelin Ahasjan ja Joramin hallintanarratiivien saumakohdassa esiintyvät tekstuaaliset ongelmallisuudet ovat kronologian tutkimuksen kannalta erityisen tärkeitä, sillä juuri tässä kohdassa masoreettisessa tekstissä esiintyvää ”ylimääräistä”, huomionarvoisesti kreikkalaisen kronologian mukaista, synkronismia on usein käytetty todisteena yhteishallintakausien olemassaolon puolesta masoreettisessa tekstissä. Tekstikriittisen tarkastelun tuloksena voidaan kuitenkin todeta, että tämä ajatus olisi jo haudattava: on erittäin todennäköistä,

---

³³¹ Vrt. tilannetta Schenkerin teoriaan Ahabin ja hänen poikansa limittyivistä hallituskausista ja tämän ilmiön teologisista implikaatioista luvussa 4.2. Periaatteessa tämä voisi selittää myös Joram-I:n tulevan kuninkaaksi jakeen 1:17β mukaan ”Joram-J:n toisena vuonna”, mikä ajoittaisi Elisan toiminnan alun ja Moabin sotaretken johonkin näiden n. 3 vuoden ajalle.

³³² Toisaalta narratiivi esiintyy joka traditiossa ennen Moabin sotaretkeä ja toisaalta itse sotaretkinarratiivi (erityisesti jakeissa 3:11-12), jossa pääasiallisena päähenkilönä on Elisa yksinään, vaikuttaisi tämän oletttavan.

³³³ Jones 1984, 19–20; Sweeney 2007, 40; Tov 2008, 373–374; Talshir 2012, 40–41.

³³⁴ Hugo (2007, 11–14) tuo hyvin esille, miten masoreettinen redaktori (1. Kun. 19:5-18) on saattanut hyvinkin olla taipuvainen tekemään hurskaita muutoksia kronologiaan myös pienemmässä skaalassa. Tällöin epäilyksen varjo saattaisi laskeutua myös jo käsitellyn Omrin valtaannousun masoreettisen tekstin varsin selvien aikasuhteiden ylle.

että kyseessä on tässä hyvinkin myöhäinen lisäys tekstiin. Synkronismia ei siis voi käyttää todisteena yhteishallintakauden puolesta. Tämän lisäksi myös varsinainen masoreettinen synkronismi vaikuttaisi sisältävän ristiriitaisuuden aiempiin kuninkaiden synkronismeihin nähden.

Kaikkein tärkein huomio Joramin hallintanarratiivissa koskee kuitenkin Moabin sotaretken narratiivia, jossa Juudan kuninkaan identifikaatio vaihtelee masoreettisen Josafatin ja lukiaanisen Ahasja-J:n välillä. Tämä vaikuttaisikin olevan yksi tärkeimmistä argumenteista kreikkalaisen kronologian puolesta: siinä missä Josafatin voi nähdä vaivattomasti olevan myöhempi teologinen helpotus lukiaanisen tekstimuodon pohjalta, ei päinvastainen teologisesti hankalampaan Ahasjan suuntaan kulkeva muutos ole yhtä helposti argumentoitavissa. Lisäksi kuninkaan nimen vaihto vaikuttaisi selittävän, miksi luku 2 on nyt masoreettisessa tekstissä erikoisesti kuninkaiden hallitusnarratiivien ulkopuolella.

Israelin Joramin ongelmallisuudet liittyvät kuitenkin monella tasolla hänen Juudan kaimansa hallintanarratiiviin ja sen ongelmallisuuksiin, eikä toista voidakaan käsitellä ilman toista.

6. Juudan Joramin hallintanarratiivi ja kahden Joramin dilemma

6.1 Juudan Joramin hallintayhteenvedo

Juudan Joramin hallintayhteenvedo on Kuningasten kirjojen kronologian kannalta monella tavoin mielenkiintoinen ja haastava. Juuri tätä Joramin narratiiviin tuontia on usein käytetty tärkeänä todisteena yhteishallintakausien olemassaolon puolesta jakeessa 8:16 sijaitsevan epätavallisen huomion ”ja Josafat, Juudan kuningas” takia.³³⁵ Tämä ajatus ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton, kuten tullaan pian huomaamaan. Masoreettisessa tekstissä synkronistinen ristiriita on jälleen suurehko: Juudan Joramille annettu valtaannousuvuosi ”Joram-I:n 5. vuosi” vaikuttaisi olevan samalla edelleen Josafatin 22. vuosi. Masoreettinen teksti sisältääkin tässä jo kolmannen kerran peräkkäin ristiriitaisuuden.

Toisaalta erittäin suuria haasteita aiheuttavat tällä kertaa myös kreikkalaiset käsikirjoitukset: tässä kohdin kaikki kreikkalaiset todistajat ovat ilmeisesti menettäneet alkuperäisen synkronisminsa, sillä jopa lukiaaniset käsikirjoitukset mukautuvat masoreettiseen synkronismiin (Joram-I:n 5. vuosi), joka on kuitenkin kreikkalaisessa systeemissä mahdoton. Vanhakraikkalaisen luvun rekonstruointikaan ei ole aivan niin helppo tehtävä kuin mahdollisesti voisi luulla. Kreikkalaisissa teksteissä ongelmaksi muodostuu myös Juudan Joramin hallintakauden pituus: toisaalta ne antavat hänelle vaihtelevia hallitusaikoja (kahdeksasta jopa neljäänkymmeneen vuoteen) ja toisaalta nämä luvut eivät vaikuttaisi riittävän kreikkalaisessa systeemissä Jehun valtaannousuun saakka.³³⁶

8:16-17 L	8:16-17 B	8:16-17 MT
16 ἐν ἔτει πέμπτῳ [i: πρώτῳ] τοῦ Ἰωράμ υἱοῦ Ἀχααβ βασιλέως Ἰσραηλ καὶ τῷ Ἰωσαφάτ βασιλεῖ Ἰουδα ἐβασίλευσεν Ἰωραμ υἱὸς Ἰωσαφάτ Βασιλεὺς Ἰουδα. 17 υἱὸς τριάκοντα καὶ δύο ἐτῶν ἦν Ἰωραμ ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν καὶ δέκα [b: ὀκτώ] ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ.	ἐν ἔτει πέμπτῳ τῷ Ἰωραμ υἱῷ Ἀχααβ βασιλεῖ Ἰσραηλ καὶ Ἰωσαφάτ βασιλεῖ Ἰουδα ἐβασίλευσεν Ἰωραμ υἱὸς Ἰωσαφάτ βασιλεὺς Ἰουδα. υἱὸς τριάκοντα καὶ δύο ἐτῶν ἦν ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλήμ	וּבְשָׁנַת הַחֲמִישִׁית לְיֹרָם בֶּן־אֲחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ יְהוֹרָם בֶּן־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה: בֶּן־שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיָה בְּמֶלְכּוֹ וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם:

³³⁵ McFall 1991, 18. Strange (1975, 194) pitää tämän huomion ”yhteishallinnallisuutta” mahdollisena. Thiele (1956, 41–42; 1974, 174, 186; 1983, 100, 209) vaikuttaisi muuttaneen ajan saatossa mieltään tämän kohdan merkityksellisyydestä (ja redaktoriaalisesta luonteesta) yhteishallintakausien suhteen vähäisemmäksi.

³³⁶ Joram ei vaikuttaisi ehtivän hallita kreikkalaisessa systeemissä tarpeeksi kauan, sillä hänen kuolemansa ja Juudan Ahasjan valtaannousun väliin jää millä tahansa kreikkalaisen tekstin antamalla hallinta-ajalla vähintään vuosi aikaa. Masoreettinen systeemi on tältä osin täysin toimiva.

Jakeen 16 tärkein anti-kronologiakeskustelulle on eittämättä sen mahdollinen Joramin ja Josafatin yhteishallintakauden määrittäminen, sillä tämän jakeen lisäksi muualta Kuningasten kirjoista on aiheesta vaikeaa tai jopa mahdotonta löytää yhtä selväsanaista todistusta.³³⁷ Useat huomiot tekstistä kuitenkin johtavat epäilemään, että kohta ei välttämättä olekaan aivan niin selväsanaisten kuin saattaa ensisilmäyksellä näyttää.

Huomautus Josafatista on nimittäin hepreassa jo kieliopillisesti epäilyttävä, sillä tällaisenaan se vaikuttaisi pikemminkin luontevammin olevan yhteydessä aiempaan Israelin Joramin synkronismiin (”Joramin, Ahabin pojan, Israelin kuninkaan, ja Josafatin, Juudan kuninkaan, viidentenä vuonna...”),³³⁸ eikä oma lauseensa (”Joramin, Ahabin pojan, Israelin kuninkaan, viidentenä vuonna – ja Josafat [oli] Juudan kuningas – hallitsi Joram...”), kuten useat tutkijat kohdan kääntävät.³³⁹ Sinänsä nämä molemmat ovat aivan mahdollisia käännöstapoja, vaikkakin jälkimmäinen nominaalilause olisi nykyisellä paikallaan varsin irrallisen oloinen.³⁴⁰ On lisäksi huomattavaa, että myös kreikkalaiset käsikirjoitukset vaikuttaisivat ymmärtävän Josafat-huomion osana synkronismia, eivätkä omana lauseenaan.³⁴¹ Perinteinen kohdan kääntäminen nominaalilauseena saattaakin olla pikemminkin (kronologisesta) esiyymmärryksestä kuin tekstistä itsestään nouseva ratkaisu.

Lisäksi Josafat-huomio on tekstikriittisesti hankala: vaikka se löytyykin koodekseista A ja B sekä lukiaanisisista käsikirjoituksista, suurimmassa osassa kreikkalaista tekstitradiotiota tätä plussaa ei tunneta.³⁴² Plussa uupuu niin ikään

---

³³⁷ Vrt. Asarja ja Jotam 2.Kun. 15:5, jossa Jotam toimii ”hovin päällikkönä”, mutta kyseessä ei tällöin ainakaan vaikuttaisi olevan Jotamin (yhteis-)kuninkuus.

³³⁸ Näin kohdan kääntävätkin Klostermann (1887, 417), Gray (1964, 479), Robinson (1976, 75), Hobbs (1985, 94, 96), Hayes&Hooker (1988, 33) sekä Fritz (1998, 43). Kittel (1899, 223) toteaa kuitenkin ”...sein fünfjes jahr hat hier nichts zu thun”. Lienee sanomattakin selvää, että moinen synkronismi olisi täysin mahdoton molemmissa systeemeissä.

³³⁹ Thiele 1956, 41–42; 1974, 191; Rehm 1982, 90; Jones 1984, 446; Galil 1996, 40; Sweeney 2007, 319; Trebolle 2010a, 65. Näin kohdan kääntää myös vuoden 1992 Kirkkoraamattu: ”Josafat oli vielä elossa.” Mielenkiintoisesti vuoden 1938 Kirkkoraamatusta tämä huomio on kuitenkin jätetty kääntämättä. Näin käännettynä kohta olisikin hyvin ”yhteishallinnallinen”.

³⁴⁰ Näin myös Long (1991, 108) sekä Sweeney (2007, 320).

³⁴¹ Useat käsikirjoitukset (esimerkiksi lukiaaniset ja B) lukevat Josafat-huomion ”omistavana” datiiivina (mukautumista heprean ל-omistukseen) eli ne vaikuttaisivat jopa oletettavan lukutavan olevan *וְלִיהוֹשָׁפָט*.

³⁴² Lisäksi huomio on etiopialaisessa käännöksessä. Plussa puuttuu myös Arm., Syr. Barthelemy (1982, 390) argumentoi B:n ja lukiaanisten käsikirjoitusten perusteella huomion olleen jo Vanhassa kreikassa (”le G ancien”). Näin pitkällä 2. Kuningasten kirjoja täysien yhtäläisyysmerkkien vetäminen on kuitenkin vaikeaa. Kts. Barthelemy:n näkemystä vastaan lisäksi alempi nootti 347, jossa käsitellään plussan sijamuotojen toimintaa lukiaanisisissa käsikirjoituksissa.

useista latinalaisista³⁴³ käännöksistä, Syyroheksaplasta sekä kahdesta heprealaisesta käsikirjoituksesta.³⁴⁴ Tämä onkin saanut suuren osan tutkijoista pitämään plussaa myöhäisenä lisäyksenä,³⁴⁵ joka on luultavasti syntynyt jonkinlaisen kirjurivirheen seurauksena.³⁴⁶ Myös kaavan kuningas-sanan genetiivi-datiivi-vaihtelu herättää epäilyksiä ja saattaa viitata plussan myöhäisyyteen.³⁴⁷ Päinvastainen ilmiö eli kohdan tipahtaminen pois käsikirjoituksista kopiointivirheen seurauksena ei vaikuttaisi todennäköiseltä, eikä tästä ole myöskään merkkejä.³⁴⁸

Shenkel myös huomauttaa, että huomio Josafatin hallinnasta masoreettisessa tekstissä olisi mitä todistusvoimaisin, jos se esiintyisi aiemmin jakeessa 1:17β/3:1, missä yhteishallintateorioiden mukaan on kyse juuri Joram-J:n yhteishallintakauden synkronismista.³⁴⁹ Kuitenkin tässä, missä Joram-J selvästi

³⁴³ Montgomery 1986, 397. Esimerkiksi vanhalatinalainen Cod. Leg. 8:16: ”*In anno quinto regni Ioram filii Ahab regis Israel, regnum adeptus est Ioram filius Iosaphat regis Iuda...*”

³⁴⁴ Barthelemy 1982, 390; Montgomery 1986, 397.

³⁴⁵ Benzinger 1899, 147; Kittel 1899, 223; Burney 1903, 294; Stade 1904, 217; Shenkel 1968, 81; Robinson 1976, 74–75; Montgomery 1986, 395; Cogan&Tadmor 1988, 94–95; Hughes 1990, 106; Fritz 1996, 43; Sweeney 2007, 320; Miano 2011, 125, 141. Kohdan jättävät kommentaareissaan kääntämättä Gray (1964, 479), Würthwein (1984, 321), Jones (1984, 446) ja Cogan (2000, 53). Jopa Thiele (1983, 100) jättää kirjansa kolmannessa editioissa plussan pois käännöksestään ja selittää: ”King James v2 is not in full accord with the Hebrew [New King James tosin kääntää huomion Josafatista, joten on vaikea nähdä, miksi se ei olisi ”in full accord with the Hebrew”] and does not accurately present the facts. A better rendering is ”in the 5th year of Joram son of Ahab king of Israel, Joram son of Josafat king of Judah became king.” Tähän toteaa kuitenkin McFall (1991, 18): ”There is no need to resort to such drastic textual surgency.” Myös Long (1991, 108) pitää mahdollisena, että pitkä välimatka Joramin ja Josafatin välillä puoltaisi huomion alkuperäisyyttä.

³⁴⁶ Dittografiana jakeen lopusta sanoja pitävät Benzinger (1899, 147), Kittel (1899, 223), Burney (1903, 294), Stade (1904, 217), Montgomery (1986, 395), Cogan&Tadmor (1988, 94–95), Hughes (1990, 106) ja Miano (2011, 125, 141). Toisaalta Galil (1996 40) esittää lauseen tulleen redaktorin laskutoimituksesta. Hieman samoin myös Sweeney (2007, 320): ”The reference does not appear to have been added haphazardly...”. Jos huomion hyväksytään johtuvan pelkästä haplografiasta (tai syntyneen redaktorin myöhäisenä laskutoimituksena), vie tämä ymmärrettävästi pohjan kohdan käytöltä yhteishallintateorioissa: historiallista faktaa tuskin voi johtaa kopiointivirheestä.

³⁴⁷ Mielenkiintoisesti lukiaaninen lukutapa sekä osittain useat muut käsikirjoitukset sisältävät Ahabin suhteen genetiivin, kun Josafat-huomiossa käytetään datiivia (τοῦ Ἰωράμ υἱοῦ Ἀχαάβ βασιλέως Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰωσαφάτ βασιλεῖ Ἰουδα). Jakeen sijamuodot ovat lisäksi useissa kreikkalaisissa käsikirjoituksissa varsin sekaisin. Vaikka kyseessä ei olekaan definiitiivinen todiste, voi tämä ero kertoa siitä, että Josafat-plussa saattaisi olla lukiaanisessa tekstissä myöhempää perua. Kts. aiheesta Shenkel (1968, 53, 55, 66, 71), jonka mukaan valtaannousukaavojen synkronismeissa ”In the KR sections of Kings the dative is employed as a rule”. Näin ollen hallintakaavoissa käytetty hepraistinen ”kuningas-datiivi” (βασιλεῖ) saattaa viitata nuorempaan tekstikerrostumaan. Muuten tällainen vaihtelu genetiivin ja omistavan datiivin välillä vaikuttaisikin erikoiselta – varsinkin jos lukiaanisen tekstin nähdään pyrkivän yleensä parempaan ja selkeämpään tyyliin. Kaigen mukainen B (ja suurin osa kreikkalaista käsikirjoitusperinnettä) antaa myös aiemman genetiivin harmonisoiden datiivina.

³⁴⁸ Jälleen syynä voisi olla hyppy sanojen מֶלֶךְ – מֶלֶךְ välillä, mutta tällöin välistä tippuisi myös sana מֶלֶךְ, joka on kaikissa teksteissä.

³⁴⁹ Shenkel 1968, 81. Näin myös Hughes (1990, 106). Hobbsin (1985, 103) mukaan yhteishallintakausi mahdollistaa huomion. Shenkeliä myötäillen myös Green (1983, 174), joka tässä myös huomauttaa: ”...one can say that the proposal of a coregency to explain some of the chronological data of Kings goes back beyond contemporary scholarship; it [eli Josafat-plussa]

aloittaa täysin oman hallituskautensa (Joram-I:n 5. vuosi, joka on edelleen Josafatin 22. vuosi) eikä yhteishallintakautta, huomion Josafatista täytyy olla väärä, sillä muuten Joram-J:lle annettaisiin 2 eri yhteishallinnan synkronismia, muttei yhtäkään yksinhallintasynkronismia.³⁵⁰ Thielen mukaan huomio onkin tässä ”väärässä paikassa”.³⁵¹ Mitään tekstuaalista evidenssiä huomion ”oikeasta paikasta” ei kuitenkaan vaikuttaisi myöskään olevan.

Septuagintan antamat lukumääreet ovat jakeissa 8:16-17 valitettavan sekalaisia ja korruptoituneita. Joram hallitsi käsikirjoitusten mukaan joko 8 vuotta (masoreettinen lukutapa), 10 vuotta tai 40 vuotta.³⁵² Näistä jälkimmäisin on ymmärrettävästi täysin mahdoton ja korruptoitunut, mahdollisesti Joramin masoreettisen hallinta-ajan (8 vuotta) ja hänen ikänsä (32 vuotta hänen noustessaan kuninkaaksi) summa.³⁵³ Shenkel pitää mahdollisena, että tässä muuten hyvin luotettavat lukuaaniset käsikirjoitukset e_1 ja e_2 olisivat seuranneet $c_2:n$ keinotekoista lukua 10, joka sopii täydellisesti $c_2:n$ systeemiin, muttei aivan vanhakreikkalaiseen kronologiaan.³⁵⁴ Hän rekonstruoikin alkuperäiseksi hallinta-ajaksi 11 vuotta,³⁵⁵ mutta periaatteessa kreikkalainen kronologia vaikuttaisi sallivan Joramille myös 12 vuoden hallintakauden kuten Israelin kaimallaan.³⁵⁶

---

may very well be evidence for the institution itself, whether the reference is located correctly or not. ” Tämä argumentti lienee yhteydessä myös hänen näkemykseensä Josafatin hallintanarratiivin duplikaatin todistusvoimaisuudesta yhteishallintakausien suhteen siinäkin tapauksessa, että duplikaatti (tai tässä tapauksessa jakeen 8:16 ilmeisen myöhäinen huomio Josafatista) olisi syntynyt tekstihistorian totaalisen eri vaiheessa. Kuten todettua, tällainen näkemys on vähintäänkin erikoinen.

³⁵⁰ Shenkel 1968, 81. Samaa kritisoi myös Hughes 1990, 106. ”Toinen yhteishallinnan synkronismi” olisi tässä tietenkin jakeen 1:17β synkronismi, vaikka myös tämä huomio todettiin jo todennäköisesti myöhäiseksi lisäykseksi masoreettisessa tekstissä. Näin molemmat yhteishallintakausiteorian tärkeimmistä todisteista Omrin dynastian ajalla on käytännössä osoitettu toimimattomiksi.

³⁵¹ Thiele 1974, 191: ”The phrase, ”Jehoshaphat being then king of Judah,” was misplaced here by a late editor, but it is an important verification of the coregency...”

³⁵² Luvun 8 antavat Nb relle sekä etiopialainen versio, Syr. että Josefus, luvun 10 lukuaaniset oc_2e_2 ja selvästi virheellisen luvun 40 ABd2. Wifall (1968, 326) näkee eriävät luvut osoituksena ”kreikkalaisen ja masoreettisen resension” eroavista ajanlaskusysteemeistä, mutta luultavampaa lienee vain tekstuaalinen sekaannus.

³⁵³ Hobbs 1985, 96. McFall (1999, 574) argumentoi virheen tulevan kreikan sisäisestä sekaannuksesta, missä lukua 8 merkitsevä kirjain H' olisi luettu väärin M':nä (40). Tetley (2005, 129) ehdottaa mahdolliseksi myös samantyyppistä kopiointivirhettä ($8=\pi$ ja $40=\tau$) tapahtuneeksi jo heprealaisen Vorlagen tasolla.

³⁵⁴ Shenkel 1968, 82. McFall (1999, 574) näkee luvun 10 myös osana ”eklektistä proto-lukuaanista järjestelmää”. Hendel (2012, 109) näkee luvun 10 juontuvan kuitenkin jo Vanhasta kreikasta. Tetleyn (2005, 42) mukaan alkuperäinen hallinta-aika $\epsilon\upsilon\delta\epsilon\kappa/\delta\acute{\omega}\delta\epsilon\kappa$ on saattanut lyhentyä tässäkin kopiointivirheen seurauksena $\delta\acute{\epsilon}\kappa$:ksi. Kts. kyseisestä kirjurivirheestä myös nootti 391.

³⁵⁵ Shenkel 1968, 77, 82. Näin myös Hughes (1990, 130).

³⁵⁶ Luku 12 on mahdollinen ilman oletuksia ajanlaskusysteemeistä. Tällöin Ahasja tulisi kuninkaaksi isänsä Joram-J:n kuolinvuotena kuten Josafat, joka vaikuttaisi tulleen kuninkaaksi isänsä Asan kuolinvuotena (tämän 41. vuosi). Vanhakreikkalaisessa systeemissä Juudan kuninkaat tulevatkin yleensä kuninkaaksi juuri isänsä kuolinvuonna, jolloin voisi argumentoida, että tässäkin tapauksessa oikeampi lukutapa olisi 12 vuotta.

Tekstissä esiintyvien lukujen moninaisuus ja osittainen toimimattomuus kokonaiskronologiassa vaikuttaisikin viittaavan siihen, että Joram-J:n kaikki alkuperäinen kreikkalainen kronologinen data on kadonnut tästä kohtaa teksteistä.

Tämä onkin erityisen harmillista siksi, että alkuperäisen synkronismin puuttuessa on todella vaikea tämän kaavan osalta sanoa mitään Joramien kaavojen järjestyksestä – nyt jakeen 1:18a perusteella vanhakreikkalainen järjestys vaikuttaisi rikkovan Kuningasten kirjojen narratiivista logiikkaa pahemman kerran.³⁵⁷ Mielenkiintoisesti käsikirjoitus i antaa kuitenkin ainoana eroavana synkronismina Joram-I:n ensimmäisen vuoden.³⁵⁸

Shenkel rekonstruoi Vanhan kreikan mukaiseksi Joram-J:n valtaannousvuodeksi Ahasjan toisen vuoden,³⁵⁹ mutta periaatteessa ilman oletuksia erilaisista ajanlaskusysteemeistä kreikkalainen kronologia sallisi synkronismiksi myös i:n antaman Joram-I:n ensimmäisen vuoden,³⁶⁰ mikä tosin vaikuttaisi olevan ristiriidassa sen kanssa, että Joram-I tulee jakeessa 1:18a kuninkaaksi Joram-J:n toisena hallitusvuonna. Tilanne on hankala ja liittyikin olennaisesti seuraavaksi käsiteltävään aiheeseen kreikkalaisen kronologian Joramien järjestyksestä.

6.2 Joramien järjestyksen ongelmallisuus kreikkalaisessa systeemissä

Toistaiseksi Omria lukuunottamatta varsin ongelmattomasti toimineen kreikkalaisen tekstitradiation kronologian mahdollisesti suurin haaste liittyikin

---

³⁵⁷ Rahlfs 1911, 270–271; Thiele 1974, 185. Kun Israelin Joramin valtaannousukaava ja synkronismi annettiin jakeessa 1:18a-d Juudan Joramin toisena vuotena, odottaisi tällöin, että Juudan Joramin hallintanarratiivi sijoittuisi ennen Israelin Joramia eikä hänen jälkeensä.

³⁵⁸ Ajatus yksinkertaisesta kreikkansisäisestä kirjurivirheestä *πέμπτω – πρώτω* (tai toisin päin) lienee mahdollinen, vaikkakin vaatii jossain määrin mielikuvitusta. Olisiko käsikirjoitus i säilyttänyt tässä yksinään alkuperäisen kreikkalaisen synkronismin? Vai mukautuuko i kenties tässä pikemminkin lukiaanisen c₂:n kronologiaan, joka on tässä kohdin niin ikään masoreettisen korruptoituman peittäjä, mutta joka on helppo rekonstruoida c₂:n muiden synkronismien ja hallinta-aikojen pohjalta (kts. Shenkel 1968, 29) tähän Joram-J:n 1. vuodeksi? Käsikirjoitus i onkin kronologialtaan monimuotoinen: joskus se seuraa c₂:n (esim. 1. Kun. 15:25), joskus vanhakreikkalaista (16:29) ja joskus masoreettista (2. Kun. 1:18a) kronologiaa. Tässä lieneekin siis kyseessä mukautuminen jälleen c₂:n lukutapaan.

³⁵⁹ Shenkel 1968, 77. Tähän rekonstruktioon yhtyvät myös Hendel (2012, 108) ja Miller (1967, 285) sekä Galil (1996, 139). Kuitenkin Miano (2011, 135) näkee Joram-I:n 5. vuoden alkuperäisenä synkronismina, jonka redaktori ohitti vahingossa sen ollessa niin kaukana Joram-I:n hallintakaavasta. Tämä tuntuu kuitenkin erikoiselta selitykseltä, sillä heti muutaman jakeen päässä sijaitsevassa Ahasja-J:n valtaannousukaavassa aikamäärät vaikuttaisivat toimivan jälleen kreikkalaisen systeemin mukaan. Tuntuisi erikoiselta ajatella, että redaktori ei olisi huomannut myös muutamaa jaetta aiempaa valtaannousukaavaa.

³⁶⁰ Jepsen (1953, 33) antaakin tämän synkronismin rekonstruktiossaan. Raa'an datan perusteella kreikkalainen kronologia ei vaikuta täysin säännönmukaiselta siinä, tulevatko kuninkaas valtaan samana vuonna heidän isänsä kuollessa (esimerkiksi Ahab-I ja Josafat-J) vai vasta tätä seuraavana vuonna (Ahasja-I). Juudassa uusi kuningas vaikuttaisi tosin nousevan aina isänsä kuolinvuonna, mikä vahvistaisi rekonstruktiota Joram-J:n valtaannoususta Ahasjan 2. vuonna.

Israelin ja Juudan Joramien hallitusnarratiivien järjestykseen: koska Joram-I:n kerrotaan tulleen kuninkaaksi Joram-J:n toisena hallitusvuonna, Kuningasten kirjojen narratiivisen logiikan mukaan Joram-J:n narratiivin tulisi edeltää Joram-I:n valtaannousukaavaa. Näin ei kuitenkaan tapahdu missään kreikkalaisessa käsikirjoituksessa. Mistä tämä voisi johtua? Onko tilanne mitenkään selitettävissä? Paljastaako kreikkalainen teksti tai sen Vorlage tässä myöhäisen redaktioluonteensa kronologian suhteen?

Ensialkuun vaihtoehdoksi muodostuukin ajatus Joram-J:n hallitusnarratiivin myöhemmästä siirrosta jakeesta 1:18³⁶¹ nykyiseen sijaintiinsa luvussa 8:16-24.³⁶² Shenkel ei pidä tätä todennäköisenä, sillä jakeet 8:16-24 sisältävät joitain vanhakreikkalaisen käännöksen piirteitä,³⁶³ jotka vaikuttaisivat indikoivan, että kaava olisi tässä alkuperäisellä paikallaan.³⁶⁴ Voi kuitenkin perustellusti kysyä, tarkoittaako alkuperäisten vanhakreikkalaisten piirteiden löytyminen lukiaanista tekstistä automaattisesti myös niiden olevan edelleen alkuperäisellä vanhakreikkalaisella paikallaan.³⁶⁵ Olisiko lukiaaninen toimittaja mahdollisesti toiminut tässä kohdin kaigen ja masoreettisen tekstin järjestyksen mukaan, mutta käyttänyt siirtämänään tekstimuotona Vanhaa kreikkaa tai sille perustuvaa tekstiä?

Tetleyn mukaan kohta voidaan selittää juuri tällä tavalla.³⁶⁶ Hänen mukaansa masoreettinen teksti siirsi Joram-J:n hallintanarratiivin kronologisista syistä myöhemmäksi, mitä kaige-resensio myöhemmin ymmärrettävästi seurasi.³⁶⁷ Tämän jälkeen lukiaaninen teksti seurasi kaigen ja masoreettisen tekstin mukaista järjestystä, muttei näiden tekstimuotoa ja kronologista systeemiä, mikä loi tekstiin nykyisen massiivisen jännitteen.³⁶⁸

Mitään suoraa tekstuaalista evidenssiä narratiivin nykyisestä radikaalisti eriävästä sijainnista ei kuitenkaan vaikuttaisi olevan. Useat jo mainitut

---

³⁶¹ Shenkelin (1968, 76) käyttämä termi. Narratiivi sijoittuisi siis Ahasjan lopetuskaavan (1:18) ja Joram-I:n aloituskaavan (1:18a-d) väliin. Tetley (2005, 80–82) tosin näkee Joram-I:n alkuperäisen valtaannousukaavan sijainneen jakeissa 3:1-3, kuten masoreettisessakin tekstissä, mutta joka tapauksessa narratiivi sijoittuisi tällöin Joram-I:n ja Ahasjan väliin.

³⁶² Näin jo Klostermann (1887, 417) ja nyttemmin Tetley (2005, 81–82).

³⁶³ Shenkel 1968, 76–77. Jakeet sisältävätkin jokusen historiallisen preesensin (8:22 ἀθρεῖ οc₂; 8:24 θάπτεται befimowc_{2e2}) sekä sanan ἐνώπιον. (Shenkel 1968, 77.)

³⁶⁴ Shenkel 1968, 76–77.

³⁶⁵ Kysymyksen esittää Tetley (2005, 81–82, 84). Kysymys liittyy olennaisesti myös lukiaanista käsikirjoituksista löytyvään vanhakreikkalaiseen ἐνώπιον-sanaan sekä Joram-I:n ensimmäisessä (1:18a-d) että toisessa (3:1-3) valtaannousunarratiivissa, minkä myös Gooding (1969, 129–130) huomioi. Kyseinen sana esiintyy myös käsikirjoitus A:ssa jakeessa 1. Kun. 22:42, mikä saattaa saada epäilemään sen vanhakreikkalaista todistusvoimaisuutta.

³⁶⁶ Tetley 2005, 80–82.

³⁶⁷ Tetley 2005, 81.

³⁶⁸ Tetley 2005, 82. Ongelman suuruuteen nähden varsin harvat tutkijat ovat Joramien järjestyksen luoman dilemman huomioineet.

tekstuaaliset erikoisuudet jakeiden 1:18a-d ympäristössä voisivat periaatteessa kuitenkin epäsuorasti tukea ajatusta. Esimerkiksi Joram-I:n puuttuva lopetuskaava vaikuttaisi viittaavan muokattuun tekstiin ja mahdollisesti jopa hänen hallintanarratiivinsa siirtoon.³⁶⁹ Vanhan kreikan tavallisesta poikkeava muoto jakeessa 1:18a saattaakin niin ikään olla edeltävän kuningasnarratiivin transpositiosta johtuva korruptoituma.³⁷⁰ Lisäksi erikoisesti tietyissä käsikirjoituksissa (Aiv) harhailevat tai puuttuvat jakeet 17β ja 18 saattaisivat tukea ajatusta varsin suurestakin tekstuaalisesta myllerryksestä kohdassa.³⁷¹ Ajatus ei siis ole mahdoton, mutta sen voinee sanoa olevan vielä paremman ja kattavamman argumentaation tarpeessa.

Shenkel sen sijaan ratkaisee tilanteen vertaamalla Joramien järjestystä heitä seuraavien monarkkien, Israelin Jehun ja Juudan Ataljan, järjestykseen, jota hän nimittää ”täydelliseksi analogiaksi” Jorameille.³⁷² Sekä masoreettisessa että lukiaanisessa tekstissä Israelin Jehun kausi tuodaan tarinaan ennen Juudan Ataljaa, vaikka nämä aloittavat kautensa käytännössä yhtä aikaa – kuten vaikuttaisi olevan myös Joramien laita kreikkalaisessa kronologiassa. Ennen kaikkea lukiaaniset käsikirjoitukset sisältävät kuitenkin jakeessa 10:36+ (ei masoreettisessa tekstissä) mielenkiintoisesti Jehun valtaannousukaavan, joka ei ole säilynyt lainkaan masoreettisessa tekstissä.³⁷³ Mielenkiintoisinta tässä kaavassa onkin Jehun saama synkronismi ”Ataljan toisena vuonna”³⁷⁴. Historiallinen preesens βασιλεύει vahvistaa kaavan (ja koko jakeen 10:36+)³⁷⁵

³⁶⁹ Näin Tetley 2005, 82. Todennäköisempi vaihtoehto kuitenkin lienee lopetuskaavan katoaminen Jehun kapinanarratiivin lisäyksen yhteydessä. Joram kun kuolee nykyisellään erikoisesti Ahasjan narratiivin sisällä. Tämä Jehu-narratiivin lisääminen vaikuttaisi olevan syynä myös Ahasja-J:n lopetuskaavan katoamiseen tai sen lyhentymiseen nykyiseksi torsoksi jakeissa 9:28-29. (Trebolle 1984a, 110–115.)

³⁷⁰ Tetley 2005, 81–82. Mahdollisena selityksenä näistä erikoisuuksista suurimmalle osalle on tosin jälleen tässäkin jaetta edeltävä profeettanarratiivi, joka lienee myös todennäköisempi Jos Joram-J on siirretty myöhemmin, voisiko tällöin Ahasja-J:n kaavan odottaa olevan (Josafatin siirrolle analogisesti) niin ikään epätavallisessa muodossa?

³⁷¹ Käsikirjoitusten ja jakeiden tarkemmasta käyttäytymisestä kohdassa kts. nootti 298.

³⁷² Shenkel 1968, 77.

³⁷³ Jae 10:36+ on säilynyt kokonaisuudessaan sekä lukiaanisessa tekstissä että vanhalatinalaisessa L_{91.95}:ssa. Koska Jehu ei enää kuninkaana kuulu Omrin dynastian aikaisiin kuninkaisiin, vaan muodostaa jälkeläisineen jo oman dynastiansa, jätetään hänen hallintanarratiivinsa tarkastelu tässä tutkielmassa minimiin.

³⁷⁴ L(borc_{2e}) 10:36+: ”εν ετει δευτερω της Γοθολιας βασιλευει Κυριος τον Ιου υιον Ναμεσσει.” Kreikkalainen kaava on tässä kohdin ilmeisesti korruptoitunut, sillä missään muussa kuninkaan kaavassa ”Herra” ei tee henkilöä kuninkaaksi. Kohdassa onkin mahdollisesti tapahtunut sekaannus sanojen ”יהוא” ja ”יהוה” välillä. (Trebolle 2010a, 65.) Vanhassa latinassa tätä virhettä ei tosin ole tapahtunut (tai sitten kohta on siinä myöhemmin korjattu), joten erikoisuus ei välttämättä ole jäljitettävissä jo Vorlagen tasolle.

³⁷⁵ Shenkel (1968, 77–78) ja Treballe (1984a, 110–111; 2010, 65–66) huomioivatkin plussan sisältävän useita vanhakreikkalaisen käännöksen merkkejä. Tetley (2005, 86) näkee kuitenkin

kuuluneen vanhakreikkalaiseen versioon, ja kohtaa tukee osittain myös vanhalatinalainen L₉₁₋₉₅.³⁷⁶

Tämän Shenkel näkeekin todisteena siitä, että Vanhassa kreikassa Ataljalle (ja siten ajan Juudan kuninkaille yleisesti) laskettiin ns. valtaannousuvuosi (accession year) ennen hänen varsinaista ensimmäistä vuottaan.³⁷⁷ Synkronismeja laskettaessa tämä ensimmäinen virallinen vuosi olisi kuitenkin laskettu kreikkalaisessa kronologiassa jo Ataljan toiseksi vuodeksi. Toisaalta se, että tämä on vasta Jehun ensimmäinen vuosi, todistaisi sen puolesta, että Israelin kuninkaiden valtaannousuja laskettaisiin valtaannousuvuodettomalla systeemillä (nonaccession-year method), jossa myös Ataljan valtaannousuvuosi laskettaisiin hänen yksinhallintakautensa piiriin.³⁷⁸ Samaa periaatetta voitaisiinkin soveltaa myös Joramien – sekä mahdollisesti myös Nadabin³⁷⁹ – tilanteeseen.

Tämä näppärä huomio mahdollistaakin kreikkalaisen kronologian harmonisoinnin. Ajatus ei ole kuitenkaan vailla ongelmia, sillä vaikka huomio mahdollisesta ajanlaskusysteemin toiminnasta nouseekin teksteistä itsestään, nojaa teoria kuitenkin tekstin ulkoiseen ”todistusaineistoon” ja oletukseen erilaisista ajanlaskujärjestelmistä kahdessa kuningaskunnassa, mistä ei kuitenkaan toistaiseksi ole tällaisia tapauksia kummempia todisteita.³⁸⁰ Teorian lähtöoletamat ovat kuitenkin suhteellisen kohtuulliset, mitä ei voi sanoa kaikista

---

jakeen sisältämän Jehun synkronismin olevan sekundääri ja varsin erikoisesti ehdottaa koko plussan 10:36+ olevan mahdollisesti myöhäinen lisäys sen sisältämistä historiallisista preesenseistä huolimatta.

³⁷⁶ L₉₁₋₉₅ 10:36: *et erat annus Gotholiae cum regnare coepisset Hieu filius Namesse*. Jostain syystä Vanha latina ei anna synkronismia kokonaisena (mahdollisesti homoioteleutonin takia – *et erat annus primus/secundus...*). Kohta lieneekin korruptoitunut, ellei synkronismia sitten ole tarkoitus lukea merkityksessä ”Ataljan [ensimmäinen] vuosi”. (Trebolle 2010a, 65.)

³⁷⁷ Shenkel 1968, 78. Trebolle (2010a, 65) pitää synkronismia kuitenkin vain korruptoituneena. Mielenkiintoisesti myös Thielen (1983, 101) mukaan Israelissa ja Juudassa käytettiin juuri näitä systeemejä ennen Ahasja-J:n valtakautta.

³⁷⁸ Shenkel 1968, 78.

³⁷⁹ Erittäin mielenkiintoisesti Shenkelin teoria saattaisi auttaa myös toisen valtaannousukaavan mysteerin selvittämisessä: Nadabin (1. Kun. 15:25), jonka valtaannousukaava on molemmissa traditioissa erikoisen muotoinen, kerrotaan tulleen kuninkaaksi niin ikään Asan 2. vuonna. Jos tämä tarkoittaisi käytännössä sitä, että sekä Asa että Nadab tulivat suurin piirtein yhtä aikaa kuninkaiksi, voisi selittyä se, miksi Nadabin kaava on molemmissa traditioissa nyt muodoltaan epänormaali: jos Nadabin hallintanarratiivi siirrettiin Asan edeltä nykyiseen sijaintiinsa, muoto saattaisi selittyä näin. Tällöin voisi selittyä myös traditioiden eroava Asan synkronismi: masoreettisessa tekstissä Asa nousee kuninkaaksi Jerobeamin 20. vuonna, kun taas kreikkalaisessa traditiossa vuosi on Jerobeamin 24. hallintavuosi. Tällainen on kuitenkin varsin monimutkainen teoria laskettuna jokseenkin huojuvan perustuksen päälle. Jos Shenkelin näkemys kuitenkin hyväksytään, on myös keskustelu Nadabin kaavan mahdollisista implikaatioista otettava tältä pohjalta esille. Toisaalta jos Shenkelin esitystä ei hyväksytä, Nadabin valtaannousukaavan sijainti Asan jälkeen vaikuttaisi puhuvan Shenkeliä vastaan. Tällöin sen erikoinen muoto jää kuitenkin edelleen arvoitukseksi.

³⁸⁰ Shenkelin näkemystä kritisoi tästä myös Tetley (2005, 84). Myös Thiele (1974, 189–190) tyrmää Shenkelin ”täydellisen analogian” ”as the historical inaccuracy that it actually is”, vaikka teoria toimiikin täysin Thielen itsensä asettamien periaatteiden mukaan.

rekonstruktioyhteyksistä. Puhtaasti tekstikriittiseltä pohjalta kohta jää toistaiseksi kuitenkin arvoitukseksi.

Jos kuitenkin ollaan valmiita hyväksymään erilaiset hypoteettiset ja tekstin ulkopuoliset selitysmallit kuninkaiden kausien harmonisoinnissa – kuten esimerkiksi yhteishallintakaudet – Joramien järjestyksen ongelmat voitaisiin ratkaista hetkessä.³⁸¹ Voikin kysyä, miksi juuri masoreettiselle tekstille on ollut tapana keksiä harmonisoivia selityksiä, mutta Septuagintan kronologiaa on luettu sellaisenaan – ja usein mahdollisesti vieläpä nimenomaan masoreettiselle tekstille luotujen sääntöjen puitteissa. Jostain syystä kreikkalaisen kronologian rekonstruktiot eivät olekaan olleet erityisen suosittuja, vaikka kreikka tarjoaisikin Omrin dynastian aikana huomattavasti masoreettista versiota helpomman pohjan teoretisoinneille.

Joram-J:n synkronismi ja Joramien järjestys vaikuttaisivatkin tältä pohjalta olevan kreikkalaisten tekstien ainut suuri ja toistaiseksi pelkän tekstikritiikin ratkaisemattomissa oleva ongelma ilman ulkoisen ”todistusaineiston” käyttöä. Eri selitysten tyydyttävyyden riippuukin lopulta siitä, miten pitkälle meneviä tekstien ulkopuolisia kronologisia ja ajanlaskullisia lähtöolettamia ollaan valmiita tekemään. Shenkelin ratkaisu on sinänsä hyväksyttävä ja toimiva, mutta koska esimerkiksi vanhalatinalainen todistus vaikuttaisi osittain sitä tukemattomalta,³⁸² on tilanne jätettävä tällä haavaa auki.

6.3 Sivuhuomio: olivatko Juudan ja Israelin Joram yksi ja sama henkilö?

Yksi mielikuvituksellisemmista ratkaisuksista Omrin dynastian ajan loppuvaiheen kuninkaiden kronologian tutkimuksessa ja rekonstruoinnissa on teoria siitä, että Joramit olisivatkin olleet alun perin sama henkilö, joka kuitenkin jossain vaiheessa tekstin toimitustyötä jaettiin enemmän tai vähemmän epähuomiossa kahdeksi eri henkilöksi.³⁸³ Koska saman niminen monarkki hallitsi sekä Juudaa

---

³⁸¹ Ongelma voitaisiin ”ratkaista” yhteishallintakausiteorialla esimerkiksi seuraavalla tavalla: jos Joram-J hallitsi vuoden yhdessä isänsä kanssa (Josafatin 25. vuosi) ja tämä laskettaisiin hänen 1. vuodekseen, Joram-I:n valtaannousu Juudan Joramien 2. vuonna (1:18a) ei tuottaisi ongelmaa. Näin pystyttäisiin myös selittämään, miksi Joram-J:n hallintakaava annetaan vasta Israelin kaimansa jälkeen: hän tuli *yksinhallitsijaksi* vasta Joram-I:n jälkeen (8:16) mahdollisesti tämän 1. vuonna (kuten käsikirjoitus i paljastaa; koska kreikkalainen synkronismi ei ilmeisesti ole säilynyt, on tällainen rekonstruktio täysin mahdollisuuksien puitteissa). Tällöin myös useiden tutkijoiden rekonstruktio Joram-J:n valtaannoususta Ahasjan 2. vuonna olisi niin ikään *yhteishallintaa* indikoivana toimiva. Kohdassa olisi siis löydettävissä thielemäinen ”kaksoisajoitus”, joka todistaisi yhteishallintakauden olemassaolosta.

³⁸² Kts. nootti 376.

³⁸³ Strange 1975, 191–201; Hayes&Hooker 1988, 33–36; Rogerson 1999, 129–130; Miller&Hayes 2006, 320–323. Syynä saattoi olla, että teoksen luoja ymmärsi sekä Israelin kronikoissa että

että Israelia suurin piirtein yhtä pitkän ajan (ja varsinkin kreikkalaisessa kronologiassa kaudet osuisivat käytännössä jopa täysin yksiin sekä niiden pituuden että valtaannousuaikojenkin suhteen) ja koska Joram-I:n kerrotaan mahdollisesti olleen Ahasja-I:n ”veli”³⁸⁴, voisi olla mahdollista, että kyseessä oli sama henkilö. Tällöin kyseessä olisikin ollut eräänlainen yhdistynyt kuningaskunta myös Omrin dynastian ajalla. Varsinkin kreikkalaiseen kronologiaan ja sen erikoiseen Joramien järjestykseen tämä teoreettinen mahdollisuus voisikin tuoda lopullisen helpotuksen.

Lisäksi tietyt tekstuaaliset erikoisuudet (Joram-I:lle ja Ahasja-J:lle ei anneta perinteistä ”loput teot” -kaavaa, Joramin alkuperäinen lukiaaninen synkronismi puuttuu tekstistä, Joram-J:n äidin nimeä ei jostain syystä kerrota) vaikuttaisivat antavan ajatukselle lisäpontta.³⁸⁵ Myös erikoinen huomio 2. Aikakirjojen jakeessa 21:4, jossa Juudan Joram hankkiutuu erikoisesti eroon myös israelilaisista prinsseistä selittyisi, jos kyseessä olisi molempien kuningaskuntien hallitsija.³⁸⁶ Jorameja ei heidän pitkistä limittyivistä hallituskausista huolimatta myöskään mainita synkronismeja lukuunottamatta missään vaiheessa yhdessä,³⁸⁷ ja toisaalta molemmissa kuningaskunnissa esiintyvä samanniminen erittäin lyhytaikainen kuningas (Ahasja) herättää epäilyksiä.³⁸⁸

Juudan kronikoissa esiintyvän saman henkilön eri kuninkaiksi. (Strange 1975, 200–201; Miller&Hayes 2006, 321.) Strange (1975, 200–201) esittää ”Deuteronomistin” luoneen tekstiin tahallaan ”haamu-Joramin” ja jakaneen kuninkaat kahdeksi monarkiksi, jotta Daavidin suvun jälkeläisillä ei vaikuttaisi olevan mitään tekemistä Israelin kuningaskunnan kanssa. Jos tämä tosiaan oli alkuperäinen syy toiminnalle, ”Deuteronomisti” ei ollut työssään erityisen onnistunut – Daavidin suku kun tekee edelleen naimakauppoja Ahabin suvun kanssa. Jones (1984, 446) ei juuri lämpenäkään ajatukselle Joramien jakautumisesta. Eräänlainen välimuoto teoriasta voisikin olla esimerkiksi Laadon (1986, 219–220) näkemys, jossa Joramien kronologisen datan (ei siis välttämättä henkilöiden itsensä) nähtäisiin sekoittuneen jossain määrin.

³⁸⁴ Miller&Hayes (2006, 321) teoretisoivat, että Ahasjan ”veli” olisi tässä ollut Ahasjan siskon Ataljan (jonka tosin kerrotaan olleen Omrin eikä Ahabin tytär jakeessa 8:26) aviomies Joram, joka hallitsi jo jakeen 1:17β (joka tosin jo todettiin todennäköisesti myöhäiseksi lisäykseksi) mukaan Juudaa.

³⁸⁵ Miller&Hayes 2006, 321. Miller&Hayesin mukaan lukiaaninen teksti ei anna myöskään Ahasjalle synkronismia, mutta tämä ei pidä paikkaansa: synkronismiksi annetaan Joram-I:n 11. vuosi. Joram-J:n ”puuttuva” synkronismi sen sijaan johtune vain masoreettisesta vaikutuksesta, joka on kyseisen kuninkaan kohdalla varsin suurta; kts. kpl ”Joram-J:n aloituskaava”. Lisäksi Joram-I:n ja Ahasja-J:n puuttuva lopetuskaava johtune pikemminkin myöhemmin tekstiin tuodusta Jehun vallankaappausnarratiivista, joka söi kaavat tekstistä. (Trebolle 1984a, 114.) Rogerson (1999, 130) näkee myös mahdolliseksi, että jakeen 8:16 huomio Josafatista (joka on tosin todennäköisesti sekin pelkkä kirjurivirhe) voisi myös todistaa sen puolesta, että Joram-I anasti Juudan kruunun Josafatilta.

³⁸⁶ Strange 1975, 196; Miller&Hayes 2006, 322.

³⁸⁷ Strange 1975, 198. Toisaalta Moabin sotaretken lisäksi 2. Kuningasten kirjassa ei ole narratiivia, jossa Joramit ylipäänsä voisivat seikkailla yhdessä, joten tämä argumentti ei sinänsä ole järin vakuuttava.

³⁸⁸ Rogerson (1999, 130) ehdottaa, että Juudan Ahasja olisi tuotu tekstiin tukemaan myöhemmin kahdeksi kuninkaaksi erotettuja Jorameita ja kysyy: ”Is it only coincidence that Ahab's son was

Tällainen teoria kaikessa hypoteettisuudessaankaan ei ole sinänsä mahdoton ja alleviivaakin hyvin sitä, miten samoista tekstien antamista tiedoista voidaan luoda mitä erilaisimpia historiallisia rekonstruktioita, joita voidaan edelleen yrittää – vieläpä sinänsä täysin validisti – käyttää kronologisten rekonstruktioiden tekemiseen. Usein tällaisia teorioita kuitenkin leimaa tekstikritiikin jättäminen huomiotta tai sen valikoiva käyttö, kuten on tässäkin tutkielmassa jo monen teorian kohdalla huomattu. Tässä nimenomaisessa tapauksessa kreikkalainen teksti voisi kuitenkin antaa teorialle jopa lisäpotkua.

6.4 Yhteenveto Joram-J:n hallitusnarratiivista

Joramin hallintanarratiivi ja hallintayhteenveto sisältää Omrin dynastian ajan kuninkaista mahdollisesti jopa kaikkein hankalimmat ongelmat. Yhtäältä ongelmat ovat tekstikriittisiä: useiden yleensä luotettavien todistajien sisältämä plussa ”ja Josafat, Juudan kuningas” vaikuttaisi mitä todennäköisimmin myöhäiseltä lisäykseltä tekstiin. Tällöin katoaakin samalla myös toinen yhteishallintakausiteorian tärkeimmistä todisteista. Masoreettinen synkronismi sisältää jo kolmatta kertaa peräkkäin ristiriitaisuuden.

Toisaalta suuria ongelmia tuottavat Joramin suhteen tällä kertaa erityisesti kreikkalaiset käsikirjoitukset: kaikki niiden sisältämä alkuperäinen kronologinen aineisto vaikuttaisi tässä kohtaa erikoisesti kadonneen muiden muassa masoreettisen vaikutuksen alta. Erilaiset lukumääreet ovat kuitenkin suhteellisen helposti rekonstruoitavissa. Joramin vanhakreikkalaisten ajoitusten rekonstruointi luo kuitenkin uuden, vieläpä erittäin raskauttavan, ongelman: Joram-I:n valtaannousu vaikuttaisi tapahtuvan Joram-J:n luultavaan synkronismiin nähden väärässä järjestyksessä jo ennen Juudan kaimaansa. Tämä rikkookin pahasti Kuningasten kirjojen yleensä selvää narratiivista logiikkaa.

Vaikka hankaluuteen onkin esitetty joitain varsin tyydyttäviäkin ratkaisuja, on kuninkaiden järjestys tässä tapauksessa julistettava tekstikriittisesti toistaiseksi ratkaisemattomaksi. Kyseessä onkin kreikkalaisen kronologian mahdollisesti suurin yksittäinen ongelma-kohta.

---

also called Ahaziah and that he reigned but briefly...?”. ”Haamu-Joramin” lisäksi tekstissä olisi tällöin siis myös ”haamu-Ahasja”.

7. Juudan Ahasjan hallintanarratiivi

7.1 Ahasjan hallintanarratiivi: yleiskatsaus

Tekstuaalisten ongelmien kanssa painiminen ei helpota edes Omrin dynastian ajan viimeisen kuninkaan kohdalla. Ahasjan valtaannousukaava annetaan nimittäin erikoisesti käytännössä kahteen otteeseen molemmissa traditioissa jakeissa 8:25 ja 9:29. Tällä kertaa mielenkiinto keskittyy erityisesti masoreettiseen tekstiin: se antaa nimittäin Ahasjan valtaannousuvuodeksi jakeessa 8:25 Joram-I:n 12. vuoden, mutta vaihtaakin vuoden jakeessa 9:29 yllättäen Joram-I:n 11. vuodeksi, joka tosin olisi vielä hänen isänsä Joram-J:n 7. vuosi.³⁸⁹ Lukiaaninen teksti antaa molemmissa tapauksissa vuodeksi vanhakreikkalaiseen systeemiin sopivan Joramin 11. vuoden. Tämä vaikuttaisikin olevan toinen kerta, kun masoreettinen teksti antaa kreikkalaisen systeemin mukaisen synkronismin.

Lisäksi Ahasjan kaudelle sijoittuva pitkä Jehun vallankaappausnarratiivi (8:29-9:27) on selvästi aiheuttanut tekstuaalisia häiriöitä molemmissa traditioissa. Tilanne muodostuukin lukiaanisissa teksteissä hieman samanlaiseksi kuin 1. Kuningasten kirjojen ”sekalaisten”³⁹⁰ huomioiden tapauksessa: siinä missä masoreettinen teksti sisältää nyt vain yhden enemmän tai vähemmän yhtenäisen narratiivin, antaa lukiaaninen teksti tämän yhtenäisen narratiivin jälkeen Ahasjan hallitusnarratiivin ja sen tapahtumat uudelleen ja ilmeisen lyhennytyssä muodossa jakeessa 10:36+. Onko kyseessä kenties jälleen eriskummallinen duplikaatteja luova ”kreikkalainen midrash”, tällä kertaa 2. Kuningasten kirjassa?

---

³⁸⁹ Thiele (1983, 101) näkee näiden kahden eri synkronismin todistavan oman teoriansa siitä, että Juuda vaihtoi näihin aikoihin ajanlaskusysteeminsä aiemmasta valtaannousuvuoden sisältäneestä tekniikastaan israelilaiseen valtaannousuvuodettomaan systeemiin, mikä on erikoinen poikkeama hänen muuten käyttämästään metodologiasta – tämän kaksoisajoituksen kun odottaisi todistavan hänen metodologiassaan pikemminkin Ahasjan vuoden mittaisesta yhteishallinnasta isänsä kanssa, ei ajanlaskusysteemin vaihdoksesta. McFall (1991, 19) kritisoikin Thieleä tästä erikoisesta poikkeamasta ja näkee tämän kaksoisajoituksen todisteena yhteishallintakaudesta Joramin ja Ahasjan aikana.

³⁹⁰ Englanniksi käytetään yleensä termiä ”Miscellanies” tarkoittamaan 1. Kuningasten kirjassa esiintyviä eri narratiivien vanhakreikkalaisia plussia, duplikaatteja ja käännösvariantteja erityisesti jakeissa 2-12. Debatti näiden alkuperäisyydestä ja suhteesta masoreettiseen tekstiin onkin ollut kovaa jo vuosisatoja, eikä konsensusta kyseisten tekstien suhteista olekaan tutkimuksessa toistaiseksi saavutettu.

7.2 Ahasjan ensimmäinen hallintayhteenveto

8:25-26α L	8:25-26α B	8:25-26α MT
<p>25 ἐν ἔτει ἐνδεκάτῳ (ο: δεκάτῳ)³⁹¹ τοῦ Ἰωράμ υἱοῦ Ἀχααβ βασιλέως Ἰσραηλ ἐβασίλευσεν Οχοζίας</p> <p>26α υἱὸς εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν ἦν Οχοζίας υἱὸς Ἰωραμ ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν καὶ ἐβασίλευσεν ἑνιαυτὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ</p>	<p>ἐν ἔτει δωδεκάτῳ τῷ Ἰωραμ υἱῷ Ἀχααβ βασιλεῖ Ἰσραηλ ἐβασίλευσεν Οχοζίας υἱὸς Ἰωραμ</p> <p>υἱὸς εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν Οχοζίας ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτὸν καὶ ἑνιαυτὸν ἓνα ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ</p>	<p>בשנת שתים-עשר שנה לְיָרָם בֶּן-אֲחָאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ אֲחִזְיָהוּ בְּיְהוֹרָם מֶלֶךְ יְהוּדָה: בְּשָׁנַיִם וּשְׁתַּיִם שָׁנָה אֲחִזְיָהוּ בְּמֶלְכּוֹ וּשְׁנָה אֶחָת מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם</p>

Valtaannouskaavan muoto on jakeessa 8:25 sekä kreikkalaisessa että masoreettisessa traditiossa säännönmukainen. B mukautuu jälleen masoreettiseen tekstiin, mikä näkyy hyvin sekä sen antamasta synkronismista että hebraistisista datiiiveista. Jos teoretisoitaisiin, että Joram-J:n narratiivi olisi siirretty myöhemmin edeltämään Ahasjan hallintanarratiivia, voisi analogisesti Josafatin hallintanarratiivin siirrolle olettaa, että tässä tapauksessa myös Ahasjan kaava olisi kokenut muutoksia. Tästä ei nyt kuitenkaan ole mitään merkkejä.³⁹²

Masoreettisesta synkronismista (Joramin 12. vuosi) voi huomioda, että Ahasja vaikuttaisi tällöin hallitsevan vuoden verran samana vuonna, jona hän ja Joram kuolevat, mikä saattaa herättää epäilyksiä.³⁹³ Koska erilaisten ajanlaskusysteemien käyttö on edelleen arvoitus, on tämän sykronismin

³⁹¹ Muista lukiaanista käsikirjoituksista poiketen o antaa synkronismiksi Joram-I:n 10. vuoden. Kyseessä voi olla pelkkä kopiointivirhe, jossa ἐνδεκάτῳ/δωδεκάτῳ on vahingossa lyhentynyt muotoon δεκάτῳ (kts. Tetley (2005, 129), aiempi nootti 354, ja toisaalta vrt. jae 9:29, jossa taas käsikirjoitus e antaa luvuksi ”δεκάτῳ”, mikä saattaisi niin ikään tukea Tetleyn teoriaa) tai vaihtoehtoisesti o on tässä tehnyt jonkinlaisen kronologisen harmonisoinnin. Kyseinen harmonisointi ei tosin olisi ainakaan täydellistä mukautumista c₂:n systeemiin, sillä vaikka Joram-J sen mukaan hallitsikin 10 vuotta, myös c₂ antaa tässä synkronismiksi Joramin 11. vuoden. Joka tapauksessa poikkeama ei vaikuttaisi erityisen huomionarvoiselta.

³⁹² Kyseessä ei tietenkään tarvitse olla minkäänlainen editoriaalinen sääntö, jota editorin olisi pakko noudattaa.

³⁹³ Tällöin saattaa syntyä kuva, että Ahasja olisi toisaalta noussut valtaan aivan vuoden alussa ja että kuninkaiden kuolema tapahtui aivan vuoden lopussa. Tämä onkin saanut useat tutkijat harmonisoimaan ja selittämään erikoista ajanlaskua: Grayn (1964, 495) ja Montgomeryn (1986, 396) mukaan tämän tarkoittaakin, että Ahasja hallitsi alle vuoden, ja että tämä aika pyöristettiin kokonaiseksi vuodeksi, minkä takia 9:29 myöhemmin korjaa ”11.”. Tätä pitää mahdollisena myös Jones 1984, 462. Kittel (1899, 225) pitää helpompaa ja luontevampaa 11. vuotta alkuperäisenä (vaikka sanookin omituisesti ”LXXL hat hier ebenfalls 12. Jahr”, mikä ei tietenkään pidä paikkaansa). Robinsonin (1976, 89) mukaan Ahasja hallitsikin ”vain muutama kuukauden”, mutta toisaalta Tadmor (1979, 52) näkee Ahasjan hallinneen vuoden ja muutaman kuukauden, mutta myöhemmän editorin poistaneen pyöristäen huomion kuukausista. Jos Ahasja hallitsikin tosiaan vain muutaman kuukauden, voinee kysyä, miksi näitä kuukausia ei merkitty hänelle vain kuukausina, kuten on tilanne Israelin Sakarjan (2. Kun. 15:8, 6 kuukautta) ja Sallumin (15:13, yksi kuukausi) suhteen.

perusteella vaikea päätellä mitään Ahasjan kokonaishallinta-ajasta. Ahasjan valtaannousu Joramin 12. vuonna voidaan kuitenkin nähdä vaikeampana lukutapana, ja synkronismi ”Joramin 11. vuonna” onkin usein nähty kronologisesti helpompana ja toimivampana.³⁹⁴

Kuitenkin raa'an vuosidatan perusteella Ahasjan valtaannousun jakeessa 9:29 hänen isänsä ilmeisesti vielä hallitessa (Joram-J:n 7. vuosi) voi niin ikään nähdä masoreettisessa tekstissä vaikeampana lukutapana. ”Korjaisiko” myöhempi redaktori lukuja ”järkevämmäksi” tosiaan tähän suuntaan?³⁹⁵ Näillä argumenteilla tuskin siis päästään vielä kovin pitkälle. Vaikka lukiaanisen tekstin nähdäänkin usein vain harmonisoivan molemmat luvut, herää tästä kysymys: miksi harmonisointi tehtäisiin erikoisesti epätavallisemman jakeen 9:29 synkronismin mukaan, eikä säännönmukaisemman jakeen 8:25 synkronismin mukaan, kuten ehkä saattaisi odottaa?³⁹⁶

Toisaalta masoreettisen tekstin antama luku 12 vaikuttaa tässä jopa ylikorrektilta: nyt kaikki kolme kuningasta (molemmat Joramit sekä Ahasja) päättävät päivänsä ja samalla koko Omrin dynastian aikaisen ajanlaskun samana vuonna ja yhteen pisteeseen kuin veitsellä leikaten,³⁹⁷ mikä saattaa herättää epäilyksiä. Kun unohdetaan erinäiset rekonstruoivat esioletukset, jotka on tässäkin tutkielmassa todettu jokseenkin epäpäteviksi, masoreettinen teksti kaksine synkronismeineen vaikuttaa selvästi korruptoituneelta: molemmat tuskin ovat alkuperäisiä lukuja.

Tällöin epäily kohdistuukin masoreettiseen ”varsinaiseen” synkronismiin jakeessa 8:25, sillä tämä luku ei vaikuttaisi kuuluneen myöskään lukiaanisen tekstin todennäköisesti heijastamaan vanhakreikkalaiseen systeemiin, jota heijasteleva synkronismi masoreettisessakin tekstissä löytyy myöhemmin jakeesta

---

³⁹⁴ Klostermann 1887, 418. Robker (2012, 44) näkee lectio difficiliorin tukevan tässä masoreettista tekstiä. Cogan&Tadmor (1988, 98) pitävät molempia lukutapoja mahdollisina, ja esittävät, että aramealainen luku 11 on tässä saattanut korruptoitua luvuksi 12.

³⁹⁵ Joram-I:tä lukuunottamatta kukaan kuningas ei nouse tällä tavalla valtaan jo vuotta ennen isänsä kauden päättymistä.

³⁹⁶ Myös Thiele (1983, 101) näkee kreikan harmonisoineen luvut näin. Olisiko syynä ollut, että lukiaaninen redaktori näki, kuten monet tutkijatkin, myöhemmän synkronismin mielekkäämpänä lukutapana? Sinänsä tämäkin olisi mahdollista.

³⁹⁷ Jos Joram-I nousee valtaan Josafatin 18. vuosi ja hallitsee 12 vuotta, Joram-J nousee Joram-I:n 5. vuosi halliten 8 vuotta, ja Ahasja-J nousee Joram-I:n 12. vuosi (edelleen Joram-J:n 8. vuosi) halliten ”1” vuoden, päättyvät kaikki kaudet samana 4. vuonna Josafatin kuolemasta. Kun muistetaan Elian Ahabile lukema kirous hänen sukunsa tuhosta ”hänen poikansa päivinä”, voitaneen kysyä: luettaisiinko myös Ahasja-J Ahabin sukuun ja hänen ”pojaksen”? Olisiko masoreettinen redaktori tästä syystä mahdollisesti asettanut molemmat Joramit (Ahabin sukua) sekä Ahasjan kuolemaan täsmälleen samaan aikaan?

9:29. Useat huomiot vaikuttaisivatkin puhuvan masoreettista synkronismia vastaan.³⁹⁸

Molemmat kronologiat toimivat kuitenkin tässä vähintään jotenkuten antamiensa synkronismien puitteissa. Koska pelkästään tämän jakeen eroavien synkronismien perusteella on vielä vaikea sanoa mitään tekstien tai kronologioiden suhteista, käydään toinenkin valtaannousukaava läpi seuraavassa alaluvussa.

7.3 Ahasjan toinen valtaannousukaava

9:29 L	9:29 B	9:29 MT
<p>ἐν ἔτει ἐνδεκάτῳ Ἰωραμ</p> <p>βασιλέως Ἰσραηλ ἐβασίλευσεν Ὀχοζίας ἐπὶ Ἰουδαν. [+καὶ ἐνιαυτὸν ἓνα ἐβασίλευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ.]³⁹⁹</p>	<p>καὶ ἐν ἔτει ἐνδεκάτῳ Ἰωραμ</p> <p>βασιλεῖ⁴⁰⁰ Ἰσραηλ ἐβασίλευσεν Ὀχοζίας ἐπὶ Ἰουδαν.</p>	<p>וּבְשָׁנָה אַחַת עָשָׂר שָׁנָה לְיֹרָם בְּיָמָיו מָלַךְ אֲחֻזִּיָּא עַל־יְהוּדָה:</p>

Huomattavasti tavanomaista jakeen 8:25 hallintakaavaa mielenkiintoisempi tapaus onkin Ahasjan myöhempi ”ylimääräinen” kaava jakeessa 9:29. Vaikka useat tutkijat pitävätkin tätä jaetta ja sen synkronismia sekundäärisenä korjauksena ja lisäyksenä jakeen 8:25 pohjalta,⁴⁰¹ liittyy jakeeseen useita tekijöitä, jotka mutkistavat tilannetta. Esimerkiksi jakeen päättävä ”עַל־יְהוּדָה” vaikuttaisi jakeen 8:25 ”esikuvaansa” (הַמֶּלֶךְ אֲחֻזִּיָּא) alkuperäisemmältä.⁴⁰² Kaavan sijainti Ahasjan kuoleman raportoinnin perässä on tosin selvästi virheellinen.⁴⁰³ Sen sijaan sen sisältämän datan tilanne saattaa olla toinen.

³⁹⁸ Muiden muassa Miano (2011, 136–137) pitääkin lukiaanista lukutapaa varhaisempana, samoin Wifall (1968, 331). Hayes&Hooker (1988, 36) ehdottavat, että eroavat vuosiluvut heijastaisivat eri kuningaskunnista peräisin olevia (israelilaisia luvussa 9:29 ja juudalaisia 8:25) arkistomateriaaleja, mikä on sinänsä toki mahdollista, mutta vertailtavan tekstimateriaalin ollessa näinkin moninaista ei ole tarvetta lähteä tekemään näin monimutkaisia redaktiokriittisiä hypoteeseja.

³⁹⁹ Lukiaaninen (vain käsikirjoitukset bc₂e₂, plussaa ei esiinny muissa käsikirjoituksissa) plussa, joka on täysin yhtenevä B:n jakeen 8:26a jälkiosan ja lukiaanisen plussan 10:36+ alkuosan kanssa, vaikuttaa myöhäisemmältä kontekstuaaliselta lisäykseltä, jolla on pyritty yleisempään tyyliin, jossa myös hallinta-aika tuodaan valtaannousukaavassa esiin, mutta tällainen kaavatyyli on yleisempää Israelin, ei Juudan, kuninkaille, joiden valtaannousukaavan ja hallinta-ajan väliin yleensä (kuten Ahasjankin tapauksessa plussassa 10:36+) sijoitetaan hänen ikänsä valtaannousteissa. Samoin asian näkee Rahlfs (1911, 253). Periaatteessa tämä voi kuitenkin olla myös jäännöstä alkuperäisemmästä muotoilusta, jolloin Ahasjan ikä olisi jostain syystä pudonnut kaavasta pois.

⁴⁰⁰ B:n lisäksi vain käsikirjoitus i antaa tässä datiiivin, ja x:ää lukuun ottamatta kaikki käsikirjoitukset antavatkin tässä genetiivin.

⁴⁰¹ Gray 1964, 98; Robinson 1976, 89; Timm 1981, 139; Rehm 1982, 101; Würthwein 1984, 332. Jaetta pidetään yleensä myöhäisenä kirjurin lisäyksenä, mutta kaikki tekstitodistajat lukevat jakeen tähän kohtaan. Ongelma jakeen alkuperästä siirtyy siis redaktiokriittiselle tasolle.

⁴⁰² Stade 1904, 219.

⁴⁰³ Näin muiden muassa McKenzie (1991, 74) ja Sweeney (2007, 335).

Syy pitää jaetta 9:29 merkityksellisenä kronologian ja tekstikritiikin kannalta löytyy seuraavan luvun lopusta jo mainitusta⁴⁰⁴ plussasta 10:36+, jossa myös nyt masoreettisesta tekstistä puuttuva Jehun valtaannousukaava sijaitsee. Heti Jehun valtaannousukaavan jälkeen jae jatkaa Ahasjan hallintanarratiivia pitkälti kuten jakeet 8:26-28a. Tämän jälkeen lukiaaninen plussa 10:36+ kuitenkin antaa Jehun kapinanarratiivin huomattavan lyhyessä muodossa, joka käy pitkälti yksiin masoreettisen tekstin jakeiden 9:14-15a ja 9:27 kanssa, ja päättää plussansa pitkälti yhtenevästi jakeen 9:28 kanssa.⁴⁰⁵

Mielenkiintoista onkin, että lukiaanisiet käsikirjoitukset ja L₉₁₋₉₅ ovat tässä säilyttäneet pidemmän ja sirpaleisemmän narratiivin lisäksi Jehun kapinan myös yhtenä tiiviinä ja todennäköisesti alkuperäisempänä⁴⁰⁶ kappaleena, joka noudattaa Kuningasten kirjojen yleistä vallankaappausnarratiivien kaavaa,⁴⁰⁷ kun masoreettinen teksti sisältää tarinan osat sirpaleisemmassa järjestyksessä ilman tätä myöhäistä ”sekalaista” huomiota. Trebolle argumentoikin alkuperäisen Ahasjan hallintanarratiivin rakentuneen itse asiassa synkronismeineen nyt erossa

---

⁴⁰⁴ Kts. keskustelua tästä lukiaanisten käsikirjoitusten ja Codex Vindobonensiksien plussasta aiemman luvun 6.3 nooteista 374-377. Kts. myös Liite 4.2, missä plussat ovat nähtävissä kokonaisuudessaan.

⁴⁰⁵ Tutkimuksessa on pitkään väännetty peistä, mitkä osat Jehun narratiivista ovat alkuperäisiä ja mikä osa on riippuvainen mistäkin. Usein kuitenkin juuri nämä luetellut jakeet nähdään narratiivin alkuperäisimpinä osina. Kts. kattava aiheen tutkimushistoria Trebollelta (1984a, 103-110). Plussaa 10:36+ ei olekaan yleensä asian suhteen huomioitu. Huomattavaa onkin, että 10:36+ voisi antaa eväitä myös redaktiokritiikille, kuten on huomattu.

⁴⁰⁶ Trebolle (1984a, 114-115) ja McKenzi (2000, 410) mukaan olisi erittäin epätodennäköistä, että myöhempi redaktori olisi kerännyt sirpaleet yhtenäiseksi täsmälleen vallankaappauskaavan mukaiseksi yksiköksi – päinvastainen eli kertomuksen pirstoutuminen ympäriinsä olisi sen sijaan huomattavasti todennäköisempää. Samoin asian näkee myös Robker (2012, 54), jonka mukaan tällaisen duplikaatin myöhäisenpi poisto olisi todennäköisempää kuin sen lisäys. Vrt. Polak (2001, 152), joka argumentoi samoin vanhakreikkalaisen 1. Kun. 6:1a-d Salomon-kertomuksen, jonka tilanne on 10:36+:n kanssa osittain verrannollinen, suhteen. Tätä näkemystä vastaan kuitenkin muiden muassa Stade (1904, 234: ”thoughtless addition...subject-matter, position and phraseology prove this clause to be a later insertion”) ja luonnollisesti Gooding (1970, 128: ”...secondary, in position at least”) sekä Montgomery (1986, 50, 416: ”...long summary culled from 8:26-9:28”). Kts. samantyyppisestä tilanteesta ja näkemyksestä muualla Kuningasten kirjoissa myös Talshir (2012, 41-42) sekä van Keulen (2005, 300). Myös Rahlfs (1911, 276-277) vaikuttaisi niin ikään epäilevältä plussan suhteen. Harvat tutkijat ovat kuitenkaan ottaneet huomioon vanhalatinalaista tekstiä, mikä vaikuttaisi tukevan lukiaanista plussaa. Robkerin (2012, 54) mielestä myös tietyt plussan narratiiviset epämiellyttävyydet puoltavat sen alkuperäisyyttä: toisaalta Atalja on täysivaltainen Juudan kuningatar (mikä ei käy nykyisessä masoreettisessa tekstissä missään kohtaa selväksi) ja toisaalta kreikassa ”Jahve teki Jehun kuninkaaksi”, mikä on teologisesti varsin hankala ajatus.

⁴⁰⁷ Trebolle 1980, 101-102; 1984, 112-113; Long 1984, 263. Vallankaappausnarratiivien kaava kulkee seuraavanlaisesti: 1) kapina 2) kapinoiden nimeäminen 3) vallankaappaus 4) kuninkaan kuolema (Juudan tapauksissa tässä mainitaan myös kuninkaan kuoleman paikka ja hänen ruumiinsa tuonti ja haudaus Jerusalemiin) 5) uuden kuninkaan vallanperimys 6) vanhan kuningassuvun hävittäminen.

olevista jakeista 9:29 ja 10:36+.⁴⁰⁸ Tällöin voisikin olla, että tämä myöhempi synkronismi olisi jäänyt kronologiaa uudistaneilta esimasoreettisilta redaktoreilta erikoisessa paikassaan huomaamatta, toisin kuin yleisempi ensimmäinen valtaannousukaavan synkronismi.⁴⁰⁹

Voi myös kysyä, miksi redaktori ”korjaisi” juuri tähän erikoiseen paikkaan myöhemmin uuden synkronismin, mutta jättäisi jakeen 8:25 vanhan ja varsinaisen synkronismin koskemattomaksi.⁴¹⁰ Vaikuttaisikin siltä, että masoreettinen teksti on tässä tapauksessa korjannut kronologiaansa jakeessa 8:25 luodakseen muuten varsin poukkoilevalle systeemilleen harmonisen lopun (vrt. lukiaaninen kronologia, missä Joram-I:n ja Ahasjan kuolinvuodet eivät yhtä selvästi täsmää), mutta jättänyt jostain syystä vanhan muodon sikseen jakeessa 9:29.⁴¹¹

7.4 Yhteenveto Ahasja-J:n hallitusnarratiivista

Tarkastelun viimeisen kuninkaan kohdalla kronologioiden tilanne palaa jälleen varsin tutuille uomilleen: siinä missä masoreettinen teksti sisältää jälleen useitakin ristiriitaisuuksia, on lukiaaninen teksti kronologisissa lukutavoissaan yhdenmukainen ja koherentti. Vaikka tämän onkin usein nähty olevan raskauttava asianhaara ennen kaikkea lukiaaniselle tekstile, voi argumentaation kääntää kuitenkin myös toisin päin: tällaisenaan masoreettinen teksti saattaa hyvinkin sisältää Ahasjan jälkimmäisessä synkronismissa (Joram 11. vuosi) jäänteiden alkuperäisestä kronologiasta, joka on sittemmin redaktoitu hänen ensimmäisessä hallintayhteenvedossaan Joram 12. vuodeksi. Merkit tästä ovatkin varsin vahvat, mutteivät täysin lopulliset.

Tällaisessa tapauksessa myös tämä yhteishallintakausten puolustukseen silloin tällöin käytetty kohta voitaisiin kuitenkin todeta masoreettisessa tekstissä jälleen toimimattomaksi, vaikkakaan ei aivan yhtä lopullisesti kuin aiemmissa tapauksissa.

---

⁴⁰⁸ Trebolle 2000, 482; 2010a, 65–66, 68. McKenzie (1991, 74) pitää tätä niin ikään mahdollisena. Tämän syvälle kohdan redaktiokritiikkiin pureutuvan aiheen tarkka läpikäyminen on tämän tutkielman puitteissa kuitenkin mahdotonta sen monimutkaisuuden vuoksi.

⁴⁰⁹ Samoin argumentoi myös Miano 2011, 136. Tällainen selitys redaktorin huomaamattomuudesta on toki hankala, kuten on huomioitu jo Mianon aiemman argumentin kohdalla (kts nootti 359). Tässä argumentti on kuitenkin jossain määrin toimivampi, sillä kyseessä ei ole ns. ”pääsynkronismi” kuninkaan kauden alussa, jolloin luku tuskin jäisi redaktorilta huomaamatta, vaan jokseenkin erikoislaatuinen synkronismi keskellä hyvin sekavaa narratiivia, missä todennäköisyydet huomaamattomuudelle olisivat jokseenkin suuremmat.

⁴¹⁰ Jos taas nähdään jakeen 9:29 pohjautuvan myöhäisenä duplikaattina jakeelle 8:25, voisiko tällöin synkronismi ”11.” olla – sen sijaan että tekisi ”kronologisen korjauksen” – pikemminkin jäännettä alkuperäisestä duplikoidusta jakeen 8:25 valtaannousukaavasta, jonka synkronismi vielä tätä kahdennusta myöhemmin vaihdettiin?

⁴¹¹ Näin myös Sweeney (2007, 335): ”...the verse is a vestige from an earlier form of this narrative that was later incorporated into the DtrH.”

8. Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa on käyty läpi jokaisen Omrin dynastian ajan kuninkaan valtaannouskaavat ja hallintayhteenvedot vertaillen sekä kreikkalaisia ja latinalaisia käsikirjoituksia että masoreettista tekstiä. Työn tarkoituksena on ollut selvittää, mitä annettavaa tekstikritiikillä voisi olla kyseisen varsin kaoottisen ajanjakson kronologian selvittämisessä. Tämä on tapahtunut ilman erinäisiä usein tehtyjä esioletuksia erilaisista ajanlaskusysteemeistä kuningaskuntien välillä tai kuninkaiden keskinäisistä yhteishallintakausista. Kaikki data on pyritty käymään läpi sen omilla ehdoilla siinä muodossa, jossa se on meille säilynyt.

Tältä pohjalta tehtävä loppupäätelmä onkin varsin selvä: useilta osin vaikuttaa siltä, että masoreettisessa kronologiassa, joka on nykyisellään sisäisesti erittäin ristiriitainen, on tapahtunut useita myöhäisiä kronologisia muutoksia.⁴¹² Näistä muutoksista suurin osa vaikuttaisi olevan yhteydessä teologisiin ongelmallisuuksiin ja jännitteisiin tietyissä profeettakertomuksissa (Ahabin ja Elian kertomuskokonaisuus 1. Kuningasten kirjan luvuissa 20-22, joka lienee vaikuttanut Ahabin ja hänen poikiensa kronologiseen materiaaliin, sekä Moabin sotaretkikertomus 2. Kuningasten kirjan luvussa 3), joiden korjaaminen tai helpottaminen on vaikuttanut suoraan myös masoreettiseen kronologiaan ja sen kertomuskokonaisuuksien järjestykseen.

Sen sijaan aikakauden vanhakreikkalainen suhteellisen ristiriidaton kronologia, joka on säilynyt parhaiten lukuun 21 saakka Codex Vaticanuksessa ja jota tämän jälkeen parhaiten vaikuttaisivat heijastavan lukiaanisiet käsikirjoitukset, vaikuttaisi säilyneen näiden kronologisten ja teologisten muutosten suhteen koskemattomampana ja alkuperäisemmässä asussaan.

Mikä tärkeintä, nämä havainnot voidaan osoittaa todeksi usein myös tekstikriittisin huomioin erityisesti juuri kuninkaiden valtaannouskaavojen ja hallintanarratiivien sisällä tapahtuvia muutoksia tarkastelemalla. Siinä missä vanhakreikkalainen tekstimuoto vaikuttaisi säilyttäneen kuninkaiden valtaannouskaavat suurimmilta osiltaan sekä alkuperäisessä muodossaan että alkuperäisillä paikoillaan, on masoreettisessa tekstissä huomattavissa säännönmukaista kaavaelementtien uudelleenjärjestelyä juuri niiden kuninkaiden kohdalla, jotka ovat Josafatin hallintanarratiivin välittömässä läheisyydessä

---

⁴¹² Toisin kuin yleensä ajatellaan, ”kreikkalainen redaktio” ei siis vaikuttaisi pyrkivän johdonmukaisempaan kronologiaan, vaan kyseessä saattaa pikemminkin olla – jälleen kerran käänteisesti – päinvastoin masoreettisen redaktorin piittaamattomuus tarkasta kronologisesta johdonmukaisuudesta.

(Ahab, Josafat, Ahasja). Tämä vaikuttaisikin johtuvan ennen kaikkea Josafatin hallintanarratiivin siirrosta masoreettisessa tekstissä uuteen paikkaan jakeista 1. Kun. 16:28a-h, missä suurin osa kreikkalaisista käsikirjoituksista jakeet säilyttää, jakeisiin 22:41-51. Siirto onkin hyvin saattanut tapahtua osana yhtä suurempaa masoreettisen tekstin teologista redaktiota.⁴¹³ Toisin kuin siis yleensä nähdään, masoreettinen teksti vaikuttaisi sisältävän tässä suhteessa vanhakreikkalaista tekstiä myöhemmän redaktion.

Josafatin hallintanarratiivin siirto onkin vaikuttanut koko aikakauden masoreettiseen kronologiaan ja muutoksen syy saattaa hyvinkin sijaita Toisen Kuningasten kirjan luvussa 3, jossa teologisesti hankala Juudan kuningas Ahasja, joka löytyy vielä lukiaanisesta tekstistä, on vaihtunut masoreettisessa versiossa hurskaaseen Josafatiin. Samalla luvun 2 profeettanarratiivi, joka Vanhassa kreikassa sijaitsee Joram-I:n hallintanarratiivin sisällä, on ilmeisesti niin ikään kronologis-teologisista syistä jätetty masoreettisessa tekstissä kirjan narratiivista logiikkaa rikkoen yhdenkään kuninkaan hallitusnarratiivin ulkopuolelle. Josafatin hallintanarratiivin siirto vaikuttaisi saaneen aikaan myös järjestystä sanallisella tasolla harmonisoivan Ahasjan nimen ilmestymisen jakeeseen 1. Kun. 22:50, mitä ei Vanhassa kreikassa tapahdu.

Kaava onkin varsin selvä: kun masoreettisessa tekstissä lähes jokaisen kuninkaan kohdalta löytyy jotain huomautettavaa, on kreikassa löydettävissä itse kuningas Omrin valtaannousun ajan sekasorron⁴¹⁴ lisäksi vain yksi todella suuri ongelmallisuus: Joramien hallintakaavojen järjestys. Tämä hankaluus on kuitenkin riippuen tulkitsijan valmiudesta tehdä tiettyjä ajanlaskullisia tai redaktiokriittisiä esioletuksia selitettävissä parhain päin joidenkin tilanteelle paralleelisten kuninkaiden – Jehu ja Atalja sekä mahdollisesti Nadab – kautta. Tässä sijaitsee kuitenkin selvästi kreikkalaisen järjestyksen suurin heikkous ja aiheen lisätutkimus – kuten esimerkiksi nykyisellään kahden erillisen Joramin suhteen toisiinsa selvittäminen – olisikin tarpeen. Toistaiseksi onkin vaikea sanoa, miten

---

⁴¹³ Tämän toiminnan ajallisina raameina toimivat Septuagintan käännös ~200-luvun lopulla eaa. ja esimasoreettisen tekstin kivettyminen ~100-luvulla jaa. (Hugo 2007, 3, 16.) *Terminus post quem* muutokselle on kuitenkin kaiken Kuningasten kirjojen resensio.

⁴¹⁴ Tutkijasta riippuen tämä kreikkalainen sekasorto Omrin kohdalla voi tosin olla joko alkuperäisyyden tai myöhäisyyden merkki. Huomiot Omrin valtakamppailun ja ”sisällissotanarratiivin” narratologisista ongelmista kreikassa voidaan selittää molempiin suuntiin, eikä yhtä selvää funktiota tai syytä muutoksille (toisin kuin Josafatin suhteen) vaikuta olevan löydettävissä. Tämä kronologian alue onkin lisätutkimuksen tarpeessa erityisesti Tibnin mahdollisen kuninkuuden suhteen.

fataali Joramien järjestyksen problematiikka kreikkalaiselle kronologialle tulee mahdollisesti vielä olemaan.

Työ on myös ottanut kantaa niin kutsuttuun yhteishallintateoriaan, jolla on usein perusteltu masoreettisen tekstin etuasemaa ja sen ”näennäistä” loogisuuden puutetta tarkastellulla ajanjaksolla. Tarkastelun alla ovat olleet erityisesti tämän teorian tueksi usein otetut epätavalliset kronologiset huomiot erityisesti jakeissa 2. Kun. 1:17 ja 8:16, jotka voidaan kuitenkin sekä kohtien sisäisen logiikan, kielellisten perusteiden että tekstikritiikin avulla havaita yksinkertaisesti myöhäisiksi lisäyksiksi tai kirjurivirheiksi, mikä tekee niiden käytön teorioissa vähintäänkin kyseenalaiseksi. Näiden kohtien toiminnan tekstikriittinen tarkastelu vaikuttaisi myös edelleen vahvistavan kuvaa siitä, että masoreettinen teksti on ollut valmis tekemään kronologiaan liittyviä muutoksia vielä hyvinkin myöhään. Yhteishallintakausteorian metodologian (tai pikemminkin sen puutteen) arveluttavuuden vuoksi kyseinen lähestymistapa masoreettiseen tai kreikkalaiseen kronologiaan tulisikin suurilta osin hylätä tai vähintäänkin tämän metodin ”löydökset” tulisi asettaa tiukan tekstikritiikin kohteeksi, mikä ei ole toistaiseksi juurikaan toteutunut.

Työ ei missään vaiheessa ole pyrkinyt luomaan minkäänlaista rekonstruktiota jakaantuneiden kuningaskuntien kronologiasta, vaan pikemminkin pyrkii päinvastoin toppuuttelemaan intoa rekonstruoida ajan kronologiaa nykyisillä tiedoilla niiden puutteiden vuoksi. Vasta sitten, kun kaikki todistajat on kuultu niiden omilla ehdoilla, voidaan ryhtyä rekonstruointiprosessiin. Tärkeimpänä tavoitteena onkin ollut osoittaa tekstikritiikin ja kreikkalaisten todistajien ensiarvoisen suuri merkitys tämän aikakauden suhteen ja Kuningasten kirjojen tutkimuksessa ylipäänsä, mihin moderni tutkimus ei ole viime aikoihin saakka juurikaan suunnannut huomiotaan.

Kreikkalaisten käsikirjoitusten tärkeyttä tutkimukselle ei tulekaan väheksyä, sillä niiden implikaatiot esimerkiksi redaktiokritiikille, joka on suurilta osin tavannut ohittaa tekstikriittisen aineiston, ovat suorastaan suunnattomat: jos kreikka hyväksytään edes tietyissä osin masoreettista tekstiä alkuperäisemmäksi todistajaksi, muuttaa tämä väistämättä myös näkemyksiä koko Kuningasten kirjojen redaktiohistoriasta.⁴¹⁵ Useat havainnot, kuten esimerkiksi juuri

---

⁴¹⁵ Näin myös Hugo (2007, 16): ”...text history enters into dialogue with redaction criticism on two levels. Firstly, the establishment of the most ancient textual form immediately leads us to reexamine certain conclusions of the redactional analysis. The primitive or later character of certain terms, formulas or verses ... as well as the attributions of certain rhetorical or theological

masoreettisessa tekstissä havaittavat toisistaan eriävät valtaannousukaavat ja lopetuskaavat, jotka on saatettu tutkimuksessa selittää – tai joita ei ole näin edes useimmiten kyetty selittämään – erinäisillä kirjoittajien tai kirjojen kokoajien lähteillä tai jopa täysin tuulesta temmatuilla historiallisilla rekonstruktioilla, voidaan tällaisten usein erittäin monimutkaisten ja hypoteettisten teorioiden sijaan selittää suhteellisen yksinkertaisilla tekstikriittisillä vastauksilla. Näistä kun on vieläpä useimmiten tarjolla täysin kouriintuntuva aineistoa.

Tutkielma on myös tuonut esiin sen, miten puhdas tekstikriittikki metodina on yksinään varsin riittämätön laajempien kokonaisuuksien ensisijaisuutta määrittäessä. Esimerkiksi Omerin ”sisällissotanaarratiivin” voidaan yhtä vakuuttavasti argumentoida kulkeneen tekstuaalisesti sekä vanhakreikkalaiseen että masoreettiseen suuntaan. Sama koskee puhtaan kronologisia argumentteja. Kun tätä Omerin narratiivia kuitenkin verrataan esimerkiksi Moabin sotarekinarratiivin argumentaatioon, kuva kirkastuu: toisin kuin Omerin suhteen, Josafatin ja Ahasjan identifikaation eron taustalta voi olla löydettävissä ymmärrettävä teologinen funktio. Tällöin muuten molempiin suuntiin mahdollisesti kulkeva argumentaatio vaikeutuu.

Toisaalta tekstikriittisellä tutkimuksella saattaa olla annettavaa myös arkeologialle: riippuen Omerin valtaannousun vuodesta masoreettiselle kronologialle mahdollisesti pohjautuvat teoriat ja ajoitukset saattavat heittää yli kymmenelläkin vuodella. Kun otetaan lisäksi huomioon, että usein juuri Kuninkaiden kirjojen masoreettista dataa on käytetty edelleenkin rekonstruoimaan myös joidenkin ympäröivien kulttuurien ajanlaskua, ovat implikaatiot myös tähän suuntaan suurehko: osa koko muinaisen Lähi-idän kronologiasta kun on saatettu rakentaa juuri masoreettisen tekstin mukaisen kronologian varaan.

Kreikkalaisten todistajien ottaminen mukaan keskusteluun pakottaakin näin ollen tutkimuksen ottamaan uudelleen käsittelyyn joukon aiheita, joiden on saatettu jo pitkään ajatella olleen lopullisesti ratkaistuja. Masoreettisen kronologian etusija muihin nähden onkin ollut pitkään yksi näistä.

---

expressions to some Deuteronomistic or post-Deuteronomistic redactors, is sometimes contradicted by the textual witness... Then, on the level of the comparison of literary forms, text history is methodologically close to redaction criticism.”

Liitteet

Liite 1: Käsiteltyjen kuninkaiden valtaannoususynkronismien jaenumerot

Israel	Juuda
(Simri 1.Kun. 16:15)	Asa 1. Kun. 15:9
(Tibni 16:21-22, ei varmuutta hallinnasta)	Josafat 16:28a (LXX), 22:41 (MT)
Omri 16:23	Joram 2. Kun. 8:16
Ahab 16:29	Ahasja 8:25, 9:29
Ahasja 22:52	
Joram 2. Kun 1:18a (LXX), 3:1 (MT)	

Liite 2: Kuninkaiden synkronismit ja hallinta-ajat

Alla ovat lueteltuina Omrin dynastiaan keskeisesti liittyvät sekä Israelin että Juudan kuninkaat ja heidän synkronistinen datansa. Kuninkaat on annettu vanhakreikkalaisessa järjestyksessä.

Kuningas	MT – hallinta-aika	MT - synkronismi	LXX ^{BL} hallinta-aika	LXX ^{BL} synkronismi
Baesa	24 vuotta	Asan 3. vuosi	–	–
Ela	2 vuotta	Asan 26. vuosi	–	Asan 20. vuosi
Simri	7 päivää	Asan 27. vuosi	Bo: 7 v.; bc ₂ e ₂ : 7 p.	(be ₂ : Asan 22.)
(Tibni)	Implikoitu 4 vuotta	Impl. Asan 27. vuosi	Ei tiedossa	Ei tiedossa
Omri	12 vuotta	Asan (27./)31. vuosi	–	Asan 31. vuosi
Josafat	25 vuotta	Ahabin 4. vuosi	–	Omrin 11. vuosi
Ahab	22 vuotta	Asan 38. vuosi	–	Josafatin 2. vuosi
Ahasja-I	2 vuotta	Josafatin 17. vuosi	–	Josatin 24. vuosi
Joram-I	12 vuotta	*Josafatin 18. vuosi	–	Joramien 2. vuosi
Joram-J	8 vuotta	Joramien 5. vuosi	Bb: 8; c ₂ e ₂ o: 10; *11	*Ahasjan 2. vuosi
Ahasja-J	1 vuosi	Joramien 11./12. vuosi	–	Joramien 11. vuosi

– : luku on sama MT:n kanssa

* Joram-I: MT antaa myös kreikkalaisen synkronismin ”Joramien 2. vuosi”, mutta tämä ei kuulu heprealaiseen kronologiaan, ja kyseinen synkronismi onkin tästä syystä jätetty tässä taulukossa kertomatta.

*Joram-J: vaikka Joramille anetaan useita eri hallitusaikoja, vaikuttaisi 11 vuotta kuitenkin luotettavimmalta rekonstruktioilta, vaikka tätä lukua ei missään käsikirjoituksessa löydykään. Luku on kuitenkin tässä annettu selvyuden vuoksi.

* Joram-J: kaikki kreikkalaiset käsikirjoitukset antavat synkronismiksi ”Joramien 5. vuosi”, mutta tämä luku ei kuulu kreikkalaiseen kronologiaan, jonka rekonstruoitu synkronismi on mitä luultavimmin Ahasjan 2. vuosi.

Liite 3: Vanhakreikkalainen, masoreettinen ja c₂:n kronologia taulukoissa

Alla olevissa taulukoissa on sijoitettu Israelin ja Juudan kuninkaat aikajanelle sekä vanhakreikkalaisen, käsikirjoitus c₂:n että masoreettisen raa'an synkronistisen datan perusteella. Kysymysmerkit kuvaavat epävarmaa (?) tai todella epävarmaa (??) hallinta-aikaa, jonka rekonstruointi ei ole nykyisellään mahdollista. Tähdellä (*) merkityt luvut ovat suhteellisen varmasti rekonstruoitavissa olevia lukuja. Kirjain J tai I kuninkaan nimen edessä tai jäljessä tarkoittaa hänen olleen joko J[uudan] tai I[sraelin] kuningas.

Simrin hallinta-aika on annettu vanhakreikkalaisessa taulukossa kahtena eri versiona kuvaamaan hänen ajoittamisensa ja Omrin valtaannousuvuoden ongelmallisuutta kyseisessä kronologiassa. Tibnin hallintakausi – mikäli sellaisesta voidaan puhua – on niin ikään sekä vanhakreikkalaisessa että masoreettisessa kronologiassa erittäin ongelmallinen, ja tästä syystä hänet onkin merkitty taulukossa sulkeisiin. Joram-J:n kohdalla kreikkalaisessa kronologiassa annetaan hänen lukiaaninen hallintakautensa pidennys (2 vuotta) suluissa sekä hänen vanhakreikkalaisen hallintakautensa todennäköinen rekonstruktio tähdellä merkittynä.

Masoreettisessa kronologiassa Omrin ja Tibnin päällekkäiset kaudet on merkitty sulkeilla merkitsemään mahdollista sisällissotaa Israelissa. Joram-I:n hallintakausi aloitetaan hänen alkuperäisen masoreettisen synkronisminsa mukaan Josafatin 18. vuodesta, eikä hänelle anneta taulukossa lainkaan jakeen 2. Kun. 1:17 mukaista valtaannousua. Tästä syystä hänen synkronismiaan merkitään huutomerkillä (!). Juudan Ahasjan hallinnan masoreettisen tekstin ristiriitaisuuksien takia hänen molempia hallinta-aikojaan merkitään epävarmoina niin ikään kysymysmerkeillä.

Liite 3.1: Vanhakreikkalainen kronologia

J: Asa	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
I:Baesa	17	18	19	20	21	22	23	24										
I:Ela		1	2															
I:Simri 1				7p.														
I:Simri 2				[1?	2?	3?	4?	5?	6?	7?]								
I:(Tibni)				?	?	?	?	?	?	?	??	??						
I: Omri													1	2	3	4	5	6
J: Asa	37	38	39	40	41													
I: Omri	7	8	9	10	11	12												
J Josafat					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
I: Ahab						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
J Josafat	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25							
I: Ahab	14	15	16	17	18	19	20	21	22									
I: Ahasja										1	2							
Joram-J											*1	2	3	4	5	6	7	8
Joram-I												1	2	3	4	5	6	7
Joram-J	(9	10)	*11	?														
Joram-I	8	9	10	11	12													
J: Ahasja				1														

Liite 3.2: Masoreettinen kronologia

J: Asa	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41		
I: Ela	1	2																
Simri		7p.																
(Tibni)		(1?	2?	3?	4?)													
I: Omri		(1	2	3	4)	5	6	7	8	9	10	11	12					
I: Ahab													1	2	3	4	5	6
J: Josafat																1	2	3
I: Ahab	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22		
J: Josafat	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
I: Ahasja														1	2			
Joram-I															1!	2	3	4
J: Josafat	22	23	24	25														
Joram-I	5	6	7	8	9	10	11	12										
Joram-J	1	2	3	4	5	6	7	8										
AhasjaJ1							1	?										
AhasjaJ2								1										

Liite 3.3: Käsikirjoitus c₂:n kronologia⁴¹⁶

J: Asa	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41			
I: Baesa	23	24																
I: Ela			1	2														
I: Simri					7p.													
I: Omri					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
J: Josafat																1	2	3
I: Ahab																	1	2
J: Josafat	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
I: Ahab	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
J: Josafat	22	23	24	25														
I: Ahab	21	22																
Ahasja-I			1	2														
Joram-I					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11			
Joram-J					1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
Ahasja-J																1		

⁴¹⁶ Shenkelin (1968, 29–30) antaman taulukon mukaan.

Liite 4: 2. Kun. 10:36+ kokonaisuudessaan kreikaksi ja latinaksi

Liite 4.1: L 10:36+

εν ετει δευτερω της Γοθολιας βασιλευει Κυριος τον Ιου υιον Ναμεσσει. και Οχοζειας υιος ην εικοσι και δυο ετων εν τω βασιλευειν αυτον, και ενιαυτον ενα εβασιλευσεν εν Ιερουσαλημ. και ονομα της μητρος αυτου Γοτόλια θυγατηρ Αχααβ βασιλεως Ισραηλ. και επορευθη εν οδω οικος Αχααβ, οτι γαμβρος ην του οικου Αχααβ. και επορευθη Οχοζειας επι Αζαηλ βασιλεα Συριας εις πολεμον. τοτε συνηψεν Ιου υιος Ναμεσσει επι Ιωραμ υιον Αχααβ βασιλεα Ισραηλ, και επαταξεν αυτον εν Ιεζραηλ, και απεθανεν. και ετοξευσεν Ιου και τον Οξοζειαν βασιλεα Ιουδα επι το αρμα, και απεθανεν. και ανεβιβασαν αυτον οι παιδες αυτου εν Ιερουσαλημ και θαπτουσιν αυτον μετα των πατερων αυτου εν πολει Δαυιδ.

Liite 4.2: L₉₁₋₉₅ 10:36+

Et erat annus Gotholiae cum regnare coepisset Hieu filius Namessi, cum esset annorum viginti duo. Ochozias enim post Ioram regnavit anno uno in Hierusalem, et nomen erat matris eius Gotholia filia Zambri regis Israel, quae, defuncto filio, tenuit regnum annis octo; et abiit in viam domus Achab, et fecit malignum in conspectu Domini sicut Achab; quoniam de genere erat domus Achab. Cum enim abiisset Ocazias conuictus dolore regis Israel in pugna aduersus Azahel regem Syriae et in uerbo Domini comprehendisset Ieu filium Namessi Hyoram regem Israel filium Ahab et interfecisset eum factum est ut in eodem bello sagittaret Ochoziam regem Iuda in curru quem cum retulissent mortuum pueri eius in Hyerusalem et sepelissent eum cum patribus eius.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Käytetyt lyhenteet

A	Codex Alexandrinus
Arm.	Armenilainen käännös
B	Codex Vaticanus
BHS	Biblia Hebraica Stuttgartensia
BIOSCS	Bulletin of the International Organization of Septuagint and Cognate Studies
JBL	Journal of Biblical Literature
KR	Kaige-resensio
L	Lukiaaniset käsikirjoitukset (bo(r)c ₂ e ₂)
LXX	Septuaginta
MT	Masoreettinen teksti
rell	<i>reliqui</i> , loput käsikirjoitukset
Syr.	Syyroheksapla
VT	Vetus Testamentum
VTS	Supplements to Vetus Testamentum
ZAW	Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft

Lähteet

BHS

- Ediderunt. K. Elliger et W. Rudolph et. al. Editio quinta. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft. 1983.

Lukiaaninen teksti

- El texto Antioqueno de la biblia Griega II. 1-2 Reyes. Madrid: Instituto de Filología Bíblica y de Oriente Antiguo. 1992.

Septuaginta

- The Old Testament in Greek. Volume II. The Later Historical Books, ed. Alan Brooke, Norman McLean, Henry Thackeray. Cambridge: Cambridge University Press. 1927.

Septuaginta

- Editio altera. Edidit Alfred Rahlfs & Robert Hanhart. Deutsche Bibelgesellschaft. 2006.

Kirjallisuus

Aejmelaeus, Anneli

- 2007a Lost in Reconstruction? On Hebrew and Greek Reconstructions in 2 Sam 24. – BIOSCS 40. Winona Lake: Eisenbrauns, 89–106.
- 2007b On the Trail of Septuagint Translators. Collected Essays. Revised and Expanded Edition. Leuven: Peeters.
- 2012a Levels of Interpretation. Tracing the Trail of The Septuagint Translators. – COLLeGIUM: Studies across Disciplines in the Humanities and Social Sciences 7. Helsingin yliopisto.

- 2012b How to Reach the Old Greek in 1 Samuel and What to Do with It. – Congress Volume Helsinki 2010, ed. M. Nissinen. VTS 148. Leiden: Brill. 185–205.
- Albright, W. F.
1945 The Chronology of the Divided Monarchy of Israel. – Bulletin of the American Schools of Oriental Research, No. 100. Atlanta: American Schools of Oriental Research. 16–22.
- Barthelemy, Dominique
1982 Critique textuelle l'Ancien Testament. 1. Josué, Ruth, Samuel, Rois, Chroniques, Esdras, Néhémie, Esther. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Benzinger, Immanuel
1899 Der Bücher der Könige. Tübingen: Verlag von J.C.B Mohr (Paul Siebeck).
- Bin-Nun, Shoshana R.
1963 Formulas from royal records of Israel and Judah. – VT 18. 414–432.
- Brock, Sebastian
1996 The Recensions of the Septuagint Version of I Samuel. Torino: Silvio Zamorani Editore.
- Burney, Charles Fox
1903 Notes on the Hebrew text of the books of Kings. Oxford: Clarendon Press.
- Cogan, Mordechai
1992 Chronology. – The Anchor Bible Dictionary. New York: Doubleday. 1002–1011.
2000 1 Kings: a new translation with introduction and commentary. New York: Doubleday.
2008 The Raging Torrent. Historical Inscriptions from Assyria and Babylonia Relating to Ancient Israel. Jerusalem: CARTA.
- Cogan, Mordechai & Tadmor, Hayim
1988 II Kings. A new translation with introduction and commentary by Mordechai Cogan and Hayim Tadmor. Anchor Bible Commentaries. New York: Doubleday.
- Cohn, Robert
2010 The Literary Structure of Kings. – The Books of Kings. Sources, Composition, Historiography and Reception. ed. André Lemaire ja Baruch Halpern. Leiden: Brill.
- De Vries, Simon J.
1985 1 Kings. Word Biblical Commentary. Waco: Word Books.

- Eynikel, Erik
 1996 The reform of King Josiah and the Composition of the Deuteronomistic History. Leiden: Brill.
- Fernández Marcos, Natalio
 1987 Literary and Editorial Features of the Antiochian Text in Kings. – VI Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies, Jerusalem 1986. Atlanta: Scholars Press. 287–304.
 1994 Scribes and Translators. Septuagint and Old Latin in the Books of Kings. VTS 54. Leiden: Koninklijke Brill.
 2001 The Septuagint in context. Introduction to the Greek version of the Bible. Leiden: Koninklijke Brill.
- Fernández Marcos, Natalio & Saiz Busto, José Ramón
 1992 El texto Antioqueno de la biblia Griega II. 1-2 Reyes. Madrid: Instituto de Filología Bíblica y de Oriente Antiguo.
- Fischer, Bonifatius
 1983 Palimpsestus Vindobonensis: A Revised Edition of L115 for Samuel-Kings. – BIOSCS 16. Winona Lake: Eisenbrauns. 13–87.
- Fritz, Volkmar
 1996 Das erste Buch der Könige. Zürich: Theologischer Verlag Zürich.
 1998 Das zweite Buch der Könige. Zürich: Theologischer Verlag Zürich.
- Galil, Gershon
 1996 The chronology of the kings of Israel and Judah. Leiden: Brill.
- Gooding, David Willoughby
 1964 Ahab according to Septuagint. – ZAW 76. Berliini: De Gruyter.
 1969 Problems of Text and Midrash in the Third Book of Reigns. – Textus 7. Jerusalem: Magnes Press. 1–29.
 1970 Review: “Chronology and Recensional Development in the Greek Text of Kings. By James Donald Shenkel”. – Journal of Theological Studies 21. Oxford: Oxford University Press. 118–131.
- Grabbe, Lester R.
 2012 Omri and Son, Incorporated: The Business of History. – International Organization for the Study of Old Testament. Congress volume Helsinki 2010, ed. Martti Nissinen. VTS 148. Leiden: Koninklijke Brill.
- Gray, John
 1964 I & II Kings. A commentary. London: SCM Press.
- Green, Alberto R.
 1983 Regnal formulas in the Hebrew and Greek texts of the books of Kings. – Journal of Near Eastern Studies 42 No. 3 (1983). Chicago: University of Chicago Press. 167–180.
- Hayes, John H. & Hooker, Paul K.
 1988 A new chronology for the kings of Israel and Judah. And its implications for Biblical history and literature. Atlanta: John Knox Press.

- Hendel, Ronald
 2012 The Two Editions of the Royal Chronology in Kings. – Textual Criticism and Dead Sea Scroll Studies in Honour of Julio Trebolle Barrera: Florilegium Complutense, ed. A. Piquer Otero, P. A. Torijano Morales. Leiden: Brill. 99–114.
- Hobbs, T. R.
 1985 2 Kings. Word Biblical Commentary. Waco: Word Books.
- Hugo, Philippe
 2006 Les deux Visages d'Élie. Fribourg: Academic Press.
 2007 Text History as a Research Tool on Literary Development in the Books of Kings: The Case of 1 Kgs 19 MT and LXX. – SBL 2007 Annual Meeting Seminar Papers.
- Hughes, Jeremy
 1990 Secrets of the Times. Myth and History in Biblical Chronology. JSOT Supplement Series. Sheffield: JSOT Press.
- Jackson, Kent P.
 1989 The Language of the Mesha Inscription. – Studies in the Mesha Inscription and Moab. ed. Andrew Dearman. Atlanta: Scholars Press. 96–130.
- Jepsen, Alfred
 1953 Quellen des Königsbuches. Halle: Max Niemeyer.
- Jones, Gwilym H.
 1984 1 and 2 Kings. New Century Bible Commentary. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Company.
- Kauhanen, Tuukka
 2012 The Proto-Lucianic Problem in 1 Samuel. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Keulen, Percy S.F. van
 2005 Two Versions of the Solomon Narrative. An Inquiry into the Relationship between MT 1 Kgs. 2-11 and LXX 3 Reg. 2-11. Leiden: Koninklijke Brill.
- Kittel, Rudolf
 1900 Die Bücher der Könige. Handkommentar zum Alten Testament. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Klostermann, August
 1887 Die Bücher Samuelis und der Könige. Kurzgefasster Kommentar zu den heiligen Schriften. Nördlingen: Beck.
- Laato, Antti
 1986 New Viewpoints on the Chronology of the Kings of Judah and Israel. – ZAW 98. Berliini: Walter de Gruyter. 210–221.

- Larsson, Gerhard
 2002 The Chronology of the Kings of Israel and Judah as a System. – ZAW 114. Berliini: Walter de Gruyter. 224–235.
 2008 The Chronological System of the Old Testament. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Law, Timothy M.
 2011 How Not to Use 3 Reigns: A Plea to Scholars of the Books of Kings. – VT 61. Leiden: Koninklijke Brill. 280–297.
- Law, Timothy M. & Kauhanen, Tuukka
 2010 Methodological Remarks on the Textual History of Reigns: A Response to Siegfried Kreuzer. – BIOSCS 43. Winona Lake: Eisenbrauns. 73–95.
- Lemaire, André
 1994 “House of David” Restored in Moabite Inscription. – Biblical Archaeology Review, vol. 20, 3 (May/June). Washington: Biblical Archaeology Society. 30–37.
- Liverani, Mario
 2010 The Chronology of the Biblical Fairy-tale. – The Historian and the Bible. Essays in Honour of Lester R. Grabbe. ed. Philip R. Davies, Diana V. Edelman. New York: Bloomsbury Publishing Plc.
- Long, Burke O.
 1984 1 Kings. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
 1991 2 Kings. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co.
- McFall, Leslie
 1991 A Translation Guide to the Chronological Data in Kings and Chronicles. – Bibliotheca Sacra Vol. 148, Issue 589. Massachusetts: W. F. Draper. 3–45.
 1999 Review: “Gershon Galil, The Chronology of the Kings of Israel and Judah”. – VT 49. Leiden: Brill. 572–574.
- McKenzie, Steven L.
 1991 The Trouble with Kings. The Composition of the Book of Kings in the Deuteronomistic History. VTS 42. Leiden: Koninklijke Brill.
 2000 Dog Food and Bird Food: The Oracles against the Dynasties in the Book of Kings. – Reconsidering Israel and Judah. Recent Studies on the Deuteronomistic History. ed. Gary N. Knoppers & J. Gordon McConville. Indiana: Eisenbrauns. 397–420.
 2007 The Trouble with King Jehoshaphat. – Reflection and Refraction: Studies in Biblical Historiography in Honour of A. Graeme Auld. ed. Robert Rezetko, Timothy H. Lim, W. Brian Aucker. VTS 113. Leiden: Koninklijke Brill. 299–314.
- McLean, Paul D.
 2007 The Kaige Text of Reigns. To the Reader. – A New English Translation of the Septuagint. And the Other Greek Translations Traditionally Included under That Title. New York: Oxford University Press. 271–276.

- Miano, David
 2011 Shadow on the Steps. Time Measurement in Ancient Israel. Leiden: Koninklijke Brill.
- Miller, Maxwell J.
 1966 The Elisha cycle and the accounts of the Omride wars. – JBL Vol. 85, No. 4. Boston: Society of Biblical Literature.
 1967 Another Look at the Chronology of the Early Divided Monarchy. – JBL Vol. 86, No. 3. Boston: Society of Biblical Literature. 276–288.
 1968 So Tibni Died (1 Kings xvi 22). – VT 18. Leiden: Brill. 392–394.
- Miller, Maxwell J. & Hayes, John H.
 2006 A History of Ancient Israel and Judah. Lontoo: SCM Press.
- Mittmann, Siegfried
 2002 Zwei “Rätsel” der Mesha-Inschrift. Einem Beitrag zur aramäischen Steleninschrift von Dan (Tell el-Qadi). – Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins. Vol. 118 (2002), 1. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. 33–65.
- Montgomery, James A.
 1986 A critical and exegetical commentary on the Book of Kings. The international critical commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments, ed. Henry Snyder Gehman. Edinburgh : T. & T. Clark.
- Na'aman, Nadav
 1986 Historical and Chronological Notes on the Kingdoms of Israel and Judah in the Eighth Century B.C. – VT 36. Leiden: Brill. 71–92.
- Noth, Martin
 1968 Könige 1-16. Biblischer Kommentar. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Olmstead, Albert Ten Eyck
 1915 The Earliest book of kings. – The American Journal of Semitic Languages and Literatures, Vol. 31, No. 3. Chicago: University of Chicago Press. 169–214.
- Pakkala, Juha
 2013 God's Word Omitted. Omissions in the Transmission of the Hebrew Bible. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co.
- Person, Raymond F. Jr
 2010 The Deuteronomic History and the Book of Chronicles. Scribal Works in an Oral World. Leiden: Koninklijke Brill.
- Polak, Frank H.
 2001 The Septuagint Account of Solomon's Reign: Revision and Ancient Recension. – X Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies. Oslo, 1998. ed. A. Taylor. Atlanta: Society of Biblical Literature.

Rahlfs, Alfred

- 1911 Lucians Rezension der Königsbücher. – Septuaginta-Studien. I-III. 2. Auflage. 1965. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Rehm, Martin

- 1979 Das Erste Buch der Könige. Ein Kommentar. Würzburg: Echter Verlag.
1982 Das Zweite Buch der Könige. Ein Kommentar. Würzburg: Echter Verlag.

Robinson, Joseph

- 1972 The First Book of Kings. Cambridge: Cambridge University Press.
1976 The Second Book of Kings. Cambridge: Cambridge University Press.

Robker, Jonathan Miles

- 2010 The Greek Framework of Kings: Indicators of Recension. – XIV Congress, International Organization for Septuagint and Cognate Studies. Helsinki 2010, ed. Melvin K.H. Peters. Atlanta: Society of Biblical Literature. 207–218.
2012 The Jehu Revolution. A Royal Tradition of the Northern Kingdom and its Ramifications. Beihefte zur ZAW 435. Berlin: De Gruyter.

Rogerson, John

- 1999 Chronicle of the Old Testament Kings. The Reign-by-Reign Record of the Rulers of Ancient Israel. London: Thames & Hudson.

Saiz Busto, José Ramón

- 1986 On Lucianic Manuscripts in 1-2 Kings. – VI Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies, Jerusalem 1986. Atlanta: Scholars Press. 305–310.

Schenker, Adrian

- 2000 Septante et texte Massorétique dans l'histoire la plus ancienne du texte de 1 Rois 2-14. Paris: Gabalda.
2004 Älteste Textgeschichte der Königsbücher. Die hebräische Vorlage der ursprünglichen Septuaginta als älteste Textform der Königsbücher. Fribourg: Academic Press.
2010 Man bittet um das Gegenargument! Von der Eigenart textkritischer Argumentation. – ZAW 122, 1. Berlin: De Gruyter. 53–63.
2012 What do scribes, and what do editors do? The Hebrew text of the Masoretes, the Old Greek Bible and the Alexandrian philological *ekdoses* of the 4th and 3rd centuries B.C., illustrated by the example of 2 Kings 1. – After Qumran. Old and modern editions of the biblical texts. The historical books. Ed. Hans Ausloos & Benedicte Lemmelijn & Julio Trebolle Barrera. Leuven: Uitgeverij Peeters.

Shenkel, James Donald

- 1968 Chronology and recensional development in the Greek text of Kings. Massachusetts: Harvard University Press.

Soggin, Alberto J.

- 1975 Old testament and oriental studies. Roma: Biblical institute press.

Soisalon-Soininen, Ilmari

- 1959 Der Character der Asterisierten Zusätze in der Septuaginta. –
Suomalaisen Tiedeakatemia Toimituksia. Sarja B, Nide 114. Helsinki:
Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.

Stade, Bernhard

- 1904 The Books of Kings. Critical edition of the Hebrew text. Assisted by
Friedrich Schwally. Leipzig : Hinrichs'sche Buchhandlung.

Strange, John

- 1975 Joram, King of Israel and Judah. – VT 25. Leiden: Brill. 191–201.

Sweeney, Marvin Alan

- 2007 I & II Kings. A Commentary. The Old Testament Library. Kentucky:
John Knox Press.

Särkiö, Pekka

- 2006 Kuningasajalta. Kirjoituksia Salomosta ja rautakauden
piirtokirjoituksista. Suomen eksegeettisen seuran julkaisuja 90.
Helsinki: Suomen Eksegeettinen Seura.

Tadmor, Hayim

- 1979 The Chronology of the First Temple Period: A Presentation and
Evaluation of the Sources. – The World History of the Jewish People.
First Series: Ancient Time. Vol. 4. I: The Age of the Monarchies:
Political History, ed. A. Malamat, I. Eph'al. Jerusalem: Jewish History
Publications, Massada Press. 44–60.

Talshir, Zipora

- 2012 Textual criticism at the service of Literary Criticism and the question of
an eclectic edition of the Hebrew Bible. – After Qumran: Old and
Modern Editions of the Biblical Text - the Historical Books, ed. H.
Ausloos. Leuven: Uitgeverij Peeters.

Tetley, Christine

- 2005 The reconstructed chronology of the divided kingdom. Winona Lake:
Eisenbrauns.

Thiele, Edwin R.

- 1956 The Question of Coregencies Among the Hebrew Kings. – A Stubborn
Faith. Papers on Old Testament and Related Subjects Presented to Honor
William Andrew Irwin. Dallas: Southern Methodist University Press.
1974 Coregencies and Overlapping Reigns among the Hebrew Kings. – JBL
93. Boston: Society of Biblical Literature. 174–200.
1983 The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings. New Revised edition.
Michigan: Kregel Publications.

Thompson, Thomas L.

- 2007 Mesha and Question of Historicity. – Scandinavian Journal of the Old
Testament: An International Journal of Nordic Theology, 21:2. Aarhus:
Aarhus University Press. 241–260.

- Timm, Stefan
- 1981 Die Dynastie Omri: Quellen und Untersuchungen zur Geschichte des Israels im 9. Jh. Vor Christus. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
- Tov, Emanuel
- 1981 The text-critical use of the Septuagint in Biblical research. Jerusalem: Simor Ltd.
- 1985 The Nature and Background of Harmonizations in Biblical Manuscripts. – *Journal for the Study of the Old Testament*, 31. Sheffield: University of Sheffield. 3–29.
- 1999 The Greek and Hebrew bible. Collected essays on the Septuagint. Leiden: Brill.
- 2001 Textual criticism of the Hebrew Bible. Second revised edition. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- 2008 Hebrew Bible, Greek Bible, and Qumran. Collected Essays. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Trebolle Barrera, Julio C.
- 1980 Salomon y Jeroboan. Historia de la recensión y redacción de I Reyes, 2-12; 14. Salamanca: Universidad Pontificia de Salamanca.
- 1982 Redaction, recension and Midrash in the books of Kings. – BIOSCS 15. Winona Lake: Eisenbrauns. 12–35.
- 1984a Jehú y Joás. Texto y composición literaria de 2 Reyes 9-11. Salamanca: Universidad Pontificia de Salamanca.
- 1984b From the “Old Latin” through the “Old Greek” to the “Old Hebrew” (2 Kings 10:23-25). – *Textus* 11 (1984). Jerusalem: Magnes Press. 17–36.
- 1998 The Jewish Bible and the Christian Bible. An Introduction to the History of the Bible. Grand Rapids: Eerdmans.
- 2000 Redaction, recension and Midrash in the books of Kings. – *Reconsidering Israel and Judah. Recent Studies on the Deuteronomistic History*. ed. Gary N. Knoppers & J. Gordon McConville. Indiana: Eisenbrauns. 475–492.
- 2006 Samuel / Kings and Chronicles: Book Division and Text Composition. – *Studies in the Hebrew Bible, Qumran, and the Septuagint Presented to Eugene Ulrich*, ed. P.W. Flint, E. Tov, J.C. VanderKam. VTS 101. Leiden: Brill. 96–108.
- 2007 Kings (MT/LXX) and Chronicles: The double and triple textual tradition. – *Reflection and Refraction: Studies in Biblical Historiography in Honour of A. Graeme Auld*. ed. Robert Rezetko, Timothy H. Lim, W. Brian Aucker. VTS 113. Leiden: Koninklijke Brill. 299–314.
- 2010a Textual Criticism and the Literary Structure and Composition of 1-2 Kings / 3-4 Reigns: The Different Sequence of Literary Units in MT and LXX. – *Die Septuaginta - Entstehung, Sprache, Geschichte*. 3. Internationale Fachtagung veranstaltet von Septuaginta Deutsch (LXX.D), Wuppertal 22.-25. Juli 2010., ed. Siegmund Kreuzer, Martin Meiser, Marcus Sigismund. Tübingen: Mohr Siebeck. 55–78.
- 2010b Textual criticism and the composition history of Samuel. Connections between pericopes in 1 Samuel 1-4. – *Archaeology of the Books of Samuel*, ed. Philippe Hugo, Adrian Schenker. VTS 132. Leiden: Brill. 261–285.

Turkanik, Andrzej S.

2008 Of Kings and Reigns. A Study of Translation Technique in the $\gamma\gamma$ Section of 3 Reigns (1 Kings). Forschungen zum Alten Testament 30. Tübingen: Mohr Siebeck.

Van Seters, John

1983 In Search of History. Historiography in the Ancient world and the origins of Biblical history. New Haven: Yale University Press.

Voitila, Anssi

2012 The Use of Tenses in the L- and B-Texts in the Kaige-Section of 2 Reigns. – Die Septuaginta - Entstehung, Sprache, Geschichte. 3. Internationale Fachtagung veranstaltet von Septuaginta Deutsch (LXX.D), Wuppertal 22.-25. Juli 2010, ed. Siegmund Kreuzer, Martin Meiser, Marcus Sigismund. Tübingen: Mohr Siebeck. 213–237.

Wellhausen, Julius

1899 Prolegomena zur Geschichte Israels. Fünfte Ausgabe. Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimer.

Wifall, Walter R.

1968 The Chronology of Divided Monarchy. – ZAW 80. Leiden: Brill. 319–337.

Würthwein, Ernst

1984 Die Bücher der Könige. 1. Kön. 17-2.Kön. 25. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.